

ÇANKAYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

SİYASET BİLİMİ YÜKSEK LİSANS TEZİ

KADRO ÖNCESİ KADROÇULAR

ARİF CAN YILDIRIM

ŞUBAT 2022

ÖZET

KADRO ÖNCESİ KADROÇULAR

YILDIRIM, Arif Can

Siyaset Bilimi Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Aykut KANSU

Şubat 2022, 137 Sayfa

Bu çalışma Kadro dergisi yazarlarından Şevket Süreyya Aydemir, Vedat Nedim Tör, İsmail Hüsrev Tökin, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun daha bu dergi kurulmadan önce Muhit dergisi ve Hakimiyet-i Milliye gazetelerinde yazdıkları üzerinde durmakta ve bu isimlerin savundukları görüşlerin (sol ya da Marksizmden esinlenmekten çok milliyetçi olarak nitelendirilebileceğini) milliyetçi sol olarak nitelendirilebileceğini savunmaktadır. Çalışmada birincil kaynakların kullanıldığı gazete ve dergiler Milli Kütüphane, Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Gazete Arşivi ve Ankara Üniversitesi Gazete Arşivinden temin edilmiştir. Çalışmada büyük çoğunlukla gazeteler ve dergilerden yararlanılmıştır ancak ikincil kaynaklar ve çevrim içi kaynaklarda kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Muhit dergisi, Hakimiyet-i Milliye, Sol Milliyetçilik, Kadro dergisi, Kadro hareketi*

ABSTRACT

KADRO CIRCLE BEFORE KADRO

YILDIRIM, Arif Can

M.A in Political Science

Supervisor: Prof. Dr. Aykut KANSU

February 2022, 137 Pages

This study focuses on the writers of Kadro magazine, Şevket Süreyya Aydemir, Vedat Nedim Tör, İsmail Hüsrev Tökin, Yakup Kadri Karaosmanoğlu wrote in Muhit magazine and Hakimiyet-i Milliye newspapers before this magazine was founded, and argues that the views of these names can be described as the nationalist left. (rather than inspired by left or Marxism) Primary sources of newspapers and magazines used in this study were obtained from the National Library, the Library of the Turkish Grand National Assembly, the Istanbul University Newspaper Archive, and the Ankara University Newspaper Archive. Newspapers and magazines were mostly used in the study, but secondary sources and online sources were also used.

Key Word: *Muhit magazine, Hakimiyet-i Milliye, Left Nationalism, Kadro magazine, Kadro movement,*

TEŞEKKÜR

Tez konuma ilham veren, engin bilgi ve görüşleri ile çalıŐmam boyunca bana rehberlik eden değerli hocam Prof. Dr. Aykut KANSU'ya yüksek lisans öğrenimim süresince bilgi ve birikimlerinden faydalandığım Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nün tüm hocalarına ve manevi desteğiyle her zaman yanımda olan eŐim CANSU, değerli arkadaŐlarım Yięit ÜNLÜ, Tunç YILDIRIM, Ceyhan BURAN'a destek ve yardımları için teŐekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

TEZDE İNTİHAL OLMADIĞINA DAİR BEYAN SAYFASI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ	ix
GİRİŞ	1
BÖLÜM I - KADROCU İSİMLERİM KADRO DERGİSİ ÖNCESİ HAYATLARI VE HAYATLARINDAKİ BAZI DÖNÜM NOKTALARI	5
1.1 KADROCU İSİMLERİN HAYATLARINA BAKIŞ	5
1.2 KADROCU İSİMLERİN ÇOCUKLUK, ÖĞRENCİLİK VE GENÇLİK YILLARI ..	6
1.3 KADROCVLARIN YURT DIŞINDAN TÜRKİYE'YE DÖNÜŞLERİ	16
1.4. KADROCVLARIN BİRBİRLERİYLE ORTAK NOKTALARI	21
BÖLÜM II - KADRO DERGİSİ ÖNCESİ TÜRKİYE VE DÜNYADA YAŞANAN GELİŞMELER	23
2.1 KADRO DERGİSİNE NEDEN OLAN GELİŞMELER	23
2.1.1 1923 İzmir İktisat Kongresi	23
2.1.2 1924-25 Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının Kurulması, Şeyh Said İsyanı ve Takrir-i Sükûn Kanununun İlanı ve Muhalefetin Susturulması	25
2.1.3 1926- İzmir Suikastı Girişimi Davasıyla İttihatçılığın Siyasal Olarak Sonu	29
2.1.4 1927- Mustafa Kemal'in Büyük Nutku	31
2.1.5 1929 Dünya Ekonomik Buhramı ve Türkiye'ye Olumsuz Etkileri	32
2.1.6 1930 – Serbest Fırkanın Kurulması	36
2.1.7 1931 - Türk Ocakları'nın Halkevine Dönüştürülmesi ve CHF'nin III. Kongresi	40
2.1.8 1920'den 1932'ye kadar Dış Dünya'da Genel Durum	42
BÖLÜM III - KADRO ÖNCESİ KADROCVLARA BAKIŞ	45
3.1 KADROCU İSİMLERİN KADRO ÖNCESİ YAZDIKLARI YAZILARA BAKIŞ ..	45
3.1.1 Milliyetçi Sol Nedir?	45
3.1.2 Kadrocu İsimlerin Başkent Ankara'da Bir Araya Gelmeleri	46

3.1.3. Kadrocu isimlerin Ahmet Cevat Bey'in (Emre) Muhit Dergisindeki 1929 -1931 Yılları arasındaki Yazıları.....	47
3.1.4 Kadrocu isimlerin 1930-1931 Hakimiyet-i Milliye Gazetesi Yazıları.....	52
SONUÇ	116
KAYNAKLAR	122
ÖZGEÇMİŞ	127

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

Kısaltmalar

ARCOS	: All-Russian Co-Operative Society
CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası
KUTV	: Şark Komünist İşçileri Üniversitesi
İTC	: İttihat ve Terakki Cemiyeti
SCF	: Serbest Cumhuriyet Fırkası
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TCF	: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
TİÇSF	: Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası
TKF	: Türkiye Komünist Fırkası
TKP	: Türkiye Komünist Partisi

GİRİŞ

Siyaset bilimi ve siyasi tarih literatüründe 1923-1950 yılları Erken Cumhuriyet ya da Tek Parti dönemi olarak adlandırılmaktadır. Bu dönem, akademik yayınlarda da oldukça çok çalışılmıştır ve çalışılmaya devam etmektedir. 1930'larda çıkan *Kadro*, *Ülkü*, *Yeni Adam*, *Fikir Hareketleri*, *Muhit* vb. dergilerin Türk düşünce, ekonomi, siyasi ve kültürel hayatına ciddi katkıda buldukları söylenebilir. Bu dergilerin Cumhuriyetin ilanı ile birlikte yapılan devrimlerin halk arasında yeterince iyi anlaşılmasıyla birlikte devrimleri daha anlaşılır kılmak, halka aktarabilmek ve aslında bugüne kadar göz ardı edilen siyasi güç dengelerini sağlayabilmek amacıyla yayın hayatına başladıklarından söz edilebilir. *Kadro* dergisi de bu dönemde yayına hayatına başlayan bir dergidir.

Millî Mücadelenin başarıyla sonuçlanmasının ardından 1923 yılında cumhuriyetin ilan edilmesiyle birlikte modern Türk devleti resmen kurulmuştur. Yeni devletin ilk başvekili İsmet Paşa (İnönü) olmuştur. Ancak cumhuriyetin ilanında yaşanan fikir ayrılıklarından sonra cumhuriyet döneminin ilk siyasi partisi Terakkiperver Cumhuriyet Halk Fırkası (TCF) Kasım 1924 yılında kurulmuştur. 1925 yılı başlarında Doğu ve Güney Doğu Anadolu'da Şeyh Said İsyanı başlamıştır. İsyân sırasında çıkan Takriri Sükûn Kanunu ile İstiklal mahkemelerinin kurulmasıyla önce TCF kapatılmış ardından 1926 yılında muhalif siyasi isimler ardından da muhalif gazeteler ve dergiler kapatılmıştır. 1927 yılında Mustafa Kemal Meclis açılışında Büyük Nutku 'nu okumuştur. Nutuk'ta kısaca 1919'da başlayan Millî Mücadele'den 1927 yılına kadar geçen süreçte kendisinin ve silah arkadaşlarının başından geçenleri ve siyasi rakipleriyle ilgili eleştirilerde bulunmuştur. Mart 1929'da Takriri Sükûn Kanunu'nun kaldırılmasından sonra muhalif gazeteler ve muhalif siyasi isimlerin seslerini daha rahat duyurmaya başladığı bir ortam oluşmuştur. Kasım 1929 yılında meydana gelen dünya ekonomik krizinin ve yıllar içinde yaşanan diğer siyasi gelişmeler sonucunda halkta hükumete karşı tepkiler oluşmaya başlamıştır. Bu durumun neticesinde hem halkın öfkesini dizginlemek hem de 1929 yılında yumuşamaya başlayan siyasi ortamla beraber 1930 yılında cumhuriyet döneminin

ikinci siyasi partisi olan Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) kurulmuştur. Ancak halktan beklenmedik bir şekilde gördüğü yoğun ilgi ve bunun sonucunda partiye ve özelinde Fethi Bey'e karşı yürütülen ağır basın kampanyası sonucunda Temmuz ayında kurulan parti Kasım ayında kendi kendini fesh etmiştir. 1931 yılında önce Halkevleri'nin CHF bünyesine katılması ardından da CHF'nın III. Büyük kongresi gerçekleşmiştir.

1929 yılında meydana gelen dünya ekonomik krizinden sonra iktidar iktisadi yönden toparlanmak ve kalkınmak için alternatifler aramaya başlamıştır. Bu doğrultuda Kadrocu isimler 1929 yılından itibaren önce *Muhit* dergisinde ardından 1930 ve 1931 yıllarında *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinde yazıları yayınlanmaya başlamıştır. Bu yayın organlarındaki düşüncelerini ve görüşlerini Ocak 1932'den Ocak 1935'e kadar Kadro dergi altında düzenli bir şekilde duyurmuşlardır.

Çalışma genel olarak Kadrocu isimlerin *Kadro* öncesi yazdıkları makale ve köşe yazılarını incelemek, özelde ise bu yazıları neticesinde Kadrocu isimlerin siyasi görüşlerinin *Kadro* dergisi öncesi dönemdeki görüşlerini tespit etmeye yöneliktir. Bu bağlamda Ahmet Cevat (Emre) tarafından Kasım 1928'de kurulan *Muhit* dergisi ve iktidar yanlısı basın organı olan *Hakimiyet-i Milliye* gazetesi temel alınmıştır. Çalışmanın kapsadığı dönem Aralık 1928'de *Muhit* dergisinin Latin harfleriyle yayınlanmaya başladığı dönemden Kadro dergisinin yayın hayatına başladığı Ocak 1932'ye kadar olan dönemdir. *Muhit* Dergisi ve *Hakimiyet-i Milliye* gazetesi dışındaki gazeteler de incelenmiştir. Bu kapsamda *Cumhuriyet*, *Milliyet*, *Politika*, *Yarın*, *Son Posta* ve *İnkılap* incelenmiştir.

Çalışmamızın temel konusu olan Kadrocu isimlerin *Kadro* dergisinden önceki dönemdeki görüşlerini daha iyi anlaşılmasına çalışılacaktır. Bu kapsamda Vedat Nedim, İsmail Hüsrev, Şevket Süreyya ve Yakup Kadri'nin bu yayın organlarındaki ekonomi konularındaki fikirleri ve görüşleri yakından incelenecektir. Ayrıca dönemin siyasi, ekonomik ve dış politika sorunları, siyasette yer alan karakterlerin hatıraları aktarılacaktır. Bu çalışmanın daha iyi anlaşılabilmesi için *Kadro* dergisi öncesindeki yazılar ele alınacak ve dönemin iktisadi ve siyasi sorunlarına değinilecektir.

Çalışma üç bölümde ele alınacaktır. İlk bölümde Kadrocu yazarların *Kadro* dergisinin yayın hayatına başladığı 1932 yılına kadarki süreçte hayatlarındaki önemli dönüm noktalarına, birbirleriyle olan bağlantılarına, birbirlerine benzerliklerine ve birbirlerinden farklı oldukları noktalara yer verildi. Kadrocu altı ismin önce doğdukları yıllara, daha sonra aldıkları eğitime ve eğitim sonrasındaki hayat hikâyelerine

değinildi. Gençlik yıllarına değinilerek dünya görüşlerinin şekillenmesinde etkisi olduğunu düşündüğümüz önemli dönüm noktalarına atıf yapılarak sonraki bölümler için bir alt yapı oluşturmak amaçlanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde *Kadro* dergisinin yayın hayatına başlamasından önceki süreçte özellikle Türkiye’de ve Dünyada yaşanan bazı önemli gelişmelere değinildi. Bu sebeple Milli Mücadele döneminden sonra İzmir İktisat Kongresi’yle başlayan dönem sırasıyla Cumhuriyetin ilanı, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkanın kurulması, Şeyh Said İsyanı, Takrir-i Sükun Kanunu’nun çıkarılması, muhalefetin susturulması, 1926 İzmir Suikastı davası, Mustafa Kemal’in Büyük Nutku, 1929 Dünya ekonomik krizi, Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın kurulması, Türk Ocakları’nın Halkevi’ne dönüştürülmesi ile birlikte dış dünyada yaşanan genel durum hakkında bilgi verilerek çalışma tarihsel bir kronolojiye oturtulmaya çalışıldı. Bu kronolojik çalışmanın yapılmasının amacı *Kadro* dergisinin dönemin hangi politik ve toplumsal gelişmeleri sonucunda meydana çıktığının anlaşılmasına katkı sağlamak içindir. Tüm bunlara ek olarak, tarihsel bağlamı ve olaylar arasındaki ilişkileri göz ardı etmek, yok saymak hatalı sonuçları ortaya çıkaracağından kronolojik çalışmaya ve diğer faktörlere gereken özen verilmeye çalışıldı.

Çalışmanın üçüncü bölümde ise literatürde yeteri kadar bahsedilmeyen veya aktarılmayan bir noktaya değinildi. Bu kapsamda Kadrocu isimlerin *Kadro* dergisinden önceki yıllardaki *Muhit* dergisi, *Hakimiyet-i Milliye* gazetesindeki köşe yazıları ve makaleleri detaylıca incelenerek aktarıldı. Yazılan bu makaleler ve köşe yazıları aslında *Kadro* dergisindeki yazılarının öncülü olarak görülebilir. Bu yazılardaki ekonomik kalkınma modeli örnekleri ve önerdikleri iktisadi büyüme argümanlarını detaylıca incelendiğinde kadrocu isimlerin Marksist sol’dan daha çok milliyetçi sol fikirler benimsedikleri öne çıkmıştır. Daha önceki çalışmalarda bu kaynakların detaylıca kullanılmadığı hissi olduğu için bu kaynaklar dikkatlice incelendi.

Sonuç bölümünde ise genel bir değerlendirme yapıldıktan sonra ulaşılan sonuç aktarıldı.

Çalışma doğrultusunda dergiler, gazeteler, anılar ve günlükler birincil kaynak olarak kullanılmıştır. İkincil kaynak olarak kitap, makale, tez ve çevrim içi kaynaklardan yararlanılmıştır. Çalışmamızın büyük bölümünü birincil kaynaklar oluşturmaktadır. Birincil kaynak olarak kullandığım en önemli kaynaklardan birincisi *Hakimiyet-i Milliye* gazetesini ve *Muhit* dergisidir. Kullanılan bu iki kaynaktaki

yazılarda kadrocu isimlerin *Kadro* dergisinden önceki dönemde fikirlerini duyurmaya başlamış oldukları ve fikirlerindeki milliyetçi sol imgeler dikkat çekmektedir. İkincil kaynak olarak kullanılan en önemli kaynak İlhan Tekeli ve Selim İlkin'in beraber yazdıkları *Bir Cumhuriyet Öyküsü Kadrocular ve Kadroyu Anlamak*'tır. Kadrocularla ilgili oldukça kapsayıcı bilgiler içeren bu çalışmada *Kadro* dergisi ve Kadrocular hakkındaki bilgiler sorgulanmakta ve meselenin farklı boyutları olduğunun vurgusu yapılmaktadır.

Diğer bir önemli kaynak ise Mustafa Türkeş'in *Ulusçu Sol Bir Akım: Kadro Hareketi* adlı çalışmasıdır. Türkeş çalışmasında Kadro Hareketi'nin "ulusçu sol bir akım" olarak nitelendirmiş; ancak Kadrocu isimlerin sosyalist taraflarının da göz ardı edilemeyeceğinden bahsetmiştir.¹ Türkeş'e göre derginin yayınlandığı dönemde ve öncesindeki birkaç yılda günlük siyasette *devletçilik, himayecilik, bağımsız ve yerli ekonomi* vb. tartışmalarının yaşandığını işaret etmektedir.

1923-1932 yılları arasındaki süreçte yaşanan gelişmeleri aktaran birçok kaynak bulunmaktadır. Yararlandığım bu kaynaklar arasında Şevket Süreyya Aydemir'in *Suyu Arayan Adam*, Ali Fuat Cebesoy'un, *Siyasi Hatıralar – II. Kısım* Feridun Kandemir'in, *Hatıraları ve Söylemedikleri ile Rauf Orbay*, Ahmet Ağaoğlu'nun *Serbest Fırka Hatıraları*, Mete Tunçay'ın *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)*, Ahmet Emin Yalman'ın, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim Cilt-2*.

Literatürde bulunan çalışmalar incelendiğinde Kadrocular ve *Kadro* dergisi üzerine yapılan çalışmalar genel olarak sağ ve sol argüman olmak üzere iki ayrı bakıştan incelenmiştir. Literatürde genellikle kadrocu isimlerin Marksist geçmişlerinden dolayı sol perspektif üzerinden inceleyen çalışmalar mevcuttur. Yalçın Küçük, Merdan Yanardağ, Rasih Nuri İleri gibi isimler Yakup Kadri hariç diğer Kadrocu yazarların geçmişlerindeki Marksizm ile olan ilişkilerinden dolayı Kadrocu isimlere Marksist bakış açısıyla yaklaşan çalışmaları bulunmaktadır. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi literatürde bulunan eserlerin neredeyse tamamında Kadrocu isimlerin *Kadro*'dan önce yazdıkları yazılara yeteri kadar ilgi gösterilmemiştir. Bu çalışmada, diğer çalışmalardan farklı olarak *Kadro*'yu anlamak için aslında *Kadro*'dan önceki kadrocuların yazıları dikkatle incelenmiştir ve Kadrocu isimlerin *Kadro* öncesi yazdıkları yazılardaki milliyetçi sol söylemler aktarılmıştır.

---

¹ Mustafa TÜRKEŞ (1999), *Ulusçu Sol Bir Akım: Kadro Hareketi (1932-1934)*, İmge Kitabevi, Ankara s. 62

BÖLÜM I

KADROCU İSİMLERİM KADRO DERGİSİ ÖNCESİ HAYATLARI VE HAYATLARINDAKİ BAZI DÖNÜM NOKTALARI

1.1 KADROCU İSİMLERİN HAYATLARINA BAKIŞ

Kadro dergisi Ocak 1932'den Aralık 1934 yılına kadar otuz altı sayı olarak erken Cumhuriyet döneminde bir grup aydın tarafından yayımlanmıştır. Yayımlandığı süre boyunca birçok tartışmaya neden olmuştur. Yazıldığı dönemde bu kadar çok tartışmaya sebep olan *Kadro* dergisi nin imtiyaz sahibi Yakup Kadri Karaosmanoğlu, yayın müdürü Vedat Nedim Tör, yazar ekibinde ise bu oluşumun fikir ideoloğu olarak görülen Şevket Süreyya Aydemir, Burhan Asaf Belge, İsmail Hüsrev Tökin ve Mehmet Şevki Yazman bulunmaktadır. *Kadro* dergisi kimi yerlerde beş kişi etrafında oluşan bir hareket olarak aktarılsa da Şevket Süreyya Aydemir *Suyu Araya Adam* adlı otobiyografik eserinde ekip arkadaşlarını sayarken Mehmet Şevki Yazman'ın da aralarında olduğu altı kişilik bir ekip olduklarından bahsetmektedir.² Mehmet Şevki Yazman'ın 1933 ve 1934 senelerinde derginin on üçüncü sayısından otuz altıncı sayısına kadar toplam yirmi bir adet yazı yazmıştır. Bu durum kendisini diğer bilinen beş Kadrocu ismin yanına yazmamıza olanak sağlamaktadır. Alparslan Nas'ın "Kadro ve Kadrocular: Marksizmden Kemalizme" isimli makalesinde "*Kadro*" ve "*Kadrocular*" diye iki ayrı tanım yapılmıştır. *Kadro* için yapmış olduğu tanım yukarıda da belirttiğim gibi 1932 başından 1934 sonuna kadar çıkan derginin ismi olduğunu belirtmiştir. "*Kadrocular*" için ise Mehmet Şevki Yazman hariç diğer beş ismin öne çıktığı bir zümre olduğundan bahsetmiştir.³ *Kadro* dergisi yayımlandığı otuz altı sayı boyunca çeşitli konulara değinmiştir. Cem Alpar'ın öncülüğünde 1980 yılında *Kadro Dergisi*'nin tıpkı basımı üç cilt olarak yayınlamıştır. Üçüncü Ciltteki Konu Dizini bölümüne göre dergide otuz altı sayı boyunca toplam yirmi beş farklı

² Şevket Süreyya AYDEMİR (1976), *Suyu Arayan Adam*, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, s.445

³ NAS Alparslan (2018), *Kadro ve Kadrocular: Marksizmden Kemalizme*, <https://birikimdergisi.com/guncel/237/kadro-ve-kadrocular-marksizmden-kemalizme> ET.12.02.2021

yazar yazmıştır, on yedi farklı konu başlığı ve toplam üç yüz elli beş adet makale bulunmaktadır. On yedi konu ve üç yüz elli beş makalenin detaylı dağılımı ise şöyledir; Edebiyat üzerine kırk dokuz başlık, kitap eleştirisi üzerine on üç başlık, eğitim üzerine on başlık, ekonomi üzerine yüz kırk bir başlık, düşün hareketleri üzerine on yedi başlık, entelijansya üzerine bir başlık, felsefe üzerine iki başlık, kadro üzerine otuz sekiz başlık, kentleşme üzerine iki başlık, polemik üzerine beş başlık, politika üzerine on bir başlık, sanat üzerine yedi başlık sosyal politika üzerine üç başlık, sosyoloji üzerine on üç başlık, tarım üzerine yirmi yedi başlık, teknoloji üzerine iki başlık bulunmaktadır.⁴

Kadro dergisi'nin neden ve dönemin hangi şartları altında çıkarıldığına değinmeden önce Kadrocu diye bilinen altı kişilik ekibin dergiyi çıkarmadan önceki siyasi, düşünsel ve hayat görüşlerinin nasıl olduğunu ve aralarında bulunan bağlantıyı incelemenin önemli olduğunu düşünmekteyim. Bu yüzden bir sonraki bölümde derginin omurgasını oluşturan bu altı kişinin kısa hayat hikayelerine değinilecektir.

1.2 KADROCU İSİMLERİN ÇOCUKLUK, ÖĞRENCİLİK VE GENÇLİK YILLARI

Kadrocu isimler arasında yaşça en büyük isim olan Yakup Kadri Karaosmanoğlu 27 Mart 1889 senesinde Kahire'de doğmuştur. Baba tarafı Ege bölgesinin önde gelen ayan ailelerinden biri olarak kabul edilen Karaosmanoğlu ailesidir. Yakup Kadri'nin çocukluk yılları Mısır ile Manisa arasında gidip gelmekle geçmiştir. İlkokulu Manisa'da Fevziye Mekteb-i İptidaisinde okumuştur. İzmir İdadisinde 1903 yılında eğitimini tamamladıktan sonra annesi İkbâl Hanım Mısır Hıdivliği Saray ahalisinden (tanıdıkları olan) Prens Mehmet Ali'ye ekonomik durumlarının kötülüğünden bahsetmiştir ve böylece tekrardan Mısır'a dönmüşlerdir. Ancak Yakup Kadri Manisa'daki çevresini ve arkadaşlarını özlediği için 1905 yılında tekrar İzmir'e dönmüşler ve İzmir İdadisi'nde eğitimine kaldığı yerden devam etmiştir. 1905 yılı yazında okul tatile girince Yakup Kadri Mısır'a tatil için geri döndüğünde Abdülhamit'in baskısından kaçan Jön Türklerle tanışmaya başlamıştır. Jön Türklerden etkilenmesiyle eğitimine Mısır'da bulunan Fransız okulunda devam etmiştir ve diplomasını buradan almıştır.⁵ Hıfzı Topuz'un *Eski Dostlar* adlı eserinde Yakup Kadriyle yaptığı bir röportajında Mısır günleri hakkında şöyle bahseder;

⁴ Cem ALPAR (1980), *Kadro Cilt 3*, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, s.7

⁵ Hasan Ali YÜCEL (1957), *Edebiyat Tarihimizden*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s.19

“- ... Küçüklüğümden beri Fransızca dersi almıştım evde bir kadından.

- ‘Sizin Batı’ya açılmanızın başlangıcı bu mudur acaba?’

- Ben Batı’ya açıldım mı, açılmadım mı? Orası ayrı bir mesele. Ama mademki bu meseleye dokundunuz, ben milliyetçiliği orada öğrendim. Bize, yani Türk çocuklarına karşı yapılan muameleler, bende bir çeşit aşağılık duygusu yarattı.

...”⁶

1908 yılında Mısır’ın Saray ahalisinden kendilerine yardımcı olan Prens Mehmet Ali’nin ölümünden sonra Karaosmanoğlu ailesi Mısır’dan İstanbul Kadıköy’e taşınmıştır. Yakup Kadri İstanbul’da eğitimine hukuk fakültesinde devam etmiştir ancak eğitimini tamamlayamamış üçüncü sınıfa kadar okuyabilmiştir.⁷ Yakup Kadri, İstanbul’da İttihat ve Terakki Cemiyetine (İTC) karşı hanedan yanlısı olan ve yabancı çıkarlarını da destekleyen muhalif gazeteci Ahmet Samim ile yakın arkadaşır. Ahmet Samim’in 9 Haziran 1910’da suikast sonucunda öldürülmüş olmasının⁸ Yakup Kadri üzerinde derin etkiler yarattığı söylenebilir.⁹

Hıfzı Topuz’un *Eski Dostlar* adlı eserinde Yakup Kadri ile yaptığı röportajda bu konu için;

“... Fakat maalesef Meşrutiyet yalnız Meşrutiyet’ti, Garbın aşkı yalnız Jön Türklerdi. Hani İngilizler Jön Türkler’e ‘Ben size Meşrutiyet’in nasıl bir idare olduğunu öğreteyim. Bir müddet devletin idaresini bana bırakın,’ deselerdi, o zamanki Jön Türkler bunu kabul ederlerdi. ...”¹⁰

Yakup Kadri hem Ahmet Samim¹¹’in öldürülmesi hem de İTC’nin yönetimden yukarıda belirtildiği gibi memnun olmayışından dolayı İTC’ye karşı muhalefet saflarına katılmıştır. Yakup Kadri, 1927 yılında yazdığı *Hüküm Gecesi* adlı romanında bu dönemi ve yaşanan olayları anlatmıştır.¹² İlhan Tekeli ve Selim İkin’e göre kitaptaki Ahmet Kerim adlı karakteri Yakup Kadri’nin kendisi gibi düşünülebilir.¹³

⁶ Hıfzı TOPUZ (2000), *Eski Dostlar*, Remzi Kitabevi, İstanbul, s.142-143

⁷ Hasan Ali YÜCEL 1957, age, s.21

⁸ Aykut KANSU (2000), *Politics in Post-Revolutionary Turkey, 1908-1913*, Brill, Leiden, s.192

⁹ Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU (1969), *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, İstanbul, Bilgi Yayınevi, s.43

¹⁰ Hıfzı TOPUZ 2000, age, s.143

¹¹ Ahmet SAMİM (1884 – 1909) Prizren doğumludur. Sadâ-yı Millet yazarı olan Samim ikinci meşrutiyet devrinde İTC muhalifi, monarşi yanlısı ve yabancı çıkarlarını savunduğu için 1910 yılında öldürülen üç gazeteciden ikincisidir. 1909 yılında öldürülen ilk gazeteci Serbesti gazetesi baş yazarı olan Hasan Tahsin’dir. 1911 yılında öldürülen üçüncü gazeteci ise Zeki Bey’dir.

¹² Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU (1999), *Hüküm Gecesi*, İletişim Yayınları, İstanbul

¹³ İlhan TEKELİ ve Selim İLKİN (2003), *Bir Cumhuriyet Öyküsü Kadrocuları ve Kadro’yu Anlamak*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s.16; Yücel, *Edebiyat Tarihimizden*, s.24

Kadrocu isimlerden yaşça ikinci en büyük isim olan Mehmet Şevki Yazman, 1895 yılında Elazığ'da doğmuştur. Anne ve baba tarafından Elazığlıdır. İlk okulu 1908'de Elazığ'da Deli Hoca Mektebinde ve orta okulu 1911'de yine Elazığ'da bulunan Askerî Rüştiye'de tamamlamıştır. Daha sonra İstanbul Kuleli Askerî Lise'sinde lise eğitimini tamamlayıp 1914 yılında Harbiye'ye katılmıştır. Ancak 1914 yılında I. Dünya Savaşının başlamasıyla okulu yarıda bırakıp cepheye gitmek zorunda kalmıştır.

Derginin fikir ideoloğu olarak görülen Şevket Süreyya, 1897 yılında Edirne'de ailesinin üçüncü erkek çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Hem annesi hem de babası Bulgaristan göçmenidir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'da toprak kaybetmesinden sonra Edirne'ye yerleşmişlerdir. Şevket Süreyya, ilkokula oturduğu semtteki Muradiye Camii'nin mektebinde başlamıştır.¹⁴ Mahalle mektebinden sonra ailesi abileri gibi Şevket Süreyya'yı Askerî Rüştiye'ye yazdırmıştır.¹⁵ Anne ve ağabeyinin peş peşe ölümleri ve ardından babasının da çalıştığı çiftlikten artık gözleri az görüyor diye işine son verilmesi üzerine Askerî Rüştiye'de okurken okulu bırakıp Edirne'ye babasının yanına dönmüştür ve Edirne'de öğretmenlik mektebinde eğitim hayatına devam etmiştir.¹⁶ Şevket Süreyya bu yıllarda arkadaşlarıyla beraber Osmanlı'nın eski, geniş sınırlarını gösteren haritaların başında toplanarak Turan¹⁷ fikriyle tanışmıştır.¹⁸ 1914 yılında 1. Dünya Savaşının başlamasıyla askere gitmek istemiş fakat yaşı tutmadığı için gidememiştir. Ancak 1915 yılında yaşı tutunca askere alınmıştır ve görev yeri olarak diğer abisinin şehit olduğu Kafkasya cephesine gitme talebinde bulunmuştur.¹⁹

Aydemir ile yaşıt olan Vedat Nedim ise 26 Ağustos 1897'de İstanbul'da doğmuştur. Babası, Harbiye Nezaret-i Erkan-ı Harbiye Dairesi Umumî Katipliği görevinde bulunmuş bir bürokrattır. İlk okulu sırasıyla mahallesinde bulunan Numune-i Terakki ve Hadika-yi Meşaret okullarında okumuştur. Lise eğitimini 1915 yılında Galatasaray Sultanisi'nde almıştır. 1916'da Ticaret Nezareti'nin açtığı bir sınavı kazanarak Berlin'e eğitim görmeye gitmiştir.²⁰

---

¹⁴ Şevket Süreyya AYDEMİR 1976, age, s.31

¹⁵ Halil İbrahim GÖKTÜRK (1977), *Bilinmeyen Yönleriyle Şevket Süreyya Aydemir*, Arı Matbaası, Ankara, s.18

¹⁶ age s.59

¹⁷ TURAN: Dünyadaki bütün Türklerin tek bir vatan altında toplanıp, birleşmesi idealine verilen isim.

¹⁸ Şevket Süreyya AYDEMİR 1976, age, s.59-61

¹⁹ age, s.66

²⁰ Vedat Nedim TÖR, *Yıllar Böyle Geçti*, Milliyet Yayınları, İstanbul, s.155-156

Derginin bir diğ er yazarı Burhan Asaf, 1899 yılında Ş am'da doğ muştur. Babası kaymakam oldu ğ u için çocukluğ unda çok farklı coğ rafyalarda bulunmuştur. İlkokulu 1907'de babasının görev yaptı ğ ı Yafa'da (Filistin) bir Fransız okulunda okumuştur, babasının tayini üzerine 1908'de İstanbul'a gitmiş ve eğitimine burada devam etmiştir. İlkokulu Peyami Safa²¹ ile birlikte okumuştur. Liseye Kadıköy'de bulunan Fransız St. Joseph'te başlamış ancak 1.Dünya Savaşının çıkmasıyla önce Galatasaray Lisesi daha sonra da Beyrut'ta (Lübnan) bulunan Amerikan lisesinde eğitimine devam etmiştir. Son olarak da Almanya'ya geçerek lise eğitimini tamamlamıştır.

Kadrocu isimler arasında yaş ça en küçük olan isim İsmail Hüsrev'dir. 14 Mart 1902 İstanbul'da doğ muştur. Baba tarafı Ç erkez kökenlidir. İsmail Hüsrev ilkokul, ortaokul ve lise eğitimini İstanbul Avusturya Ticaret lisesinde almıştır. Mütareke döneminde evlerinin yabancı askerler tarafından aranmasının verdiği endiş e ve tedirginlikle annesi ve kardeşleriyle beraber İstanbul'dan Sofya'ya akrabalarının yanına gitmiştir.²² Daha sonra eğitimini tamamlamak üzere İstanbul'a dönmüştür. Eğitimini tamamladıktan sonra asker olan babasının yanına Kayseri'ye ve buradan da babasıyla beraber Ankara'ya gitmiştir. Hem lise yıllarında Sofya'da hem de Kayseri'de komünizm ideolojisini tanıma fırsatı elde etmiştir.²³

1916 yılına geldiğimizde ise Kadrocu isimler ağ aç dalından kopan yapraklar misali Avrupa'nın farklı noktalarına bir şekilde sürüklenmişlerdir. Yakup Kadri, 1916 yılından 1919 yılına kadar yaklaşık üç – üç buçuk yıl boyunca Ziya Gökalp²⁴'ın maddi ve manevi deste ğ iyle İsviçre'ye akciğ er veremi (tüberküloz) hastalığı için tedavi görmeye gitmiştir.²⁵ İsviçre'de bulunan Yakup Kadri'nin burada görüştüğü isimler ilginçtir. Görüştüğü insanlar arasında daha sonra Türk siyasî hayatına damga vuracak Ş ükrü Saraçoğ lu²⁶ ve Mahmut Esat Bozkurt²⁷ gibi isimleri saymak mümkündür.²⁸

---

²¹ Peyami SAFA (1899-1961) Türk roman yazarı ve gazeteci. 1920'lerin sonunda Nazım Hikmetle yakın arkadaşlık kurmuştur ancak 1930'ların ortasında Nazım Hikmet'e düşman olmuştur. II.Dünya savaşı döneminde Nazileri desteklemiştir. Çınaraltı dergisinde milliyetçi yazıları yayımlanmıştır.

²² İlhan TEKELİ ve Selim İLKİN 2003, age s.104

²³ age, s.106

²⁴ Ziya GÖKALP (1876 – 1924) Türk entelektüel ve sosyolog. Türk milliyetçiliğinin fikir önderlerinden birisidir. Çalışmalarında Durkheim'ın sosyolojisini Türkiye'ye uyarlamıştır. İttihat ve Terakki partisinin ve erken Cumhuriyet dönemi aydınları ve yetkilileri fikirlerinden etkilenmiştir.

²⁵ Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU 1969, age, s.82

²⁶ Şükrü SARAÇOĞLU (1887 – 1953) Türk siyasetçi ve devlet adamı. Öğrencilik yıllarında Türklüğün mücadelesini Avrupa basınına duyurmak ve Türklük karşıtı çıkan yazılara cevap vermek için İsviçre'de öğrenciliğ i sırasında Türk Talebe Cemiyetini (Türk Yurdu) kurmuştur ve reisi olmuştur.

²⁷ Mahmut Esat BOZKURT (1892 – 1943) Mustafa Kemal'in yakın çevresinde bulunan Türk siyasetçi ve devlet adamı. Öğrencilik yıllarında Şükrü Saraçoğ lu ile beraber Türk davasının yurt dışına aktarmak için İsviçre'de öğrenciliğ i sırasında Türk Talebe Cemiyetini (Türk Yurdu) katılmıştır.

²⁸ Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU (1958), *Vatan Yolunda*, Selek Yayınları, İstanbul, s.8

İlhan Tekeli ve Selim İlkin'e göre bu dönemde Yakup Kadri için üç önemli yol gösterici vardır. Bunlar Maurice Barrés²⁹, Bektaşî Tekkesi ve Ziya Gökalp'tır.³⁰ 1.Dünya Savaşı sonra erdiği sırada İsviçre'de bulunan Yakup Kadri, Türkiye'deki politik belirsizlik yüzünden bir süre İsviçre'de adeta sıkışıp kalmıştır. Bu düğümlemeden İTC'nin kendini feshedip ve liderlerinin 1 Kasım 1918'de yurt dışına kaçmasının ardından ancak 1919 senesinin başlarında İstanbul'a geri gelebilmiştir.³¹

Mehmet Şevki'nin ilk görev yeri Çanakkale cephesinde olmuştur ve buradan sonra 13 aylığına Galiçya (Romanya) cephesine gönderilmiştir. Galiçya'da bulunduğu süreçte Bükreş, Berlin, Viyana ve Budapeşte gibi pek çok yeni yer, kültür ve insanla tanışmıştır. Galiçya cephesinden sonra yeni görev yeri Filistin cephesi olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun Filistin cephesinden geri çekilmesiyle beraber Mehmet Şevki de görevine Konya'da devam etmiştir. Burada Faika (Kutay) ile dünya evine girmiştir.³² Konya'daki görevi sırasındayken Millî Mücadeleye katılmış ve Yunanlılara karşı batı cephesinde savaşmıştır.

Mehmet Şevki'yle hemen hemen aynı tarihlerde Kafkasya cephesinde de Şevket Süreyya görevdedir. Şubat 1918'de Osmanlı ordusu Ruslara karşı taarruza başlamıştır. Bu taarruz sırasında Şevket Süreyya atından düşmüş ve ayağı atının altında kalarak kırılmıştır.³³ Hastaneden çıktıktan sonra Kars, Azerbaycan ve Gürcistan'ın ele geçirildiğini öğrenmiştir. Artık ordu Rus İmparatorluğu'nun bir parçası olan Ermenistan ve Gürcistan sınırındadır- yani, daha birkaç sene evvel arkadaşlarıyla Edirne'deyken baktıkları Turan haritasındaki Turan'ın kapısı olarak anılabilecek yerlere varılmıştır. Şevket Süreyya'nın da içinde bulunduğu Kafkas ordusu Ekim 1918'de Başkumandan vekili Enver Paşa'dan daha fazla ilerlenmemesini içeren bir emir almıştır. Düşmana Wilson Prensipleri'nin 14.maddesi gereğince sulh teklif ettiklerini bildiren emir Şevket Süreyya'da adeta bir yıkım etkisi yaratmıştır; çünkü gelen emire göre alınan her toprak Ermenilere bırakılacaktır ve bu toprakları teslim etme olayı gece saatinde halktan gizli olarak yapılacaktır. Şevket Süreyya, bu

---

²⁹ Maurice BARRÉS (1862- 1923) Fransız yazar ve politikacı. Muhafazakâr, milliyetçi ve gelenekçidir. Fransa'da 3.Cumhuriyet karşıtıdır. Barrés, Fransız Devrimi'ne, demokrasi ilkelerine ve parlamenter demokrasiye karşıdır. Eserlerinde, diktatörlüğü ve güçlü bir liderliği savunmaktadır. Bkz. Micheal Curtis, *Three Against the Third Republic Sorel Barrés and Maurras*, Princeton University Press, Princeton, New York, 1959

³⁰ İlhan TEKELİ ve Selim İLKİN 2003, age, s.23

³¹ Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU 1958, age, s.23 ve 26

³² Mahmut ÇITIN, *İsyancı Bedirhan Bey'in Yaramaz Çocukları ve Bir Kardeşlik Poetikası kart-kurt sesleri*, Marifet Yayınları, İstanbul, 2002, s.148

³³ Şevket Süreyya AYDEMİR 1976, age s.125

durumu kabul etmekte oldukça zorlanmıştır ve İstanbul'a dönerken Markara Köprüsü³⁴ başında kendi kendine bir gün Kafkasya'ya geri döneceğinin sözünü vermiştir.³⁵

İstanbul üzerinden memleketi Edirne'ye dönen Şevket Süreyya 1.Dünya Savaşı'na katıldığı için yarım bırakmak zorunda kaldığı öğretmenlik eğitimini tamamlamıştır. Markara Köprüsü başında vermiş olduğu sözü yerine getirmesini sağlayacak gelişmeler adeta kaderin bir cilvesi olarak birden karşısına çıkıvermiştir. Azerbaycan hükümeti İstanbul hükümetinden Azerbaycan'da görev alacak öğretmenler talep etmiştir. Şevket Süreyya bu talebe hemen başvurarak deniz yoluyla önce Batum'a oradan da trenle Bakü'ye ulaşmıştır. Kafkasya'ya geri dönerken aklındaki tek düşünce Turan'dır.³⁶ Bakü'ye ulaşır ulaşmaz hemen Maarif Vekâlet'ine giden Şevket Süreyya en uzak yerde kendisine görev verilmesini istemiştir. Burada yaşanan ilginç bir olayın ise Şevket Süreyya'nın zihnindeki Türkçü ve Turancı duyguları daha yakından anlamamıza katkı sağladığı söylenebilir. Maarif Vekâlet'indeyken kendisine adını soran memura Kafkas cephesindeyken okuduğu ve çok etkilendiği Müfide Ferit Tek³⁷'in *Aydemir*³⁸ romanındaki baş kahraman ve kendisi gibi hoca olan Türkçü - Turancı Aydemir'in adını söylemiştir. Burada Şevket Süreyya'nın gençliğinde Türkçü-Turancı fikirlerin etkisinde olduğu görülmektedir.³⁹

Şevket Süreyya, Azerbaycan'ın kuzeybatı bölgesindeki Nuha ya da günümüzdeki ismiyle Şeki şehrine atanmıştır.⁴⁰ Buraya gelir gelmez aynı kahramanı *Aydemir* gibi halkın Türklük ve Turan bilincini arttırmak için çalışmalarına başlamıştır. Bunun akabinde bu doğrultuda adımlar atmak amacıyla cuma hutbelerinden önce konuşmalar tertiplemiştir.⁴¹ Okuduğu romandan ve baş kahramanı Aydemir'den o kadar etkilenmiştir ki atandığı okula gittiğinde aynı roman kahramanının yaptığı gibi

---

³⁴ Markara Köprüsü: Türkiye – Ermenistan sınırında bulunan bir köprü.

³⁵ Şevket Süreyya AYDEMİR 1976, age, s.135-137

³⁶ age, s.142-143

³⁷ Müfide Ferit TEK (1892 – 1971) Türk roman yazarıdır. Romanlarını Türkçülük akımıyla yazmıştır. Bu kapsamda en önemli eserleri 'Aydemir' ve 'Pervaneler'dir. Aydemir romanını 1917 yılında 1.Dünya savaşı devam ederken yazmıştır ve o dönem için oldukça etkileyici bir roman olmuştur.

³⁸ Roman'ın başkahramanı ve öğretmen olan Aydemir inanmış bir Türkçü-Turancıdır. Ülküsü uğruna âşık olduğu kadını bırakıp Türkistan'da zulüm gören soydaşlarını kurtarmaya ve onlarda Türklük ve Turan bilinçlerini arttırmaya gitmiş bir idealisttir.

³⁹ Şevket Süreyya AYDEMİR 2003, age, s.127- s. 145

⁴⁰ age, s.145

⁴¹ age, s.148-149

kapısını geceleri dahi kapatmayıp insanların dertlerini her zaman dinlemeye öncelik vermiştir.⁴²

Bu sırada Vedat Nedim gibi birçok Türk öğrenci okumak için Almanya'da bulunmaktadır. Berlin'de bulunan öğrenciler I. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle beraber Almanya'daki eski İTC mensuplarıyla birlikte kurdukları Türk Kulübü'nde ülkenin içinde bulunduğu durumu tartışmaktadırlar.⁴³ Vedat Nedim'de bu tartışmalara katılmış ve öğrencilik yıllarında İstanbul'da yayımlanan *Muallim* adlı dergide birkaç yazısı yayımlanmıştır. Bu yazılar derginin 1918'in Mart, Haziran ve Ağustos (21, 23, 24) sayılarında okuyucuya ulaşmıştır. Konu başlıkları ise şunlardır; "Almanya'da Okumak Hastalığı", "Almanlar Tetkik ve Tetebbia Hazırlanıyorlar", "Medeni Terbiyeye Doğru: Mekteplerde Cinslerin Birleştirilmesi".⁴⁴

Bir diğer isim Burhan Asaf ise tıpkı Vedat Nedim gibi Almanya'da okuyan Türk öğrencilerden birisidir. Ancak Berlin'de değil Münih ve Karlsruhe kentlerinde Technische Hochschule'de mimarlık bölümünde ve ardından Kassel şehrinde de sosyoloji bölümünü okumuştur. Burhan Asaf, gençliğinde babasının işi sebebiyle pek çok farklı yerde bulunmasından dolayı birçok farklı kültüre aşinadır ve bu sayede Fransızca, Almanca, İngilizce ve Arapça öğrenmiştir.⁴⁵ Almanya'daki öğrencilik yıllarında o dönemki pek çok genç gibi komünizm ideolojisiyle tanışmıştır. Burhan Asaf'ın Galatasaray'da okurken kendisinden iki sınıf büyük olan Vedat Nedim ile de tanışıklığı lise yıllarındandır. Bu tanışıklık vesilesiyle zaman zaman Berlin'e giderek Vedat Nedim ile arkadaşlık bağını kopartmamıştır.

Şevket Süreyya ise hayatının bu döneminde kritik bir kırılmayla karşılaşmıştır. Şeki (Nuha) şehrinde öğretmenlik yaparken hayal ettiği Turan düşüncesi ve Turan'a ulaşma çabaları ile yaşadığı gerçeklikler arasındaki zorlukları fark etmeye başlamıştır. *Suyu Arayan Adam* başlıklı hatıratında da bu durumu şu sözleriyle tarif etmektedir;

"... Yoksa Turan, maddi bir inşa davası değil de, yalnız manevi bir ülkü müydü?
Hiçbir zaman ulaşılamayacak hayali bir ülkenin adı mıydı? Örneğin bir Kızılçelebi!
..."⁴⁶

Bu ruh halindeyken Şevket Süreyya bir süre Dağıstan bölgesindeki Derbent şehrine gidip Kafkasya bölgesini gezmiştir. Buradan tekrar Nuha'ya öğretmen olduğu

---

⁴² age, s. 127 - 147

⁴³ İlhan TEKELİ ve Selim İLKİN 2003, age, s.77 -78

⁴⁴ Vedat Nedim TÖR (1972), 75, İstanbul, s.30

⁴⁵ İlhan TEKELİ ve Selim İLKİN 2003, age, s. 95

⁴⁶ Şevket Süreyya AYDEMİR 1976, age, s.154

köye doğru dönerken Bolşevik güçleri Derbent'i ardından Bakü'yü, ardından da tüm Azerbaycan'ı hakimiyetleri altına almıştır. Bunun üzerine Şevket Süreyya Nuha'da daha fazla duramayacağını çünkü Bolşevik baskısı şehrin üzerindeyken artık Turan hedefinin zorluğunu kavramaya başlamıştır. Bolşeviklerin söylem ve ideolojileri hakkında kendisinde Turan düşünceleri yerine yavaş yavaş sosyalist düşünceler oluşmaya başlamıştır. Şevket Süreyya, *Suyu Arayan Adam*'da bu durumu şöyle açıklamıştır;

“... *Hele emperyalist memleketlerin 'Şarkın mazlum milletlerini, zulüm, sömürü ve toptan öldürmeler altında inlettiklerine artık bende kalıbımı basabilirdim. Duyduklarımın, dinlediklerimin etkisi altında düşüncelerim bu noktaya varduktan sonra, olan bitenlere kendimi zorlayarak da olsa, birtakım manalar vermeye çalışıyordum. ...*”⁴⁷

Bu gelişmelerin akabinde 1-7 Eylül 1920 tarihinde Bakü'de yapılacak “Şark Milletleri Kurultayına” Nuha halkı tarafından Nuha delegesi olarak seçilip ve Bakü'ye doğru yola çıkmıştır. Şevket Süreyya, Bakü'de komünist çevrelerden önemli birçok insanıyla tanışmıştır. Azerbaycan Türkü İbrahim Abilov, Türkistanlı Feyzullah Hoca, Dr. Neriman Nerimanof, Grigoriy Zinovyev, Karl Radek, Béla Kun, Mikhail Pavloviç bu isimlerden bazılarıdır.⁴⁸ Ayrıca kurultaya katılan en önemli isimlerden birisi de İTC liderlerinden Enver Paşa'dır. Kurultay'dan sonra Şevket Süreyya Enver Paşa ile tanışma fırsatı bulmuştur. Bu tanışmaya aracılık eden ise o dönemde Bakü'de bulunan Küçük Talat (Muşkara) ve Enver Paşa'nın amcası Halil (Kut) Paşadır.⁴⁹ 1 Eylül 1920'de Bakü'de toplanan *Şark Milletleri Kurultayı*'nın yanı sıra 10 Eylül 1920'de yine Bakü'de *Türkiye Komünist Fırkası (TKF)* da ilk kongresini burada gerçekleştirmiştir. Kongreye aralarında Mustafa Suphi, Ethem Nejat, İsmail Hakkı gibi savaş zamanında Avrupa'da okuyan veya çeşitli sebeplerle yurt dışında bulunan isimler de katılmıştır.⁵⁰ Şevket Süreyya, Nuha'ya tekrar döndükten sonra öğretmenliğe devam etmiştir ancak içinde dolduramadığı bir boşluk oluşmuştur. İçinde bulunduğu durumu şöyle anlatmaktadır:

---

⁴⁷ age, s. 180

⁴⁸ age, s. 188

⁴⁹ Şevket Süreyya Karabağ'ı Ermeni işgalinden kurtarmak için Nuha'da oluşturduğu gönüllü birliğiyle Karabağ'a giderken yol üzerindeki Akdam kasabasında Küçük Talat ve Halil Paşa ile tanışmıştır. age, s. 192 ve 199

⁵⁰ Şevket Süreyya AYDEMİR 1976, *age*, s. 197-198

“... Halbuki memleketimden ne güzel hayallerle çıkmıştım. Kendi kendime: ‘Ya devlet başa ya kuzgun leşe’, diyordum ama beni sadece devletin beklediğini sanıyordum. Bir adsızdım. Turan’da bahtımı arayacaktım. Saltanatımı kuracaktım. Şimdi bu topraklar, işte Turan topraklarıydı. Halbuki önümde yükselen belirsizlik, benim ilk yola çıktığım gündən daha karanlıktı. Daha çok meçhullerle doluydu. ...”⁵¹

Şevket Süreyya, bu boşluğu doldurmanın yolunu bulmak için tekrar yollara düşmüştür. Yolculuğu bu kez Batum’a olmuştur. Burada kendisini etkileyen Abid Alinof sayesinde Komünist partisine üye olmuştur ve ilk parti toplantısına yine bu şehirde katılmıştır. Ayrıca Batum’da kendisi gibi muallim olan İzmirli bir Türk’ün kız kardeşiyle evlenmiştir.⁵² Batum’da da Bakü’de olduğu gibi pek çok Türk topluluğu bulunmaktadır. Burada içinde bulunduğu toplulukta Türk komünistlerinden Tatar Ali Rıza, Nazım Hikmet, Ahmet Cevat (Emre)⁵³ ve Vala Nurettin gibi isimlerle tanışmış ve bu grupla beraber zaman geçirmeye başlamıştır.⁵⁴

Bu dönemde Vedat Nedim ise Berlin’de okurken üzerinde en çok tesiri olan kişi dönemin önde gelen akademisyenlerinden Werner Sombart⁵⁵’tır. Sombart’ın bir gün derste “*Osmanlı İmparatorluğu tipik bir yarı-koloni örneğidir*” demesini ömrünün sonuna kadar unutamadığını ve kendisi üzerinde derin etkiler bıraktığını anılarını yazdığı *Bir Ömür Böyle Geçti* adlı kitabında belirtmiştir. 20’li yaşlarının başında böyle bir olaya maruz kaldıktan sonra Vedat Nedim bir tür iç huzursuzluk ve boşlukta olma hissi yaşarken kendi deyimiyle Lenin’in “*Kapitalizmin son aşaması: Emperyalizm*” adlı kitabını keşfetmiştir. Lenin’den sonra Karl Marx’ı, Friedrich Engels’i, Karl Kautsky’i ve Eduard Bernstein’i okuyarak içinde bulunduğu boşluğu kapatmaya çalışmıştır.⁵⁶ Aynı zamanda bir yandan da arkadaşlarıyla beraber Mustafa Kemal’in önderliğinde Anadolu’da başlayan bağımsızlık hareketini yakından takip etmiştir. Bu süreçte Anadolu’da bulunan Türk hükümetine dost elini uzatan tek devletin “*Sosyalist Sovyet Cumhuriyetleri Birliği*” olması Berlin’de bulunan öğrenci arkadaşlarını ve kendisini etkilemiştir. O dönemde Berlin’de bulunan Nurullah Esat (Sümer), M. Nermi, Mümtaz Fazlı (Taylan), Vehbi (Sarıdal), Nizamettin Ali (Sav), Sadık Ahi (Mehmet Eti) ile beraber “*Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası*”nı (TİÇSF) ve

---

⁵¹ age, s. 210

⁵² age, s. 215-216 - 218

⁵³ Ahmet Cevat EMRE (1887 – 1961) Türk Dilbilimci ve siyasetçi. 1920’lerde Marksizm’e ilgi duymuştur ancak 1930’larda anti-liberal ve Türkçü olmuştur.

⁵⁴ Vala NURETTİN (1965), *Bu Dünyadan Nazım Geçti*, Remzi Kitabevi, İstanbul, s.256

⁵⁵ Werner SOMBART (1863 – 1941) Alman, sosyolog ve iktisatçı. Gençliğinde Marksist olan Sombart hayatının sonlarına doğru ‘Nasyonel Sosyalist’, Nazi sempatzanı ve anti-semit olmuştur.

⁵⁶ Vedat NedimTÖR 1976, age, s.7-8

Kurtuluş adlı bir dergi kurmuştur.⁵⁷ Arkadaşlarından bazıları Mayıs 1919'da Türkiye'ye geri dönmüştür ve *Kurtuluş* dergisini çıkarmaya Türkiye'de devam etmiştir.⁵⁸ Vedat Nedim ise Berlin'de kalmıştır ve TİÇSF'nin yurt dışındaki ana temsilcisi olmuştur.

Yakup Kadri ise, İsviçre'den Türkiye'ye döndükten sonra İstanbul'da *İkdam* gazetesinin baş yazarlığına başlamıştır ve Anadolu'daki Millî Mücadele hareketini destekleyen basın saflarında yer tutmuştur. 1921 yılında Ankara hükümeti tarafından İstanbul'un önde gelen basın mensuplarından Ruşen Eşref, Falih Rıfkı, Yahya Kemal'inde aralarında bulunduğu isimlerle birlikte Ankara'ya davet edilmiştir.⁵⁹

Şevket Süreyya'nın hayatında bir değişim daha yaşanmıştır. Batum'dan tanıdığı olan ve beraber vakit geçirdiği Ahmet Cevat'a Moskova'daki Şarkiyat Enstitüsünden Türkçe profesörlüğü iş teklifi gelmiştir. Ahmet Cevat bu teklife verdiği yanıtta yanında bulunan Şevket Süreyya, Nazım Hikmet ve Vala Nurettin gibi gençlerin üniversite eğitimine ihtiyaç duyduklarından bahsetmiş ve bunun üzerine bu gençlerde Ahmet Cevat ile beraber Moskova'ya üniversite okumak için yola çıkmıştır.⁶⁰ Şevket Süreyya, Moskova'da *Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi*'nde (KUTV)⁶¹ okumaya başlamıştır.⁶²

Komintern'in 5 Kasım - 5 Aralık 1922'ye kadar Moskova'da yapılan 4.Kongresine TKP adına Ankara'yı temsilen Nizamettin Nazif, Ziyetullah Nuşirevan ve İsmail Hüsrev, İstanbul'u temsilen ise TİÇSF adına Sadrettin Celal, Celal (Yalnız) ve Dr. Şefik Hüsnü'nün talebi üzerine Almanya'da öğrenci olan Vedat Nedim katılmıştır.⁶³ Moskova'daki 4.Kongre sayesinde İsmail Hüsrev ile Vedat Nedim'de birbirleriyle tanışmışlardır. Vedat Nedim ile Şevket Süreyya'nın da birbirleriyle Moskova'da 4.Kongre'de tanışması kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca İsmail Hüsrev

---

⁵⁷ Mete TUNÇAY (1978), *Türkiye'de Sol Akımlar 1908-1925*, Bilgi Yayınevi, Ankara, s.294; TÖR, *Yıllar Böyle Geçti*, s.8-9

⁵⁸ İlhan TEKELİ ve Selim İLKİN 2003, age, s.79

⁵⁹ Hüsnü HİMMETOĞLU (1975), *Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları*, Ülkü matbaası, İstanbul, cilt.2, s.67-68,

⁶⁰ Şevket Süreyya AYDEMİR 1976, age, s. 280

⁶¹ Komunisticheski Universitet Troujenika Vostoka (KUTV): Türkçe karışığı Şark Komünist İşçileri Üniversitesi'dir. Vladimir Lenin'in 1902 yılında yayımlanan 'What to do? - Ne yapmalı?' adlı eserinde bir komünist okulun kurulmasını ve burada hakiki profesyonel komünistler yetiştirilmesini savunmuştur. Çünkü Lenin'e göre burjuva okullarında memurlar, politikacılar yetişmekteydi dolayısıyla profesyonel ihtilalci yetiştirmek için okullara ihtiyaç vardı. KUTV bu ihtiyaç sonucunda 21 Nisan 1921'de kurulmuştur.

⁶² Aclan SAYILGAN (1967), *Sovyetlerde Eğitim ve Türk Öğrencileri*, Mars Matbaası, Ankara, s.7-8

⁶³ Mete TUNÇAY 1978, age, s.276

1922'de KUTV'da iktisat fakültesinde okumaya başlamıştır ve Şevket Süreyya ile yollarının kesişmesi, arkadaşlıkları Moskova'daki öğrencilik yıllarından başlamıştır.⁶⁴

Bu dönemde Moskova'da da eski İTC mensubu birçok kişi bulunmaktadır. Şevket Süreyya bu isimlerle de tanışmıştır. Bu isimler arasında Cemal Paşa, Doktor Nazım, Doktor Bahaddin Şakir ve daha önceden Bakü'den tanıştığı Enver Paşa, amcası Halil (Kut) gibi isimler bulunmaktadır.⁶⁵

1.3 KADROKULARIN YURT DIŞINDAN TÜRKİYE'YE DÖNÜŞLERİ

Vedat Nedim, 1922 yılı sonlarına doğru Werner Sombart'ın danışmanlığında "Türkiye Nasıl Bir Emperyalizm Konusu oldu?" başlıklı doktora tezini tamamlamıştır ve Alice hanımla evlenerek 1923 sonlarına doğru Türkiye'ye geri dönmüştür.⁶⁶ Vedat Nedim, Türkiye'ye döndükten sonra TİÇSF ya da onun aslında bağlı olduğu TKP etrafında çalışmalarına devam etmiştir.

Şevket Süreyya, 1923 sonunda Odesa'dan kalkan bir gemiyle dört sene önce yine bir vapurla ayrıldığı İstanbul'a dönmüştür.⁶⁷ İstanbul'dan ayrılırken idealist bir Türkçü, Turancı olan Şevket Süreyya İstanbul'a döndüğünde artık Komünist Partisi'ne üye olmuş birisidir. İstanbul Beşiktaş'ta Barbaros Hayrettin ilkokulunda öğretmenliğe başlamıştır. Okuldan sonraki zamanlarında TKP'nin yayın organı olan *Aydınlık* dergisinde çalışmaktadır. Bu dergiyi Doktor Şefik Hüsnü ve pedagog Sadrettin Celal çıkarmaktadır.⁶⁸ Şevket Süreyya ve Vedat Nedim TKP ve *Aydınlık* çevresinde beraber çalışarak arkadaşlıklarını ilerletmişlerdir.

1923 yılında Burhan Asaf da Türkiye'ye dönmüştür. Doktora yapmak için tekrar Almanya'ya gitmek istemektedir ancak babasının doktora için yolladığı parayı çok hızlı bir şekilde bitirdiği için para biriktirmesi gerekmektedir. Bu durum sonucunda Devlet Demiryollarının İstanbul şubesinde işe başlamıştır. Buradan bir şekilde Bükreş'e Anadolu Ajansı temsilcisi olarak gitmiştir. İstanbul'a tekrar döndüğünde Vedat Nedim'in de çalıştığı *Aydınlık* dergisinde önce bazı yazıları tercüme ederek daha sonra da yazılar yazarak çalışmaya başlamıştır. *Aydınlık*

⁶⁴ Aclan SAYILGAN 1967, age s.11; Vala NURETTİN 1965, age, s. 325

⁶⁵ Şevket Süreyya AYDEMİR 1976, age s. 271 -273; Vala NURETTİN 1965, age, s. 337

⁶⁶ İlhan TEKELİ ve Selim İLKİN 2003, age, s.80-81

⁶⁷ Şevket Süreyya AYDEMİR 1976, age s. 357

⁶⁸ age s. 361

çevresinde çalışırken Şevket Süreyya, Nazım Hikmet ve İsmail Hüsrev ile tanışmıştır.⁶⁹

Yakup Kadri ise 1923 yılında yapılan İstanbul milletvekili seçimlerinde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adına İstanbul'da seçimlere giren Mim Mim grubu ve eski İTC mensuplarının oluşturduğu gruplara karşı görev almıştır.⁷⁰ Yakup Kadri'nin İTC'ne karşı muhalefetini halen devam ettirdiği söylenebilir. Yakup Kadri, 1923 yılında sadece CHF'nın girdiği ve başka bir fırkanın katılmadığı, çekişmeli olmayan ikinci dönem (1923 – 1927) millet vekilleri seçimlerinde Meclise Mardin'den vekil olarak girmiştir.⁷¹ Bundan sonraki süreçte Mustafa Kemal'in Çankaya'daki akşam sofralarının müdavimlerden birisi olmuştur. Tüm bu yaşananların dışında 1923 yılında Yakup Kadri ve Ahmet Haşim bir gün vapurda Burhan Asaf ile karşılaşmıştır. Burhan Asaf'ı tanıyan Ahmet Haşim, Burhan Asaf'ı Yakup Kadriyle tanıştırmıştır. Bu tanışmada yapmış oldukları sanat sohbetinin etkisiyle Yakup Kadri ve Burhan Asaf sık sık görüşmeye ve arkadaşlık etmeye başlamıştır. Bir gün Falih Rıfki'nin evinde yapılacak olan toplantıya Burhan Asaf kız kardeşi Leman Hanım ile birlikte gitmiştir. Yakup Kadri, Leman Hanım'dan çok etkilenmiştir ve kısa bir süre sonrada evlenmişlerdir. Yakup Kadri ile Burhan Asaf akraba olmuşlardır.

Mehmet Şevki, Millî Mücadelenin sonuna kadar cepheye bulunmuştur ve Harbiye'yi ancak savaştan sonra 1924 yılında tamamlayabilmiştir.⁷² Harbiye'yi tamamladıktan sonra görev tayini İstanbul'a çıkmıştır ve muhtemelen bu sırada ileride Kadrocu olarak anılacak isimlerle temas kurduğu söylenebilir.

1 Ocak 1925'te düzenlenen TKP kongresinde parti başkanlığına Dr. Şefik Hüsnü ve parti sekreterliğine de Vedat Nedim seçilmiştir.⁷³ 1925'nin ilk aylarında Doğu ve Güney Doğu Anadolu başlayan iç isyandan sonra hükümet siyasal oluşumlara karşı 4 Mart 1925 tarihinde Takrir-i Sükûn Kanununu çıkarmıştır ve her türlü siyasal oluşuma karşı sert bir tutum içine girmiştir. Bunun neticesinde *Aydınlık* dergisi kapatılmıştır. Kapatılma eyleminden sonra derginin sahiplerine birkaç gün içerisinde tutuklanacaklarının haberi gelmiştir. TKP üyeleri Doktor Şefik Hüsnü, Hasan Ali (Ediz) ve Nazım Hikmet Moskova'ya kaçmıştır. Böylece Vedat Nedim dolaylı yoldan

⁶⁹ İlhan TEKELİ ve Selim İLKİN 2003, age, s. 96

⁷⁰ Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU (1984), *Politikada 45 yıl*, İletişim yayınları, İstanbul, s.24 - 35

⁷¹ age, s.43

⁷² Temuçin Faik ERTAN (1994), *Kadrocular ve Kadro Hareketi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.291

⁷³ Mete TUNÇAY 1978, age, s362

TKP'nin başına geçmiştir.⁷⁴ Dr. Şefik Hüsnü, TKP'yi yurt dışından yönetmeye çalışmaktadır ancak bu süreçte Vedat Nedim ile aralarında bazı görüş ayrılıkları oluşmaya başlamıştır.

Aydınlık zümresine mensup Şevket Süreyya ise bu süreçte yurt dışına kaçabilecek durumdayken kendi kaderinin artık bu toprağa bağlı olduğunu düşünerek Türkiye'de kalmıştır ve 1925 yılında yapılan tevkifat sırasında tutuklanmıştır.⁷⁵ İstiklal Mahkemesinin kararına göre on sene hapse mahkûm edilmiş ve Afyonkarahisar cezaevine gönderilmiştir.⁷⁶

1925 yılında *Aydınlık* dergisinin kapatılması ve komünistlerin tutuklamalardan sonra Burhan Asaf, Ankara'da Hariciye Vekâletinde Tefvik Kâmil (Koperler)'in kalemi olarak çalışmaya başlamıştır. Burhan Asaf, bu dönemde Ankara'da bir süre Yakup Kadrieler'in evinde kalmıştır. Çankaya Köşkü yolu üzerinde bulunan bu eve Mustafa Kemal'inde sık sık uğradığı bilinmektedir. Bu uğramalardan birinde Mustafa Kemal, Burhan Asaf ile Almanya'nın siyasi, sosyal ve ekonomik durumu üzerine uzun bir sohbet gerçekleştirmiştir. Bu sohbetten sonra gençliğinde pek çok yerde bulunmasının avantajıyla öğrenmiş olduğu yabancı dillerin sayesinde Mustafa Kemal'in yabancılarla gerçekleştirdiği görüşmelerde tercümanlık yapmaya başlamıştır. Kadrosu Hariciye Vekaletinden alınarak Cumhurbaşkanlığına geçmiştir.

Şevket Süreyya ise Afyon cezaevinde tanıdığı Anadolu insanından etkilenmiştir. Hapiste geçirdiği zaman boyunca *Muasır Türkiye'nin İktisadi İnkişaf İstikametleri* kitabını yazmıştır. Bu dönemde kendisinde planlı ve milli bir kalkınma ekonomisinin fikirleri filizlenmeye başlamıştır.⁷⁷ 29 Ekim 1926'da hükümetin çıkardığı af ile özgürlüğüne geri kavuşmuştur. Hapisten çıktıktan sonra ARCOS⁷⁸ (*All-Russian Co-Operative Society*)⁷⁹ adlı Sovyetler Birliği ticaret şirketinde çalışmaya başlamıştır. Bu şirketin İstanbul şubesinde İlhan Tekeli ve Selim İlkine göre 1924 sonlarında ya da 1925 başlarında Vedat Nedim de çalışmaya başlamıştır.⁸⁰ Vedat

⁷⁴ Mete TUNÇAY (1992), *Türkiye'de Sol Akımlar 1925- 1936* BDS Yayınları, İstanbul, s.49

⁷⁵ Şevket Süreyya AYDEMİR 1976, age, s. 363- 367; Halil İbrahim GÖKTÜRK 1976, age, s.118

⁷⁶ Şevket Süreyya AYDEMİR 1976, age, s. 376 - 387

⁷⁷ age, s. 400 - 405

⁷⁸ ARCOS, Sovyetler Birliğinin Yeni Ekonomik Politika (1921-1928) diye adlandırdığı dönemde Avrupa'nın birçok ülkesinde yabancı yatırımların dikkatini çekmek için kurulan ortak anonim şirketlerden birisidir. Ancak İngiltere'de şubesi bulunan bu yapı İngiliz devletince Rus ajanlarını saklamak ve İngiltere hakkında bilgi toplamak için kullanılan bir paravan şirket olduğu iddiasıyla şirketin çalışmalarını 1927 kapatmıştır.

⁷⁹ Alexander BAYKOV (1946), *Soviet Foreign Trade*, Princeton University Press, s. 13

⁸⁰ İlhan TEKELİ ve Selim İLKİN 2003, age, s.81

Nedim ile Şevket Süreyya'nın hayatları Rusya ve İstanbul'daki *Aydınlık* dergisinden sonra bir kez de ARCOS adlı şirkette kesişmiştir.⁸¹

İsmail Hüsrev ise bu dönemde yaklaşık üç yıl KUTV'da okuduktan sonra 1926 yılı başlarında kendisine orada eğitmen olarak kalması teklif edilmesine rağmen Türkiye'ye dönmüştür.⁸² Türkiye'ye dönünce bir dönem *Aydınlık* ekibiyle ilişkisini devam ettiren İsmail Hüsrev Komünist hareketten ayrılmaya karar vermiştir. Bu kararında ülkede cereyan etmekte olan milliyetçi havanın, komünizmin Türkiye'de gelişmesinin zor olacağına inanmasının ve 1925 yılında Şevket Süreyya ile beraber pek çok genç komünistin tutuklanmasının payı olduğu söylenebilir. Bu sebeple TKP'nin genel sekreteri olan ve Moskova'daki 4.Kongreden tanıdığı Vedat Nedim'e konuyu açmıştır. Vedat Nedim'in bu duruma başta tepki gösterdiği fakat sonradan bu talebi üzüntüyle kabullenmesiyle birlikte İsmail Hüsrev'in komünizmle olan ilişkisi kesilmiştir.

Temmuz 1927'de de 1923 seçimleri gibi rekabetten yoksun Milletvekili seçimleri yapılmıştır ve Yakup Kadri meclise üçüncü dönemde (1927 – 1931) yeniden Manisa'dan milletvekili olarak seçilmiştir. Ardından 1927 sonlarına doğru komünistlere yönelik yeni bir tevkifat gerçekleşmiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi bu dönemde Vedat Nedim ile Dr. Şefik Hüsnü arasında görüş ayrılıkları mevcuttu. Kendi haberi olmadan yapılan çeşitli eylemler sonucunda Vedat Nedim radikal bir karar alarak "*marksizm*" ile olan tüm ilişkisini kesip, bildiği her şeyi (belgeler vermek dahil) polise anlatmıştır.⁸³ Bu gelişmeler sonucunda 20 Kasım 1927'de aralarında Vedat Nedim'inde bulunduğu 50 kişiyi polis tutuklamıştır. Vedat Nedim, bu olayın ardından dört aylık hapis cezası almıştır. Şevket Süreyya da bu tevkifat sonucunda mahkemeye çıkmıştır. Ancak hapisten çıktıktan sonraki süreçte TKP'de artık eskisi kadar ön planda olmadığı ve etkin rol almadığı için tutuklanmamıştır. Mahkemeden beraat ettikten sonra da tekrar hocalık yapma isteğiyle Ankara'ya doğru yola çıkmıştır.⁸⁴

İsmail Hüsrev, 1927 yılı itibariyle *Hayat* isimli dergide bazı yazılar yazmaya başlamıştır. 1927 ve 1929 yılları arasında Ankara'da Almanya'ya yumurta ihraç eden

---

⁸¹ age s.70

⁸² Temuçin Faik ERTAN 1994, age, s.290-291

⁸³ Yalçın KÜÇÜK (1988), *İtirafçıların İtirafı TKP Pişmanları*, Tekin Yayınevi, İstanbul, s.31; Jülide ERGÜDER (1978), *1927 Komünist Tevkifatı İstanbul Ağır Ceza Mahkemesindeki Duruşma*, Birikim Yayınları, İstanbul, s.141; Fethi TEVETOĞLU (1967), *Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, s.399

⁸⁴ Şevket Süreyya AYDEMİR, age, s. 408

bir Alman firmasında işe başlamıştır.⁸⁵ İşi sayesinde Anadolu'daki köy hayatını, köy ekonomisini yakından tanıma fırsatı elde etmiştir. Bu sayede *Türkiye Köy İktisadiyatı* kitabını bu yıllarda yazabilmiştir.

1927 tevkifatı sırasında Burhan Asaf'ın evi de aranmıştır. Bu durum üzerine İstiklal Mahkemesinde yargılanacağını bir şekilde öğrenmiştir ve hemen Falih Rıfki'ya haber vermiştir. Falih Rıfki da bu olayı Mustafa Kemal'e aktarmıştır. Bunun üzerine Mustafa Kemal, Burhan Asaf'ı köşke çağırıp, kendisiyle TKP çevresi hakkında bir görüşme gerçekleştirmiştir. Görüşme sonucunda Burhan Asaf 1927 tevkifatında tutuklanmamıştır. Ancak ertesi gün kadrosu Cumhurbaşkanlığından tekrar Hariciye vekaletine geçmiştir.⁸⁶

Vedat Nedim, arkadaşlarını ihbar etmesinden dolayı üstüne “*muhbir*” sıfatı yapmıştır. Hapisten çıktıktan sonra sırasıyla Balya-Karaaydın Simli Kurşun Madenleri İşletmesi'nde ve Amasra Kömür İşletmeleri'nde ticaret müdürü olarak çalışmıştır.⁸⁷ 1928'in sonlarına doğru *Cumhuriyet* gazetesinde köşe yazıları yazmaya başlamıştır. 1929 sonlarında da Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nde müşavir müdürü olarak göreve başlamıştır.⁸⁸

Şevket Süreyya ise Ankara'da Maarif Vekaleti Müsteşarıyla bir görüşme gerçekleştirmiştir ve bu görüşmenin sonucunda tekrardan öğretmen olmayı umarken kendisini Yüksek ve Teknik Öğretim Umum Müdürü muavini olarak bulmuştur.⁸⁹

İsmail Hüsrev, 1929 yılında dünyada yaşanan ekonomik buhranın etkisiyle işsiz kalmıştır.⁹⁰ 1929 yılında Devlet Demiryollarına girmiş ve 1931 yılına kadar burada çalışmıştır. Buradan Ziraat Bankası Kooperatifler şubesine geçmiş ve 1933 yılına kadar da burada görev yapmıştır.⁹¹

Burhan Asaf ise kendisine Hariciye vekaletinde bir yıl boyunca bir oda bile verilmemesi üzerine buradan istifa etmiştir.⁹² Bu istifadan sonra Anadolu Ajansı'nda mütercimlik, Ziraat Bankası ve İktisat vekaleti gibi çeşitli yerlerde çalışmıştır.⁹³

---

⁸⁵ Temuçin Faik ERTAN 1994, age s.291

⁸⁶ İlhan TEKELİ ve Selim İLKİN 2003, age, s.102

⁸⁷ age s.91

⁸⁸ Vedat NedimTÖR 1976, age s.12-13

⁸⁹ Şevket Süreyya AYDEMİR 1976, age, s. 414- 415

⁹⁰ Temuçin Faik ERTAN 1994, age, s.291

⁹¹ İlhan TEKELİ ve Selim İLKİN 2003, age, s. 115

⁹² age s. 102-103

⁹³ Servet İSKİT (1943), *Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları*, Başvekalet Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Yayınları, Ankara, s.287

Bu gelişmeler yaşanırken Mehmet Şevki'nin görev yeri İstanbul'dur. 1928 senesinin ikinci yarısından itibaren *Akşam* gazetesinde “*Askeri Bahisler*” başlığıyla bazı yazılar yazmaya başlamıştır. Asker olduğu için üstlerinden gerekli izni alarak İstanbul Darülfünununda Elektrik ve Makine mühendisliği bölümünde okumaya başlamıştır ve 1931 yılında buradan mezun olmuştur.⁹⁴ 1931 sonlarında ise bu kez Ankara'ya tayini çıkmıştır. Şevket Süreyya ve onun aracılığıyla diğer Kadro yazarlarıyla tanışmıştır. Ancak Şevket Süreyya ile nasıl tanıştığı bilinmemektedir.

1931'de yine rekabetten ve muhalefetten yoksun olarak yapılan Milletvekili seçimlerde Yakup Kadri Dördüncü dönemde (1931 – 1934) nihayet memleketi Manisa'dan milletvekili olarak mecliste görev almıştır.

1.4. KADROcuların BİRBİRLERİYLE ORTAK NOKTALARI

Kadro hareketinde bulunan isimlerin *Kadro*'dan önceki hayatlarının nasıl olduğuna yukarıda detaylıca değinilmiştir. Bu kısımda bu isimlerin belli ortak noktalarına ve özelliklerine değinilecektir. Buradaki amaç ise bu isimlerin aralarındaki ilişkinin nasıl olduğunu anlamaya çalışmaktır. Bu isimlerin yolları dünyanın farklı yerlerinde farklı zamanlarda olsalar da bir şekilde kesişmiştir ve *Kadro*'dan önceki bu tanışıklık kendilerini anlamamız hususunda önemlidir.

Kadrocu altı ismin gençlik dönemlerinde Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma aşamasına tanıklık etmeleri onları belli konular üzerinde düşünmeye itmiştir. Bu isimler okudukları okul ve buldukları çevrenin de (1910'ların sonu ve 1920'lerin başlarında Almanya ve Rusya'da sosyalizme tanıklık etmeleri) etkisiyle Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasını emperyalizme bağlamaktadırlar. Yakup Kadri ve Mehmet Şevki hariç diğer dört ismin bu sebeple öğrencilik dönemlerinde Marksist çevrelerin emperyalizme karşı takındığı tutumdan ve fikirlerden etkilendikleri söylenebilir. Ancak bu isimlerden Yakup Kadri ve Şevket Süreyya gençliklerinde Türkçü ve Turancı isimlerden etkilenmiştir. Yakup Kadri dışındaki diğer beş isim bir şekilde Marksist çevrelerle temas kurmuşlardır. Marksist çevrede olduklarından dolayı bu isimlerin birbirleriyle tanışmaları daha kolay olmuştur. Yine Yakup Kadri hariç – 1889- hemen hemen hepsi aynı kuşağa mensup akranlardır. Sırasıyla; Mehmet Şevki 1895, Şevket Süreyya 1897, Vedat Nedim 1897, Burhan Asaf 1899 ve İsmail Hüsrev 1902 doğumludur. Mehmet Şevki ve Şevket Süreyya cepheye gidip bizzat I. Dünya

⁹⁴ İlhan TEKELİ ve Selim İLKİN 2003, age s. 74

Savaşına katılmıştır. Kadrocu dediğimiz bu altı isim için yurt dışında belli süre yaşamaları da önemlidir çünkü bu tecrübe ve yaşanmışlık sayesinde dış Dünya'ya, farklı kültür ve fikirlere açıktırlar. Hepsi en az bir yabancı bir dil bilmektedirler. Yurtdışında yaşanan gelişmeleri ve Türkiye hakkında yazılan eserleri kolaylıkla takip edebilmektedirler.

Burhan Asaf ve Vedat Nedim için Berlin, Şevket Süreyya ve İsmail Hüsrev için Moskova önemlidir çünkü burada bizzat tanık olarak, yaşayarak, görerek, tecrübe ederek komünizmin ne olduğunu kavramışlardır. Yakup Kadri yine yukarıda belirtildiği gibi tedavi amacıyla üç – üç buçuk sene İsviçre'de kalmıştır. İsviçre'de kaldığı dönemde Türkçü grup ve derneklerle ilişki kurmuştur. Mehmet Şevki'de Galiçya cephesi sayesinde Budapeşte, Bükreş ve Viyana gibi yerleri görüp Avrupa'yı tanıma imkânı elde etmiştir.

BÖLÜM II

KADRO DERGİSİ ÖNCESİ TÜRKİYE VE DÜNYADA YAŞANAN GELİŞMELER

2.1 KADRO DERGİSİNE NEDEN OLAN GELİŞMELER

Bu bölümde Kadro Dergisi'nin yayın hayatına başlamadan önceki dönemde Türkiye'de Avrupa'da yaşanan siyasi gelişmelere değinilecektir. Bu doğrultuda öncelikli olarak yurt içerisinde meydana gelen önemli dönüm noktalarına yer verilecektir. İlk olarak 1923 İzmir İktisat Kongresi, 1924'de Terakkiperver Cumhuriyet Halk Fırkası'nın kurulup kapatılması, 1925 yılında başlayan Şeyh Said isyanı ve Takrir-i Sükûn Kanunu'nun ilan edilerek hem isyanın bastırılması hem de muhalefetin susturulmasından bahsedilecektir. 1926 yılında İzmir Suikastı girişimi ve akabinde İTC'nin siyasal hayattaki etkisinin neredeyse tamamen yok edilmesi aktarılacaktır. 1927 yılında Mustafa Kemal'in siyasi rakiplerine karşı cevap/savunması olarak görülen *Nutuk* söylevi incelenecektir. 1929 yılında da tüm dünyayı etkileyen Büyük Buhranın Türkiye'ye yansımalarına değinilecektir. Ardından 1930 yılında da ikinci muhalefet partisi denemesi olan Serbest Fırkanın kuruluşu ve kapatılışına değinilecektir. Daha sonra Avrupa'da meydana gelen bazı gelişmelere ve özellikle Sovyetler Birliği, Almanya ve İtalya'da yaşanan gelişmelere değinilecektir.

2.1.1 1923 İzmir İktisat Kongresi

İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat – 4 Mart 1923 tarihleri arasında gerçekleşmiştir. Kongre kurulacak Türk devleti açısından oldukça önemlidir çünkü yukarıda da değinildiği gibi 1911 yılından 1922 Eylül'üne kadar neredeyse kesintisiz olarak on-on bir yıllık bir savaşlar dönemi yaşanmıştır. Savaşların neticesinde Osmanlı İmparatorluğu yıkılmış ve Anadolu'da Yunan işgaline karşı Millî Mücadele başlamıştır ve Yunanlıların Eylül 1922'de kesin mağlubiyetiyle sonuçlanmıştır. 9 Ekim'de İsmet Paşa, Refet Paşa ve Fevzi Paşa'nın önderliğinde İngiltere, Fransa ve İtalya ile Mudanya'da ateş görüşmelerine başlanmıştır. Ateşkes

maddelerinde anlaşılması üzerine Kasım 1922’de İsviçre’nin Lozan kentinde Lozan barış görüşmeleri başlamıştır ancak görüşmelerde herhangi bir netice alınamaması üzerine Şubat 1923’de bir süre ara verilmiştir.

Bu doğrultuda Türk tarafı görüşmelere ara verilen 4 Şubat tarihinden sonra hemen harekete geçerek 17 Şubat 1923 tarihinde ülkenin çeşitli bölgelerinden gelen 1135 delegenin katılımıyla İzmir İktisat Kongresi toplanmıştır.⁹⁵ Lozan Barış görüşmelerinin ilk safhasında İtilaf devletleri Osmanlı döneminden kalan kapitülasyonlar meselesindeki görüşmelerde takındıkları katı ve kabul edilemez tutum Türk tarafını oldukça tedirgin etmiştir. Bu nedenle bir ekonomi kongresinin toplanmasına karar verilmiştir. Kongrenin toplanmasındaki başlıca iki etken vardır. İlk etken; ülkedeki küçük, orta, büyük, yerel işletmecilerin, tüccarların, işçilerin, işverenlerin ve çiftçilerin dertlerini belirlemek ve bu dertlere siyasi otorite olarak çözüm üretmeye çalışmaktır. İkinci etken ise yabancı yatırımcılara karşı bir tutumda olmadıklarını göstererek ileride ki görüşmelerde kapitülasyon konusunda tutunulan katı tutumu yumuşatma çabasıdır.⁹⁶ Kongrede dört ayrı grubun temsilcilerinin bulunduğu ayrı ayrı toplantılar yapılmıştır ve ayrı ayrı kararlar alınmıştır. Bu dört grup; Çiftçi grubu, Tüccar grubu, Sanayi grubu ve İşçi grubudur. Kongrede alınan kararlar 1929 yılında yaşanacak Ekonomik Buhrana kadar büyük ölçüde uygulanmaya çalışılmıştır. Alınan kararlardan en önemlilerinden birisi de çiftçinin Osmanlı zamanından beri üzerinde büyük bir yük olan Aşar vergisinin kaldırılması olmuştur.⁹⁷ Çiftçiyi ilgilendiren bir diğer önemli karar da Reji idaresinin ortadan kaldırılması ve devletleştirilmesidir.⁹⁸ İzmir İktisat Kongresinde kısaca İtilaf devletlerinin kapitülasyon konusundaki sert tutumlarından dolayı Liberal ekonomi modeli yerine daha tutucu daha yerli olan “Milli iktisat” modelinin uygulanması kararları alındığı söylenebilir.⁹⁹

---

⁹⁵ Afet İNAN (1989), *İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat – 4 Mart 1923*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, s.11-12

⁹⁶ Yakup KEPENEK ve Nurhan YENTÜRK (1994), *Türkiye Ekonomisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, s.32

⁹⁷ Afet İNAN 1989, age, s.24

⁹⁸ Korkut BORATAV (2018), *Türkiye İktisat Tarihi 1908-1925*, İmge Kitabevi, Ankara, s.49

⁹⁹ Erik Jan ZÜRCHER (2004), *Turkey A Modern History*, I.B. Tauris, Londra-New York, s.195

2.1.2 1924-25 Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının Kurulması, Şeyh Said İsyanı ve Takrir-i Sükûn Kanununun İlanı ve Muhalefetin Susturulması

Ankara hükümeti 24 Temmuz 1923’de İtilaf devletleriyle Lozan Barış Antlaşmasını imzalamıştır. Takip eden süreçte 13 Ekim 1923’de Ankara başkent ilan edilmiştir ve 29 Ekim 1923’de Cumhuriyet ilan edilerek Osmanlı İmparatorluğu fiilen sona ermiş ve Türkiye Cumhuriyeti devleti kurulmuştur. Cumhuriyetin ilanıyla birlikte yeni kurulan Türk devletinin karşılaştığı ilk büyük sınav Cumhuriyetin ilan ediliş şekline ve zamanlamasına olan tepkidir. Erik Jan Zürcher’e göre cumhuriyetin ilan edilmesinde muhalif kişilerle yöneticiler arasında herhangi fikirsel ayrılık yoktur. Ancak cumhuriyetin ilanı sırasında yapılan bir dizi yanlıştan dolayı aralarında ciddi görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Cumhuriyetin ilan edildiği sırada bazı önemli askeri ve sivil isimlerden Rauf Bey (Orbay), Ali Fuat Paşa (Cebesoy), Kazım (Karabekir), Refet Paşa (Bele) gibi nüfuzlu askeri şahısların ve sivil olarak etkili konumda bulunan Adnan Adıvar vb. etkili kişilerin Ankara’da olmadıkları sırada böyle bir olayın gerçekleşmesi bu isimleri endişelenmiştir.¹⁰⁰ Muhalif isimlerin teoride lideri konumunda olan Rauf Bey’e ve bir diğer etkili ismi Ali Fuat Bey’e göre cumhuriyetin mecliste tartışılmadan, fikir alışverişi yapılmadan ilan edilişi ve mevcut anayasaya aykırı bir durum oluşturması sebebiyle kendilerinde bir takım endişeler doğmuştur.¹⁰¹ Rauf Bey, Cumhuriyet ilan edildiği sırada İstanbul’da bulunduğundan dolayı İstanbul gazetelerinden *Vatan* yazarı Ahmet Emin Yalman ve *Tasvir-i Efkar* yazarı Velit Ebuzziya’ya Cumhuriyetin ilan edilişi şeklinden duyduğu rahatsızlığını detaylıca dile getiren demeçler vermiştir. Rauf Bey, verdiği bu demeçlerde cumhuriyetin ilanına karşı olmadığını ancak anayasanın yeterince münakaşa edilmeden bir oldu bittiyle usule aykırı olarak değiştirilmesine duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir.¹⁰² Kazım (Karabekir) Paşa da yeni görev yeri olan İstanbul’da basına rahatsızlığını dile getiren bir demeç vermiştir. “*Cumhuriyet taraftarıyım. Fakat şahsi saltanat aleyhtarıyım.*” Sözleri İstanbul basınında oldukça yankı uyandırmıştır.¹⁰³ Bu durum Rauf Bey ve Başvekil İsmet Paşa’nın karşı karşıya gelmesine neden olmuştur.

¹⁰⁰ Bernard LEWIS (2002), *The Emergence of Modern Turkey*, Oxford University Press, s. 265-266; Erik Jan ZÜRCHER (1991), *Political Opposition in the Early Turkish Republic – The Progressive Republican Party 1924-1925*, E.J Brill, Leiden, s.33

¹⁰¹ Ali Fuat CEBESÖY (1960), *Siyasi Hatıralar – II.Kısım*, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul, s. 42-43; Feridun KANDEMİR (1965), *Hatıraları ve Söyledikleri İle Rauf Orbay*, Sinan Matbaası, İstanbul, s.132

¹⁰² Feridun KANDEMİR 1965, age, s.132-133

¹⁰³ Ali Fuad CEBESÖY 1960, age, s.54

Rauf Bey ve İsmet Paşa arasında yaşanan bu gelişmeler sonucunda bir dizi tartışma yaşanmıştır.¹⁰⁴ Yaşanan bu tartışmaların sonucunda meclis içinde muhaliflerin artık gayri resmi bir grubu oluşmuştur denebilir. Bu doğrultuda Kasım 1923'den sonra meclisteki muhalif kişiler ile iktidar yanlısı grup arasında birtakım sürtüşmeler yaşanmaya başlamıştır. Hilafetin statüsünün korunması ve güçlendirilmesi hakkında 5 Aralık 1923'te Hintli alimler Ağa Han ve Emir Ali'nin İsmet Paşa'ya gönderdiği mektup Paşa'ya ulaşmadan önce İstanbul gazetelerinde yayımlanması üzerine hükümet bu durumu kendi lehine kullanmak için hemen İstiklal Mahkemesi'nin kurulması için mecliste oylamaya gitmek istemiştir. Yapılan oylama sonucunda mecliste ilk defa toplu bir ret oyu ortaya çıkmıştır. Oylamada mahkemenin kurulması için verilen 156 evet oyuna karşın muhaliflerden 22 hayır oyu çıkmıştır.¹⁰⁵ Takip eden süreçte 3 Mart 1924'te Hilafet kaldırılmıştır ardından da 20 Nisan 1924'te yeni anayasa kabul edilmiştir. Refet Paşa Nisan 1924 sonunda vekillikten istifasını sunmuştur ancak meclis Mayıs ayında tatilde olduğu için istifası işleme alınamamıştır.¹⁰⁶ Refet Paşa'nın muhalif isimlerle Mustafa Kemal'in arasını düzeltmeye çalışmak için istifa ettiğini basına bildirmiştir ancak bu çabasında başarılı olamamıştır. Yaz sonuna doğru ise muhalif isimler kendi aralarında bir dizi görüşmeler gerçekleştirilmiştir. İlk olarak 9 Eylül'de İzmir'in düşman işgalinden kurtuluşunun kutlanması programında Rauf Bey'in annesinin evinde Kazım (Karabekir), Ali Fuat Bey ve Rauf Bey'ler bir araya gelmiştir ve siyasi değerlendirmelerde bulunmuşlardır. İzmir'deki bu görüşmeden hemen hemen iki hafta sonra bu defa Rauf Bey'in İstanbul'daki evinde bu isimlerin dışında Rahmi Bey (Arslan) ve İsmail Bey (Canbulat)'inde katılım sağladığı bir görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu görüşme sonucunda muhalefet partisinin kurulması kararı alınmıştır. Ali Fuat Bey'im anılarına göre alınan kararlar;

“1- Şüphe altında ordu müfettişi kalamazdık.,

2- Herhangi bir düşünce ile mebusluktan istifa etmek doğru değildir. (...)

3- İnkılapların hepsine taraftar olmakla beraber bunların herhangi bir şahsa veya zümreye imtiyaz vermek için değil, bütün memlekete ve halkımıza mal edilmek emeliyle yapılmış olduğu hakkında müttefik kalmıştık. (...)

¹⁰⁴ Şevket Süreyya AYDEMİR (1999), *İkinci Adam I.Cilt*, Remzi Kitabevi, İstanbul, s.294-295

¹⁰⁵ Erik Jan ZÜRCHER 1991, age, s.36; Ali Fuad CEBESÖY 1960, age, s.78-79; Feroz AHMAD, “*The Progressive Republican Party 1924-1925*”, Metin HEPER ve Jacob M. LANDAU (der.) (1991) *Political Parties and Democracy in Turkey*, I.B Tauris, Londra-New York, s.70

¹⁰⁶ Ali Fuad CEBESÖY 1960, age, s.91-92

4- Devlet şeklimiz olan Cumhuriyetin bir şahıs veya zümrenin idaresine alet olmasına mâni olmağa elimizden geldiği kadar çalışacaktık.

5- Mecliste toplanmanın ve orada memleketin nef'ine bütün kabiliyetimizle çalışmanın içinde bulunduğumuz vaziyetin en münasip bir hal çaresi olacağına mutabık kalmıştık. Mecliste bizimle aynı fikirde olacak arkadaşlara sözlerimizi işittireceğimize kaani olmuşuk.”¹⁰⁷

Ekim ayı sonuna gelindiğinde artık muhalif isimler harekete geçmeye başlamışlardır. İlk olarak Refet Paşa'nın istifası meclis açılır açılmaz Rauf Bey tarafından geri aldırılmıştır. Ardından Kazım (Karabekir) Paşa ve Ali Fuat Paşa askerlikten istifa etmiştir.¹⁰⁸ 8 Kasım gününde mecliste görüşülen bir önergeye verilen 147 evet oyuna karşın 19 hayır oyundan sonra artık muhalefet partisinin kurulacağı dedikoduları iyice ayyuka çıkmıştır. Yaşanan gelişmelerin sonucunda CHF'dan istifalar başlamış ve 17 Kasım 1924 günü Ali Fuat Bey'in bizzat Dahiliye Vekili Recep (Peker) Bey'e parti kurma dilekçesini vermesiyle Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk muhalefet partisi *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası* kurulmuştur. Fırkaya çok sayıda nüfuz sahibi, etkili Millî Mücadele kahramanı asker ve siyasetçi katılmıştır. Bu isimlerden bazıları şunlardır; Kazım (Karabekir), Rauf (Orbay), Refet (Bele), Ali Fuat (Cebesoy), İsmail (Canbolat), Adnan (Adıvar), Sabit (Sağiroğlu), Feridun Fikri (Düşünsel), Halis (Turgut).¹⁰⁹ İsmet Paşa hükümeti bu gelişme sonrasında istifa ederek yerine daha ılımlı bir isim olan Ali Fethi Bey (Okyar) hükümeti gelmiştir. Fakat İsmet Paşa Başvekillikten ayrıldıktan sonrada CHF'nin “Umumi Reis Vekili” olarak kalmıştır.¹¹⁰ TCF, Türkiye'de örgütlenmeye ve taraftar toplamaya başlamıştır ve 1924 yılı sonunda gerçekleşen ara seçimlere katılmıştır. Ancak yeni kurulan bir partiye göre iyi oy almasına rağmen adayları herhangi bir başarı sağlayamamıştır.

1925 yılına gelindiğinde ise 13 Şubat'ta Doğu Anadolu'da Şeyh Said adlı bir derebeyi kendi maiyetinde bulunan altı asker kaçağını almaya gelen Jandarmaları esir almasıyla literatürde *Şeyh Said İsyanı* olarak bilinen ayaklanma başlamıştır.¹¹¹ Başkaldırı hemen çevre illere sıçrayarak yayılmaya başlamıştır. Hükümet isyanı bastırmak amacıyla ilk olarak bölgede asayiş sağlayan Jandarma birliklerini

¹⁰⁷ age, s.96-97

¹⁰⁸ Ahmet Emin YALMAN (1997), *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim Cilt-2*, Pera Yayın, İstanbul, s.966-967, Ali Fuad CEBESOY 1960, age, s.100-101

¹⁰⁹ Ali Fuad CEBESOY, age, s.109-110

¹¹⁰ Mete TUNÇAY (1999), *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s.165

¹¹¹ Uğur MUMCU (1997), *Kürt-İslam Ayaklanması 1919-1925*, Tekin Yayınevi, İstanbul, s.51-52

göndermiştir ancak isyancılar bu birlikleri hemen mağlup ederek ilerleyişlerini devam ettirmişlerdir. Fethi Bey hükümeti isyancıların ilerleyişini engelleyebilmek amacıyla 25 Şubat günü Diyarbakır, Muş, Ergani, Tunceli, Mardin, Urfa, Siverek, Siirt, Bitlis, Van, Hakkâri illeri ve Erzurum'un Kiğı ve Hınıs ilçelerinde bir ay süreyle sıkıyönetim ilan etmiştir.¹¹² Ancak isyancıların ilerleyişlerinin durdurulamaması üzerine 3 Mart günü Fethi Bey hükümeti istifa ederek ve yerine ikinci defa İsmet Paşa hükümeti göreve gelmiştir. İsmet Paşa hükümeti göreve başlar başlamaz İstiklal Mahkemelerinin tekrar kurulmasını ve Takrir-i Sükûn Kanunu'nun çıkarılmasını sağlamıştır. Takrir-i Sükûn Kanunu ile hükümet iki yıl boyunca olağanüstü yetkilerle donatılmıştır.¹¹³

Hükümet Takrir-i Sükûn Kanunu'nun birinci maddesinden aldığı yetkiyle 6 Mart günü başta İstanbul olmak üzere Adana, İzmir ve Trabzon'da bazı önemli muhalif gazeteler kapatılmıştır. TCF'ye destek veren *Tevhid-i Efkâr*, *Son Telgraf* ve *İstiklal* ve komünist çevrelerin yayın organı olan *Aydınlık* ve *Orak Çekiç* te kapatılmıştır.¹¹⁴

İsyan'ın başlamasından hemen hemen iki aylık bir zaman diliminden sonra 15 Nisan 1925'te elebaşı Şeyh Sait'in yakalanmış ve isyan başarılı bir şekilde bastırılmıştır.¹¹⁵ Mayıs ayı başında ise İstiklal Mahkemeleri kendilerine sunulan geniş yetkiyi kullanarak TCF'ye kapatma davası açmıştır. Mahkemenin bu başvurusu üzerine hükümet 3 Haziran 1925 günü TCF'nin kapatılmasına karar vermiş ve kararı TCF'ye tebliğ etmiştir.¹¹⁶ Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk siyasi muhalefet partisi bu şekilde kapatılmıştır.

TCF'nin kapatılmasından sonra Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal, Osmanlı İmparatorluğu döneminden kalan geleneksel idari ve simgesel öğelerin yerine çağdaş yasa ve simgelerle değiştirme işine başlamıştır. Bu kapsamda yaptığı ilk girişim erkeklerin geleneksel olarak taktıkları fes yasaklanarak yerine batı tipi şapka takılması kararı alınmıştır. Mustafa Kemal bu konudaki ciddiyetini göstermek amacıyla 30 Ağustos 1925 günü oldukça tutucu olduğu bilinen Kastamonu şehrinde halkın

---

¹¹² *Genel Kurmay Belgelerinde Kürt İsyanları -I*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1992, s.151; Uğur MUMCU 1997, age, s.57

¹¹³ Erik Jan ZÜRCHER 1991, *tage*, s.84

¹¹⁴ Ali Fuad CEBESÖY, age, s.156; Ahmet Emin YALMAN, age, s. 993-994

¹¹⁵ Robert OLSON (1991), *The Emergence of Kurdish Nationalism*, University of Texas Press, Austin, s.116; *Genel Kurmay Belgelerinde Kürt İsyanları -I* s.188; Uğur MUMCU 1997, age, s.85

¹¹⁶ Ali Fuad CEBESÖY 1960, age s.161-162; Erik Jan ZÜRCHER 1991, age, s.90

karşısına batı tipi şapka ile çıkmıştır. Daha sonra Kasım ayında da batı tipi şapka takma zorunlu hale getirilerek kanunlaştırılmıştır.¹¹⁷

2.1.3 1926- İzmir Suikastı Girişimi Davasıyla İttihatçılığın Siyasal Olarak Sonu

1926 yılına girildiğinde siyasi atmosfer yeni Türk Devleti beklediği kadar hareketsiz ve güvenli değildir. Önce CHF içinden kopan Millî Mücadele kahramanı generallerin önderliğinde kurulan muhalefet partisi ve ardından Doğu'da başlayan Kürt ayaklanması devlet otoritesinin yeteri kadar sağlanamadığını göstermektedir. 1925'te çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunu halen yürürlüktedir ve bu durum muhalif isimleri endişelendirmektedir. Ancak hükümet muhalif isimlere karşı herhangi bir yasal yaptırım yapamamaktadır çünkü yukarıda da değinildiği gibi bu isimler Millî Mücadele'de yer almış olmalarından ötürü hem halk hem de askerlerin gözünde oldukça prestijlidirler. Ancak 1926 yılında yaşanacak bir olay tüm bu gidişatı adeta tersine çevirmiştir ve hükümete muhalefetin üzerine gitmesini sağlayacak imkânlar yaratmıştır.

Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal, Mayıs ve Haziran 1926'da bir yurt gezisine çıkmıştır. 7 Mayıs'ta başladığı seyahat kapsamında sırasıyla Eskişehir, Afyon, Konya, Tarsus, Mersin, Silifke, Adana, Bursa ve son olarak 14 Haziran günü Balıkesir'i ziyaret etmiştir. Sonraki gün 15 Haziran'da Mustafa Kemal'in İzmir'e gitmesi planlanmaktadır ancak beklenmedik bir şekilde Balıkesir'deki ziyareti bir günlük uzamıştır. Bu uzamanın sebep olduğu gecikme Mustafa Kemal'e karşı düzenlenecek suikast girişiminden tetikçileri taşıma işi verilen motorcu Şevki isimli şahsın panikleyerek emniyete gidip her şeyi itiraf etmesiyle gerçekleşmemiştir. Komployu düzenleyenlerin başında eski Lazistan (Rize) vekili Ziya Hurşit ve ona eşlik eden üç kiralık katil bulunmaktadır.¹¹⁸

Takrir-i Sükûn Kanunu yürürlükte olduğu için Ankara'da bulunan İstiklal Mahkemeleri hemen İzmir'e doğru yola çıkmıştır ve mahkeme İzmir'e gelip kurulduktan sonra hemen tutuklamalar başlamıştır. Tutuklanan isimler Mete Tunçay'a göre üç ayrı gruba ayrılmıştır. Bir; suikast düzenleyicileri, iki; onlarla ilişkili ve ilişkisiz eski TCF'liler, üç; daha eski ittihatçılardır.¹¹⁹ Suikast tertibiyle doğrudan

¹¹⁷ Mete TUNÇAY 1999, age, s.156

¹¹⁸ Şevket Süreyya AYDEMİR (1985), *Tek Adam Mustafa Kemal Cilt-III*, Remzi Kitabevi, İstanbul, s.266; Feridun KANDEMİR (1955), *İzmir Suikastının İç Yüzü*, Ekicigil Matbaası, İstanbul, s.3-8

¹¹⁹ Mete TUNÇAY, age, s.167

alakalı olarak şu isimler bulunmaktadır; Mustafa Kemal'in Kurtuluş Savaşı döneminde yanında ve yakınında olan Albay Arif, eski İttihatçılardan Şükrü Bey, eski Ankara valisi Abdülkerim Bey. Ancak tutuklamalar genişletilerek devam etmiştir. Tutuklanan isimler arasında eski İTC ve TCF'sına mensup çok önemli isimler bulunmaktadır. Cavit Bey (eski maliye nazırı) Dr. Nazım, Nail Bey, Halis Turgut Bey, Abidin Bey bu isimlerden bazılarıdır. Tutuklanan önemli isimler basında ve halkta bir şok etkisi yaratmıştır çünkü bu isimler arasında Kazım (Karabekir) Paşa, Ali Fuat Paşa, Refet Paşa, Cafer Tayyar Paşa gibi önemli askeri figürler yer almaktadır. Haklarında tutuklama kararı bulunan isimlerden Rauf Bey, Adnan (Adıvar) ve Halide Edip yurt dışında bulduklarından dolayı tutuklanmamışlardır.¹²⁰

İzmir'deki duruşmalar 27 Haziran'da başlayıp 13 Temmuz'da sona ermiştir. İzmit Vekili Şükrü Bey, Saruhan Vekili Abidin Bey, İstanbul Vekili İsmail Canbolat, eski Lazistan (Rize) Vekili Ziya Hurşit Bey, Sarı Efe Edip, Eskişehir Vekili Albay Arif Bey, Sivas Vekili Halis Turgut Bey, eski Trabzon Vekili Hafız Mehmet Bey, Emekli Baytar Albay Rasim Bey, Çopur Hilmi, Gürcü Yusuf, Laz İsmail, eski Erzurum Vekili Rüştü Bey (general) ve o tarihte halen yakalanamayan ama suçlu buldukları için mahkeme tarafından gıyaben idamları onaylanan eski Ankara Valisi AbdülKadri Bey ile İTC'nin eski iâşe nazırı Kara Kemal hakkında idam kararı verilmiştir.

Kazım Karabekir, Ali Fuat Bey, Refet Bey, Cafer Tayyar Paşa ve Mersinli Cemal Paşa, tutuklu milletvekillerinden Faik, Sabit, Halit, Feridun Fikri, Kâmil Zeki, Bekir Sami, Besim Necati, Münir Hüsrev Ahmet, eski Erzurum Vekili Necati ve Nafiz Beyler hakkında beraat kararı açıklanmıştır. Ancak eski İTC önde gelenlerinden olan isimlerden Eski Erzincan Vekili İhsan, eski Ardahan Vekili Hilmi, eski Maliye Nazırı (Bakanı) Cavit, eski Sivas Vekili Salahattin, eski İzmir Valisi Rahmi, Dr. Nazım, İstanbul Vekili Rauf ve Adnan Adıvar Beylerin davalarına Ankara'da kurulacak olan İstiklal Mahkemesinde görüşülmesine karar verilmiştir.¹²¹

Ankara'daki mahkemede yaklaşık olarak elli civarında tutuklu isim 2 Ağustos'ta başlayan davada yargılanmaya başlamıştır. Mahkeme kararını 26 Ağustos'ta açıklamıştır. Mahkemenin açıkladığı kararlara göre tutuklu yargılanan isimlerden otuz yedisinin beraat etmesine, Rauf Bey ve onunla beraber altı kişiye onar

---

¹²⁰ Lord KINROSS (1981), *ATATÜRK – The Rebirth of a Nation*, K.Rustem & Brother, Nicosia, , s. 430-431

¹²¹ Mete TUNÇAY 1999, age, s.168; Şevket Süreyya AYDEMİR 1985, age, s.274

yıllık sürgün cezası ve dört eski önde gelen İttihatçı; Dr. Nazım, Cavit, Ardahan Vekili Hilmi ve Nail Beyler hakkında idam kararı verilmiştir.¹²²

1926 yılı biterken hükümet Takrir-i Sükûn Kanunu ve İstiklal Mahkemeleri aracılığıyla yurt içinde karşılaştığı isyanları, siyasi muhalifleri, muhalif gazeteleri vb. eleştirel faaliyetleri gerek hapis yoluyla gerek idam ederek gerek sansürleyerek gerek kapatarak bir şekilde susturmuştur. Özellikle İTC'nin önde gelen isimlerinin öldürülmesi diğer sağ kalan eski İTC mensuplarında siyasi çekincelere yol açmıştır ve böylece 1900'lerin başında kurulan ve I. Dünya Savaşından sonra imzalanan Mondros Mütarekesinden sonra kendisini fesheden ancak Millî Mücadele döneminde ve Cumhuriyetin ilk üç yılında yeraltı faaliyetlerine devam eden cemiyet Ağustos 1926 sonu itibariyle siyasi ortamdaki tamamen tasfiye edilmiştir denebilir.

2.1.4 1927- Mustafa Kemal'in Büyük Nutku

1927 yılı geçen senelere görece daha sessiz ve sakin başlamıştır denebilir. 7 Mart 1927'de İstiklal Mahkemeleri'nin görevine son verilmiştir. Mahkemeyle birlikte yürürlüğe giren Takrir-i Sükûn Kanunu ise ileride ihtiyaç olabilir endişesiyle 1929 yılına kadar kaldırmamıştır ancak neredeyse hiç de kullanılmamıştır.¹²³

Mustafa Kemal, Millî Mücadele için 1919'da ayrıldığı İstanbul'u yaklaşık olarak 8 yıldır hiç ziyaret etmemiştir. 1927 yılının yaz aylarında İstanbul'a bir ziyarette bulunmuştur. 1927'de üçüncü dönem milletvekili seçimleri yapılmıştır. Üçüncü dönemine başlayan mecliste Reis-i Cumhur Mustafa Kemal meclis açılışında 15-20 Ekim 1927 tarihleri arasında günde 6 saat boyunca aralıksız olarak okuduğu metin "Nutuk" olarak adlandırılmıştır. Nutuk'ta 19 Mayıs 1919'dan başlayarak 1927'ye kadar geçen zamanda yaptıklarıyla ilgili genel bir bilgilendirme olduğu söylenebilir. Ancak Nutuk detaylıca incelendiğinde daha çok 1924 yılında kurulan TCF ve liderleriyle özellikle Rauf Bey ile bir hesaplaşma olarak da okunabilir. Ayrıca yine 1925-1926 yıllarında İstiklal Mahkemeleri aracılığıyla verilen kararları meşrulaştırmak için okunan bir iç hesaplaşma metni de denebilir.

---

¹²² Mete TUNÇAY 1999, age, s.170-171; Şevket Süreyya AYDEMİR 1985, age, s.276-284 arası ve Lord KINROSS 1981, age, s. 432-433

¹²³ Ergun AYBARS (1982), *İstiklal Mahkemeleri 1923-1927*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.414; Şevket Süreyya AYDEMİR 1985, age, s.287; Mete TUNÇAY 1999, age, s.172

2.1.5 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve Türkiye'ye Olumsuz Etkileri

Siyasi rakiplerin birer birer ortadan kalkması ve muhalefetin susturulmasından sonra yönetim artık tüm enerjisini yapılan ve yapılmak istenen devrimlere aktarmaya başlamıştır. 1923'den 1929'a kadar geçen altı yılda siyasi, toplumsal, eğitim, ekonomi ve hukuk alanında bazı devrim ve reformlar yapılmıştır. Yapılan bu devrim ve reformlarla amaçlanan asıl nokta toplumun batı dünyasıyla siyasi, kültürel ve ticari bütünleşmesini hızlandırmaktır. Yapılan reform ve devrimlerden bazıları ise şunlardır; Saltanatın kaldırılması (1 Kasım 1922), Hilâfetin kaldırılması (3 Mart 1924), Yeni Anayasanın kabulü (20 Nisan 1924), Aşar vergisinin kaldırılması (17 Şubat 1925), Şapka Kanunu (25 Kasım 1925), Uluslararası Takvim ve Saatin kabulü, Yeni Rakamların kabulü ve Ölçü Birimlerinde değişiklik (26 Aralık 1925), Kabotaj Kanununun Kabulü (1 Temmuz 1926), Türk Kanunu Medenisi (4 Ekim 1926), Harf İnkılabı (1 Kasım 1928)

Yapılan reformlarla, inkılaplarla ve siyasi muhaliflerin bir şekilde elimine edilmesiyle birlikte Türk devleti artık tüm önceliğini iktisadi kalkınmaya ve ekonomisini büyütme vermeyi amaçlamaktadır. Ancak bu duruma Lozan Barış Antlaşmasında geçen bir madde engel olmaktadır. Antlaşmadaki bu maddeye göre savaş öncesinde yürürlükte olan gümrük tariflerinin beş yıl boyunca aynı şekilde devam etmesi şartı yeni Türk devletini ekonomik yatırım çekme açısından oldukça zorlamıştır.¹²⁴ Elif Akçetin'in "*Anatolian Peasants in the Great Depression 1929-1933*" adlı makalesinde de belirttiği gibi yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti nüfusunun %75'ini köylüler oluşturmaktadır.¹²⁵ Sanayi alanında istenen yatırımlar hem Lozan'daki madde hem de nüfusun büyük çoğunluğunun köylerde yaşamasından dolayı yapılamamıştır. Bu sebeple ülkedeki dış ticaret açığı günden güne artmaya başlamıştır.

1928 yılında Lozan Antlaşmasındaki gümrük vergisi antlaşmasının bitmesiyle beraber ekonomide beklenen sıçrama bir türlü yapılamamıştır. Türk devleti yurt dışından gelecek sermaye yatırımına 1923 İzmir İktisat Kongresinden beri karşı olmadığını açıklamıştır ancak devlet dışarıdan yatırım çekme ve dış borçlanma konusunda zorlanmaktadır. Çağlar Keyder'e göre bu duruma sebep olan faktörlerin

---

¹²⁴ Çağlar KEYDER (1981), "*The Definiton of a Peripheral Economy: Turkey 1923-1929*", Cambridge University Press, Cambridge, s.3; Mete TUNÇAY 1999, age, s.188-189

¹²⁵ AKÇETİN Elif (2000) "*Anatolian Peasants in the Great Depression 1929-1933*", *New Perspectives on Turkey*, Cilt 23, Sayı.79 ss. 79-102

başında kapitülasyonların kaldırılması ve yabancıların artık Türk yargı sistemine tabi olmalarından duydukları endişelerdir.¹²⁶

Türk bankaları ve bankacılık sistemi Cumhuriyetin ilanından sonra gelişmeye başlamıştır. Yeni kurulan devlet batı dünyasına ekonomik olarak da entegre olabilmek için bankacılık sisteminde birtakım düzenlemelerde bulunmaya başlamıştır. 1924 yılında kurulan İş Bankası bu doğrultuda atılmış adımlardan birisine örnektir. 1923’den 1929’a kadar ki dönemde ülkede İş Bankası dışında Osmanlı Bankası Ziraat Bankası, Türk Sanayi ve Ticaret Bankası ve bunların dışında irili ufaklı birkaç yerli banka daha faaliyettedir. Ayrıca ülkede Osmanlı İmparatorluğu döneminde açılan ve hizmetlerine mütareke yıllarında da devam eden ve bir takım yabancı bankalar da mevcuttur.¹²⁷

1923 -1929 yılları arasındaki ekonomik durum beklenildiği gibi olmamıştır. Bunda yukarıda da değinildiği gibi dış yatırım ve dış kredi beklendiği düzeyde gelmemiştir. İç sermayede de beklenen sanayi yatırımları istenilen seviyede değildir çünkü bankalar kredi verirken oldukça katı kuralları takip ettiklerinden yalnızca “güvendikleri” müşterilerine kredi sağlamaktadır. Yerli tüccarlar ve özellikle sanayicilerin yatırım yapabilmek için uzun dönemli kredilere ihtiyaç duymaktadır. Ancak hem yerli hem yabancı bankaların kredi verme konusundaki katı kuralları gereği tüccarlar ve sanayiciler istedikleri kredileri alamamışlardır ve bu yüzden de sanayi ve diğer iş kollarında istenilen yatırım olmamıştır.¹²⁸ Bu olumsuz duruma birde 1927-1928 yıllarında tütün, ekin, fındık pamuk vb. ürünlerde yaşanan fiyat düşüşü de Türk çiftçisini derinden etkilemiştir.¹²⁹ Türk hükümetinin buhran karşısında çiftçilere koymuş olduğu ek vergiler(neredeyse iki katı) de eklenince köylü halk için durum iyice içinden çıkılmaz bir hal almıştır.¹³⁰ Hem çiftçiler üzerindeki yaşanan bu olumsuz durum hem de sanayici ve tüccarların yatırım yapabilmek adına aradıkları krediler de karşılaştıkları zorlukları göz önüne alındığında 1929 yılının oldukça zor geçmesi öngörülmektedir.

1927-1928’de başlayan kuraklık, tohum kıtlığı ve devamında yaşanan 1929 ekonomik krizinin getirdiği iktisadi durgunlukla halkın yaşam standardı ekonomik

---

¹²⁶ Çağlar KEYDER 1981, age s.109-110

¹²⁷ age s.103-104

¹²⁸ age s.107-108

¹²⁹ Roger OWEN ve Şevket PAMUK (1998), *Middle East Economies in the Twentieth Century*, I.B Tauris, Londra, s.16-17

¹³⁰ EMRENCE Cem (2003), “Turkey in Economic Crisis (1927-1930): A Panoramic Vision”, *Middle Eastern Studies*, Cilt. 39, No. 4 S.75 ss. 67-80

olarak oldukça gerilemiştir. Hükümet hem yaşanan kıtlığın hem de ekonomideki sorunların farkındadır. Tarımda yaşanan krizi İsmet İnönü’de verdiği bir demeçte de şu şekilde dile getirmiştir;

“... İktisadi vaziyetimiz ümidle dolu yeni bir devirdedir. Yedi seneden beri bazı mahdut vilayetlerimizde a çok devam eden ve bilhassa son üç senede ziyade darlaşan ziraat ahvali daha müsait bir devreye giriyor. Geçmiş dar senelerin intibahımızı açan derslerini önümüzdeki senelerde tatbik etmek başlıca emelimizdir. Emin olabilirsiniz ki halk idaresinin mesul adamı sayılmak değerini, güçlük ve sıkıntı sakıntı zamanlarında yıpranmayan cesaret ve gayretle olduğu kadar geniş zaman da atiyi hazırlayan tedbirlikte arıyoruz. ...”¹³¹

24 Ekim 1929 Amerika Birleşik Devletleri’nin New York eyaletinde bulunan borsa merkezi Wall Street’te başlayan ekonomik krizden tüm dünya etkilenmiştir. Ancak Türkiye ve Türkiye gibi gelişmekte olan Latin Amerika ülkelerini daha da derinden etkilemiştir.¹³² Tüm dünyayı etkileyen bu ekonomik bunalımdan Türk köylüsü de oldukça derinden hissetmiştir. Vatandaşın, Millî Mücadele’den sonraki asli önceliği ve arzusu ekonomik olarak iyi şartlar altında yaşamaktır. Hükümetin ekonomik alanlarda uyguladığı eksik ve hatalı politikalar ve üzerine 1929 ekonomik krizi eklenince halkta yapılan devrimlere ve reformlara karşı bir antipati, bir kabullenememe oluşmaya başlamıştır.

Tüm dünyayı etkileyen ekonomik krizin ardından Türk devleti artık önceliğini vatandaşın ekonomik durumunu geliştirmeye harcamaya başlamıştır. Yabancı sermayenin yeni kurulan ülke olduğu için hukuka ve adalete güvenmediği için yatırım yapmaktan çekindiği ancak yerli yatırımcının kredi almakta zorlandığı ortamda bu yatırım ve yatırımcı boşluğunu dolduracak olan “himayecilik” veya “devletçilik” fikirleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Türk devleti zaten 1927 ve 1928’den beri ekonomik durgunluk içinde olduğundan 1929 dünya genelinde yaşanan krize aslında yabancı değildir denebilir. 24 Ekim 1929’da başlayan ekonomik buhrandan önce başlamak suretiyle ve daha sonra buhranla beraber iyice hızlanan Türk Lirasındaki değer kaybı gazetelerin attığı başlıklarda da görülmektedir. Atılan bazı gazete başlıkları ise şu şekildedir: “1001 kuruş!.. İngiliz lirası fırladıkça fırladı”¹³³, “İngiliz lirası 1019 kuruşa yükseldi. Bazı bankalar hakkında tahkikat yapılıyor.”¹³⁴, “İngiliz

¹³¹ İnönü’nün Söylev ve Demeçleri Cilt I, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Basım Evi, İstanbul, 1946, s.198

¹³² Korkut BORATAV 2018, age, s.67

¹³³ Milliyet, 12 Mayıs 1929, s.1

¹³⁴ Milliyet, 2 Haziran 1929, s.1

lirası dün 1023 kuruştan kapandı. Borsada 20.000 sterlin satıldı."¹³⁵, "*İngiliz 1033,50 kuruş. Bu tereffüün sonu ne olacak?*"¹³⁶, "*İngiliz Lirası Mütemadiyen Fırılıyor dün 1039 kuruşa çıktı*"¹³⁷, "*Dün 1036 da kapandı. Bugün düşeceği ümit ediliyor.*"¹³⁸, "*İngiliz lirası gene yükseldi: Dün 1041,5 kuruşta açılan Sterlin 1042,5 kuruşta kapanmıştır*"¹³⁹, "*1047,5 Kuruş - İngiliz lirası dün de fırladı*"¹⁴⁰, "*Durmadan yükseliyor. İngiliz lirası dün 1060 kuruşa çıktı.*"¹⁴¹, "*1068,5 Kuruş Meş'um tereffü devam ediyor. Borsa Komiser Vekili tereffüün tabi olduğunu söylüyor*"¹⁴², "*İngiliz lirasının lüzumsuz tereffülerine mâni olmak için ecnebi acentalardan tasfiye etmek lazımdır. Borsada esash bir tasfiyeye ihtiyaç var. İngiliz kimler fırlatıyor?*"¹⁴³

Türk Lirasının İngiliz Sterlini karşısında Mayıs 1929'dan başlayan değer kaybı Türk hükümetini Büyük Buhrandan önce bazı önemlerin alınması konusunda çalışmaya itmiştir. Bu doğrultuda 24 Ekim 1929'daki Wall Street krizinden yaklaşık bir buçuk ay sonra 13 Aralık 1929 tarihinde hem krizin etkilerini azaltmak hem de İngiliz Sterlinin yükselişine engel olmak amacıyla "Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti" kurulmuştur. *Milliyet* gazetesi bu haberi 13 Aralık 1929 günü manşetten "*Milli İktisat, Milli Tasarruf*" başlığıyla duyurmuştur.¹⁴⁴ Cemiyetin kurucuları arasında ise önemli isimler bulunmaktadır. Meclis Başkanı Kazım Paşa (Özalp), Milletvekili Hasan Bey (Saka), Milletvekili Saffet Bey (Arıkan), Milletvekili Mahmut Bey (Soydan), Milletvekili Celal Bey (Bayar), Milletvekili Dr. Fuat Bey (Umay), Milletvekili Rahmi Bey (Köken), Türkiye Otomobil ve Turing Klubü Başkanı Reşit Saffet Bey (Atabinen), Milletvekili Besim Bey (Atalay), T.C Ziraat Bankası Genel Müdürü Şükrü Bey (Ataman), Türkiye Emlak Kredi Bankası Genel Müdürü Hakkı Saffet Bey (Tarı), Milletvekili Yusuf Kemal Bey (Tengirşenk) gibi isimlerden bazılarıdır. Cemiyet'in başlıca amaçları ise şunlardır,

1. *Halkı israfla mücadeleye, hesaplı, tutumlu yaşamaya ve tasarrufa alıştırmak,*
2. *Yerli malları tanıtmak, sevdirmek ve kullandırmak,*

---

¹³⁵ *Milliyet*, 3 Haziran 1929, s.1

¹³⁶ *Cumhuriyet*, 21 Ekim 1929, s.1

¹³⁷ *Cumhuriyet*, 22 Ekim 1929, s.1

¹³⁸ *İkdam Gazetesi*, 23 Ekim 1929, s.1

¹³⁹ *Milliyet*, 22 Kasım 1929, s.1

¹⁴⁰ *Cumhuriyet*, 27 Kasım 1929, s.1

¹⁴¹ *Milliyet*, 28 Kasım 1929, s.1

¹⁴² *Cumhuriyet*, 1 Aralık 1929, s.1

¹⁴³ *Milliyet*, 2 Aralık 1929, s.1

¹⁴⁴ *Milliyet*, 13 Aralık 1929, s.1

3. Yerli mallarımızın miktarını yükseltmeye, metanet ve zarafet itibariyle hariçteki mümasili mallar derecesine getirmeğe ve fiyatlarını ucuzlatmağa çalışmak,
4. Yerli mallarımızın sürümünü arttırmak.¹⁴⁵

2.1.6 1930 – Serbest Fırkanın Kurulması

1923 yılından 1930 yılına gelene kadar Türk devleti çeşitli iç ve dış zorluklarla karşılaşmıştır. Devlet bu zorlukların bir kısmını aşmış bir kısmını aşmaya çabalamıştır ancak 1929 yılında karşılaşılan ekonomik kriz tecrübe edilen diğer zorluklardan farklı olmuştur. Yaşanan siyasi hesaplaşmalar, sorunlar, yapılan devrimler sıradan vatandaşın büyük bir bölümü için önemsiz şeylerdi ancak ekonomik durgunluk, ekonomik bunalım doğrudan tüm vatandaşları etkilediği için halkta yöneticilere karşı huzursuzluk oluşmaya başlamıştı. CHF yedi yıllık tek parti yönetiminin sonunda adı geçen “*Halk*” kelimesine rağmen halkla bir olamamış ve halkla arasında bir bağ kuramamış bürokratik dar bir yapılanma konumundadır.¹⁴⁶

Kısa süreli TCF deneyimi sayılmazsa devlet tek parti tarafından yönetilmekteydi. Ancak bu durum model olarak muasır medeniyetler standartlarını benimsemeye çalışan yöneticiler için sorun olmaya başlamıştır. Meydana gelen kopukluktan partinin genel başkanı ve Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal’de rahatsızlık duymaya başlamıştı. Bu huzursuzluk sonucunda Mustafa Kemal Mart 1930’da yurt içinde geziye başlamıştır. Gezi kapsamında önce İzmir’e oradan da Antalya’ya hareket etmiştir.¹⁴⁷ Antalya’da kendisini Özel Kalem Müdürü Hasan Rıza Bey (Soyak) karşılamıştır. Hasan Rıza anılarında bu karşılamadan sonra geçtikleri evde yaptıkları konuşmayı şekilde aktarmıştır.

“...Bunaliyorum çocuk, büyük bir ıstırap içinde bunaliyorum! Görüyorsun ya, her gittiğimiz yerde mütemadiyen dert, şikâyet dinliyoruz. Her taraf derin bir yokluk, maddi, manevi bir perişanlık içinde. Ferahlatıcı pek az şeye rastlıyoruz; maatteessüf memleketin hakiki durumu bu işte! ...”¹⁴⁸

Hem vatandaşın memnuniyetsizliğini gidermek için hem de iç politikada İnönü ve ekibinin güçlenmesini engellemek için yeni bir siyasi partiye ihtiyaç olduğu olgusu

¹⁴⁵ Asım Süreyya İLOĞLU (1974), “*Türkiye Ekonomi Kurumunun Kuruluşu ve 1929-1973 Yıllarındaki Çalışmalarına Toplu Bir Bakış*”, Ayyıldız Matbası, Ankara, s.11

¹⁴⁶ Şevket Süreyya AYDEMİR 1985, age, s.380-381

¹⁴⁷ “Gazi Hz. İzmirden Antalya’ya hareket ettiler” *Milliyet*, 6 Mart 1930; “Gazi Hz. Dün akşam Antalyaya vasil oldular” *Milliyet*, 7 Mart 1930,

¹⁴⁸ Hasan Rıza SOYAK (2004), “*Atatürk’ten Hatıralar*”, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s.389

Mustafa Kemal tarafından yaptığı yurt içi gezilerinden sonra oluşmaya başlamıştır. Ancak hükümet halen TCF deneyimini unutamadığı için yeni kurulacak herhangi bir siyasi muhalefete karşı oldukça çekingen yaklaşmaktadır. Bu sebeple hem partinin liderliği için hem de görece daha kolay denetim altında olabilecek bir aday Mustafa Kemal tarafından aranmaktadır. Bu arayış Türkiye'nin Paris büyükelçisi olan Fethi Okyar'ın Temmuz 1930'da yıllık iznini geçirmek üzere Türkiye'ye tatile gelmesiyle sona ermiştir.¹⁴⁹ Gazeteler Fethi Okyar'ın gelişini manşetten duyurmuştur.¹⁵⁰ Bu gelişmeleri takiben Fethi Okyar, Atatürk'le görüşmek üzere birkaç kez Yalova'ya gitmiştir.¹⁵¹ Yalova'da yapılan bu görüşmelere dönemin CHF fırkasının önde gelen isimleri de katılmış ve karşılıklı fikir alışverişlerinde bulunulmuştur. Bu görüşmelerde; Başvekil İsmet Paşa (İnönü), Meclis Başkanı Kazım Paşa (Özalp), Paris Büyükelçisi ve eski Başvekil Ali Fethi Bey (Okyar), Ahmet Bey (Ağaoğlu), Fuad Bey (Bulca), Samsun Valisi Kazım Paşa (İnanç), Samih Rifat Bey, Nuri Bey (Conker), Mustafa Kemal'in kardeşi Makbule Hanım (Atadan), *Vakit* gazetesi baş yazarı Asım Bey (Us) gibi isimler yer almıştır.¹⁵²

Meclis başkanı Kazım Paşa (Özalp) bu toplantılardan birinde başına gelen ilginç bir olayı anlatmıştır. Kazım Paşa, Avusturya ziyaretinde Neue Freie Presse Gazetesine verdiği bir röportajda kendisine yöneltilen “*Türkiye’de kaç siyasi parti vardır?*” sorusuna “*bizde yalnız bir fırka vardır*” yanıtını vermiştir. Röportajın devamında Avusturyalı gazeteci Kazım Paşa'ya “*Hükümet işleri sadece bir fırka ile nasıl kontrol edilebilir. O halde sizde parlamento murakabesi de yok demektir.*” Kazım Paşa'da gazeteciyi tatmin etmek için Türkiye'deki sistemi anlatmıştır. “*Hayır, bizde murakabe vardır, fakat bizim kendimize mahsus tarzımız vardır. Biz Hükümeti fırkada ve encümenlerde kontrol ederiz. Böylelikle de ülkemizde, çok fırkaların varlığından kopup gelen sakıncaların tesirlerini önledik.*” demiştir. Gazeteci ertesi gün Kazım Paşa'nın röportajını olduğu gibi yayınlamıştır ancak ilave olarak kendi yorumunu katarak Türkiye'deki garipliği şu şekilde vurgulamıştır; “*Şu budalaya bakın: Avrupa'nın ortasında bize Parlamento dersi vermeye gelmiş.*” Kazım Paşa anlattığı bu olayın devamında muhalefetin fırka içerisinde olması gerektiğini dile getirmiş ve Ali Fethi Bey'de bu fikre katılarak muhalefet partisi yerine böyle bir

¹⁴⁹ Cem EMRENCE (2006), *99 Günlük Muhalefet Serbest Cumhuriyet Fırkası*, İletişim Yayınları, İstanbul, s.77

¹⁵⁰ “Fethi Bey Dün geldi”, *Cumhuriyet*, 23Temmuz 1930, s.1

¹⁵¹ Çetin YETKİN (1982), *Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı*, Karacan Yayınları, s.30-34

¹⁵² Fethi OKYAR (1980), “*Üç Devir’de Bir Adam*”, Tercüman Yayınları, İstanbul, s.380-400 arası

oluşumu tercih edeceğini belirtmiştir. Ancak bu durum İsmet Paşa tarafından kabul edilmediği için benimsenmemiştir.¹⁵³

Fethi Bey'in Yalova ziyaretindeki yapılan görüşmeler ve sofrta muhabbetleri sonucunda 9 Ağustos 1930 tarihinde *Cumhuriyet* gazetesi "Fethi Bey Yeni Parti Yapıyor" başlığıyla çıkmıştır. Bu manşeti takiben *Cumhuriyet* Gazetesi 11 Ağustos'ta "Fethi Beyin Gazi Hz.ne gönderdiği mektup"¹⁵⁴ ve 12 Ağustos'ta da Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in "Gazi Hazretlerinin cevabı"¹⁵⁵ manşetiyle yeni partinin kuruluşu 12 Ağustos 1930'da vatandaşlara duyurulmuştur. 13 Ağustos'ta resmi tescil işlemleri tamamlandıktan sonra parti resmen kurulmuştur ve adı liberal kelimesine de çağrışım/gönderme yapan Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) olmuştur.

Yeni partinin programı, tüzüğü vatandaşın sorunlarına ve bu sorunlara dair çözüm beklentilerine cevap verebilecek maddeler içermektedir. Örneğin; vergiler vatandaşın ödeyebileceği seviyeye çekilecek ve vergi toplama metotları yeniden düzenlenecekti. Ya da özel teşebbüse yönelik devlet müdahaleciliğine karşı çıkılıyordu. Veya Ziraat bankasının çiftçilere düşük faizli kredi vermesini istemesi gibi günlük hayatta vatandaşın dertlerine çözüm sunabilecek pratik çözümler önermiştir.¹⁵⁶ Yukarıdaki ekonomik sebeplerden ve CHF'nin dar bürokratik kadrosuna ve yaptıkları icraatlara duyulan tepkiden dolayı partiye halktan beklenenden büyük bir destek gelmiştir.

Fethi Bey'in Eylül 1930 başında İzmir'e yapmış olduğu ziyarette büyük bir coşkuyla karşılanması ve akabinde partiye üyelikte yaşanan izdiham CHF'da telaşa sebep olmuştur. 14 Ekim 1930'da yapılan yerel seçimlerde SCF'nin 502 belediyeden 30'unu kazanması CHF'nda endişenin daha da artmasına neden olmuştur.¹⁵⁷ Bu endişeyi *Cumhuriyet* Gazetesi'nin sahibi Nadir Nadi dile getirerek Cumhurbaşkanı'nın tarafsız olmadığını ve CHF'nin başında olduğunu söylemesini istemiştir.¹⁵⁸ Bunun üzerine Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal ertesi gün *Cumhuriyet* gazetesinde bir cevap yazarak CHF'nin başında olduğunu duyurmuştur.¹⁵⁹ Fakat Ahmet Ağaoğlu ise anılarında bu durumun tamamen Mustafa Kemal ve çevresi tarafından hazırlanmış bir

---

¹⁵³age, s.396-397

¹⁵⁴ *Cumhuriyet*, 11 Ağustos 1930

¹⁵⁵ *Cumhuriyet*, 12 Ağustos 1930

¹⁵⁶ Cem EMRENCE 2006, age, s.79-80

¹⁵⁷ Walter F.WEİKER (1973), *Political Tutelage and Democracy in Turkey: the Free Party and its aftermath*, E.J Brill, Leiden, s.115

¹⁵⁸ "Açık mektup: Reisi Cumhuriyet Gazi M. Kemal Hz.ne", *Cumhuriyet*, 9 Eylül 1930, s.1

¹⁵⁹ "Gazi Hz.nin Nadi Beye Cevabı", *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1930, s.1

düzmeceден ibaret olduğunu yazmıştır.¹⁶⁰ SCF'nin halkta büyük bir ilgi uyandırması sonucunda CHF'de yaşanan panikle birlikte 15 Kasım 1930'da Meclis toplanmıştır. Toplantı saat 14.30'da Fethi Bey'in söz alması ve yerel seçimlerde yapılan usulsüzlük ve engellemeleri dile getirmesi ve partisini savunmasıyla gece 00.30'a kadar sürmüştür. Ahmet Ağaoğlu anılarında “*Fethi Beyi hiçbir zaman bu kadar kuvvetli ve büyümüş olarak görmemiştim*” diye yazarak durumun ciddiyetini belirtmiştir.¹⁶¹ Yaşanan olayların akabindeki endişe, meclisteki gerginlikler, CHF'nin muhalefeti kabul edememesi ve Fethi Bey'inde Mustafa Kemal'e karşı siyasal muhalefet yürütmek istememesi üzerine 17 Kasım 1930'da SCF kapanmıştır.¹⁶²

Mustafa Kemal, SCF'nin halkta yarattığı etkiyi hissettiği için alanında uzman kişilerle 1930 yılı sonunda İzmir, Antalya, Adana, Mersin, Konya Samsun ve çevresini kapsayan yurt gezisine çıkmıştır.¹⁶³ Mustafa Kemal'e bu gezide çok sayıda önemli isim de eşlik etmiştir. Mustafa Kemal'in şahsi sekreteri Tevfik Bey (Bıyıklıoğlu), CHF'nin yeni genel sekreteri Recep Bey (Peker), Dr. Reşit Galip Bey, Mahmut Şevket Bey (Esental), Ahmet Hamdi Bey (Başar) ve çeşitli bakanlıklardan uzmanlarında bulunduğu geniş bir ekiple halkın şikâyet ve isteklerini dinlemiştir.¹⁶⁴

24 Aralık 1930'da İzmir Menemen'de meydana gelen dinci/gerici bir ayaklanma neticesinde toplanan grup şerait ilan etmeye kalkışmıştır. Kendilerine engel olamaya çalışan jandarma yedek Teğmen Mustafa Fehmi Kubilay'ı başını keserek öldürmüşlerdir. Bu olay karşısında hükümet İzmir ve Manisa çevresinde geçerli olmak üzere bir aylık sıkıyönetim ilan etmiştir.¹⁶⁵ 1931 yılına girilirken yaşanan bu gelişme hükümetin istediği düzeyde hakimiyet kuramama ve halktan gelebilecek tepkiler karşısındaki korku ve endişelerinin iyice artmasına sebep olmuştur.

---

¹⁶⁰ “*Bu cesareti Yunus Nadi nereden alıyordu? Gazi'yi bilenler için bu suale tek bir cevap vardı: Gazi'den!*” Ahmet AĞAOĞLU (2018), *Serbest Fırka Hatıraları*, İletişim Yayınları, İstanbul, s.74

¹⁶¹ *age*, s.108-109

¹⁶² Ali Fethi OKYAR (1987), *Serbest Cumhuriyet Fırkası Nasıl Doğdu, Nasıl Fesh Edildi?* İstanbul, s.83

¹⁶³ “Gazi Hazretleri uzun bir tetkik seyahatine çıkıyorlar. Reiscumhur Hazretleri halkın ihtiyaç ve temayüllerini yerinde tetkik edecekler”, *Cumhuriyet*, 4 Kasım 1930, s.1; “Gazi Hazretleri memleketin temayüllerini yakından tetkik etmek arzusu ile uzun bir seyahate çıkacaklardır”, *Son Posta*, 4 Kasım,

¹⁶⁴ Ahmet Hamdi BAŞAR (1945), “*Atatürk'le Üç ay ve 1930'dan sonra Türkiye*”, Tan Matbaası, İstanbul, s.30

¹⁶⁵ Mete TUNÇAY 1999, *age*, s.304

2.1.7 1931 - Türk Ocakları'nın Halkevine Dönüştürülmesi ve CHF'nin III.

Kongresi

1931 yılına girilirken hükümette yukarıda da değinildiği gibi ülkeye tamamen hâkim olamama veya halkla yeterince bağ kuramama sorunu olduğu ortaya çıkmıştır. Hükümet bu kopukluğu gidermek amacıyla Türk Ocaklarını CHF'nin bir uzantısı yapmaya karar vermiştir.

Türk Ocakları, İTC döneminde Türkçülüğün yayılmasını ve halk arasında bilinirliğini arttırmak amacıyla 1912'de İstanbul'da kurulmuştur. 1912 yılından itibaren faaliyetlerini sürdüren Türk Ocağı CHF'nin 1927 yılında yapılan Büyük Kongresinde alınan karar doğrultusunda CHF'nin denetimi altına girmiştir.¹⁶⁶ Türk Ocağı'nın bazı şubelerinin veya üyelerinin 1930 yılında kurulan SCF'ye destek vermeleri hatta ve hatta üye olmaları sonucunda hükümet tarafından faaliyetleri yakından izlenmeye başlamıştır. SCF'nin kurucuları arasında yer alan Kars Milletvekili Ahmet Ağaoğlu, Şebinkarahisar (günümüz Giresun'unda bir ilçe) Milletvekili Mehmet Emin Bey (Yurdakul), Aydın milletvekili Dr. Reşit Galip Bey gibi Türk Ocaklarında etkili ve prestijli isimlerin SCF'ye katılması hükümetin dikkatinden kaçmamıştır.¹⁶⁷ 24 Eylül 1930 tarihli Cumhuriyet *Akşam* gazetesi bu konunun hükümet tarafından yakından takip edildiğini "*Ocaklara ancak Halk Fırkası mensupları ve bitaraflar girebilecektir. Bu vaziyette, başka siyasi fırkalarda mukayyet olanlar, ocaklardan ayrılmak mecburiyetinde kalacaklardır.*" haberiyle doğrulamaktadır.¹⁶⁸

Türk Ocakları halkta milli, kültürel değerlerin anlaşılmasını ve yapılan devrimlerin halka aktarılması konusunda oldukça başarılı çalışmalar gerçekleştirmiştir. Örneğin 1929 yılında yaklaşık 50.000 kişinin harf devrimden sonra Latin alfabesini öğrenmesini sağlamıştır.¹⁶⁹ 1931 yılı itibariyle Türk Ocağının ülke genelinde 250'den fazla şubesi ve 30.000'in üzerinde üyesi bulunduğu varsayılmaktadır.¹⁷⁰

Hükümete yakınlığıyla bilinen dönemin önemli köşe yazarlarından Falih Rıfkı (Ataya) 21 Mart 1931 tarihinde *Milliyet* gazetesinde Türk Ocakları ile ilgili "*Türk*

---

¹⁶⁶ age, s.306

¹⁶⁷ Füsün ÜSTEL (1997), *İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)*, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 338-339

¹⁶⁸ "Türk Ocağında" *Cumhuriyet*, 24 Eylül 1930, s.1

¹⁶⁹ Füsün ÜSTEL 1997, age, s.328

¹⁷⁰ age s.358

Ocağı siyasi bir müessese midir değil midir?” başlıklı bir yazı yazarak adeta Türk Ocağı’nın başına geleceklere önceden duyurmuştur. Hükümet hem Türk Ocaklarının SCF ile yakın temasta bulunması hem de ülkede giderek güçlenen bir yapı olmasından duyduğu endişeler sonucunda 25 Mart’ta Mustafa Kemal’in emriyle CHF’ye katılması kararlaştırılmış ve 10 Nisan 1931’de yapılan kurultay sonucunda da CHF’na katılmıştır.¹⁷¹ Türk Ocaklarının genel başkanı Hamdullah Suphi de Bükrüş’e büyükelçi olarak gönderilerek ülkeden uzaklaştırılmıştır.¹⁷² Hükümet kendisine ileride rakip olabilecek olarak gördüğü bir yapıyı kendi içine katarak potansiyel bir tehdidi ortadan kaldırmıştır. CHF, Türk Ocaklarını Halkevlerine dönüştürerek hem siyaseti hem eğitimi hem ekonomiyi hem de basını tek bir çatı altında toplamayı arzuladığını göstermiştir.¹⁷³

25 Nisan 1931’de milletvekili seçimleri gerçekleştirilmiştir.¹⁷⁴ Yapılan seçimlerde 30 kişilik mebusluk kontenjanı Müstakil mebuslar (Bağımsız Milletvekilliği) için ayrılmıştır. Ancak bağımsız vekillere ayrılan bu 30 kişilik yer SCF’nin kuvvetli olduğu şehirler ve Kürt nüfusun yoğun yaşadığı bölgelerin kapsamayacak şekildedir.¹⁷⁵ Yapılan 10-18 Mayıs 1931 tarihleri arasında CHF’nin III.Büyük Kurultayı toplanmıştır. Kurultay’da İsmet Paşa geçen dönemlerde neler yapıldığını anlatmıştır. Ayrıca ileride CHF’nin “*altı ok*” diye adlandırılacak olan temel prensiplerine ilk defa burada değinmiştir.

“(...) *Büyük Kongrenin muhterem azası, geçen kongreden beri başlıca icraatlarımız bunlardır. Cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, layık ve inkılapçı fırkamız geçen devrede müsbet eserleri ile muvaffak olarak çalışmıştır. (...)*”¹⁷⁶

Mete Tunçay’ın “*Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek-Parti Yönetimi’nin Kurulması (1923-1931)*” isimli çalışmasında aktardığına göre Türkiye’de tek parti yönetimi 1931 yılındaki kurultaydan sonra kurulmuştur. 1931 yılına kadar çeşitli iç ve dış sorunlarla uğraşıldıktan sonra devlet rakiplerini birer birer tasfiye ettikten sonra artık her alanda tek yetkili olabilmıştır.

---

¹⁷¹ “Kurultay, Türk Ocakları bugün Fırkaya iltihak ediyor”, *Cumhuriyet*, 10 Nisan 1931, s.1 ve “Gazi Hz.’nin beyanatları Türk ocakları H.Fırkası ile niçin birleşiyor. Aynı Cinsten olan kuvvetler müşterek gaye yolunda birleşmelidirler.” *Cumhuriyet*, 25 Mart 1931, s.1

¹⁷² Mustafa BAYDAR (1968), “*Hamdullah Suphi Tanrıöver ve anıları*”, Menteş Kitabevi, İstanbul, s.153; “H.Suphi Bey. Türk Ocakları U.Reisi Büyükelçi oluyor.” *Cumhuriyet*, 9 Nisan 1931, s.1

¹⁷³ Tahir KODAL (2014), “Mustafa Kemal Atatürk ve Türk Ocakları”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 0/52, s.309

¹⁷⁴ “Dördüncü B.M Meclisi Azaları Seçiliyor”, *Cumhuriyet*, 24 Nisan 1931, s.1

¹⁷⁵ F. WEIKER 1973, *age* s.159-160

¹⁷⁶ *Milliyet*, 11 Mayıs 1931, s.5

2.1.8 1920'den 1932'ye kadar Dış Dünya'da Genel Durum

Bu bölümde 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından *Kadro* dergisinin yayımlandığı ilk sayı 1932 Ocak ayına kadarki dokuz senede Dünya'da ne gibi gelişmeler yaşandığına ve bu gelişmelerin Türkiye Cumhuriyeti'ni nasıl etkilediğine değinilecektir. Bu gelişmeler göz ardı edilirse *Kadro* dergisinin dönemin, hangi şartları altında hangi siyasi gelişmeler sonucunda çıkarıldığıının hatalı tahlil edilebileceği söylenebilir. Bundan dolayı bu bölümde “Kadrocü” olarak adlandırılan isimlerin de hayatlarının belirli bir dönemlerinde buldukları, yaşadıkları ülkelere ve bu dönemde dünya tarihinde yaşanan önemli kırılma noktalarına değinilecektir. Bu doğrultuda bazı ülkelerdeki siyasi gelişmeler incelenecektir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ya da dağıldıktan sonraki günümüz adıyla Rusya Federasyonu, Almanya ve İtalya hakkında kısa bilgiler aktarılacaktır.

I. Dünya savaşı devam ederken gücünü iyice kaybeden Romanov Hanedanlığı (Rus Çarlığı) Şubat 1917 yılında Petrograd – Rusya'da başlayan ayaklanmalar sonucunda sona ermiştir ve yerine Rusya geçici hükümeti kurulmuştur.¹⁷⁷ Ancak Rusya geçici hükümetinin ülkeye tam hâkim olamaması ve Vladimir Lenin ile Lev Trotsky önderliğinde başlayan ayaklanma neticesinde miladi takvime göre 7 Kasım (Jülyen takvimine göre 25 Ekim) 1917'de Rusya'da Bolşevikler¹⁷⁸ geçici hükümeti devirerek iktidarı ele geçirmiştir ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği kurulmuştur.¹⁷⁹ 1923 yılı itibariyle SSCB'nin liderliğinde Vladimir Lenin vardır ancak 1924 yılında ölümü üzerine ülkeyi yöneten Komünist parti içerisinde Lev Trostky'nin mi yoksa Joseph Stalin'in mi liderliği ele alacağı konusunda bir fikir ayrılığı başlamıştır. Bu ayrılık Joseph Stalin'in kontrolü ele geçirmesiyle sonuçlanmıştır. Stalin'in “bir ülkede sosyalizm” ideolojisi benimseyip uygulamaya başlamasıyla birlikte Sovyetler Birliği de giderek otoriterleşmeye başlamıştır.¹⁸⁰

I. Dünya savaşıdan sonra Avrupa'da özellikle savaşı kaybeden Almanya ve savaşta kazanan tarafta olmasına karşın pratikte bakıldığında hiçbir kazanım elde edemeyen İtalya'da milliyetçilik akımı yükselmeye başlamıştır. Bu akım hem

¹⁷⁷ Donald Warren TREGOLD (1959), *Twentieth Century Russia*, Rand McNally & Company, Chicago, s.119

¹⁷⁸ Bolşevik: Rusça çoğunluk anlamına gelen kelime. 1903 yılında düzenlenen Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin İkinci Kongresi'nde Vladimir Lenin ve Julius Martov arasındaki görüş ayrılığı sonucunda Lenin yanlısı gruba çoğunlukta olduğu için verilen isimdir. Martov yanlıları da azınlıkta olduğu için Rusya'da azınlık anlamına gelen Menşevik olarak isimlendirilmiştir.

¹⁷⁹ Von Georg RAUCH (1957), *A History of Soviet Russia*, Stevens & Sons Limited, Londra, s.59-60

¹⁸⁰ TREGOLD, *Twentieth Century*, s.221ve 224; Paul JOHNSON (2001), *Modern Times The World From the Twenties to the Nineties*, Harperperennial, New York, s.265

İtalya'da hem de Almanya'da halk tarafından oldukça destek görmeye başlamıştır. Öncelikle İtalya'da I. Dünya savaşından sonra yaşanan liberal demokrasi denemelerinin ardından Benito Mussolini liderliğindeki Faşizm yanlıları güçlenmeye başlamıştır. Faşizm yanlılarının güçlenmeleri partinin üye sayılarındaki artışta daha net gözükmemektedir. Parti'nin üye sayıları 1919'da 870'ken 1920'de 20.600 ve 1921 sonu itibarıyla ise 249.000 kişi olmuştur. 23 Mart 1921'de yapılan bir toplantıda Mussolini açıkça ülkeyi yönetmeye talip olduklarını dile getirmiştir.¹⁸¹ Açıklamadan yaklaşık bir buçuk yıl sonra 31 Ekim 1922'de Benito Mussolini ve beraberindeki binlerce siyah gömlekliler¹⁸² yandaşı ile birlikte Napoli'den Roma'ya doğru yürümeye başlamıştır. Yürüyüş sonucunda İtalya Kralı III. Vittorio Emanuele tarafından başbakan olarak atanmak zorunda kalmıştır.¹⁸³ Mussolini günden güne liderliğini pekiştirmek girişimlerine başlamıştır. Bu doğrultuda Aralık 1924'te Faşist parti dışındaki diğer siyasi partileri kapatılmıştır ve ardından gazete ve dergilerde sansür uygulanarak siyasi rakipler etkisizleştirilmiştir.¹⁸⁴ Yaşanan gelişmeler sonucunda Mussolini 3 Ocak 1925 yılında kendisini İtalya'nın faşist diktatörü ilan etmiştir ve ülkeyi 1945 yılında ölene kadar diktatörlükle yönetmiştir.¹⁸⁵

I. Dünya Savaşından sonra Almanya'da da siyasi durum karışıktır çünkü savaştan sonra Alman İmparatoru Kaiser Wilhelm II 9 Kasım 1918'de trenle Hollanda'ya geçerek ülkeyi terk etmiştir ve Alman imparatorluğu da yerini Weimar Cumhuriyetine bırakmıştır.¹⁸⁶ Ülkede siyasi bir belirsizlik ve boşluk oluşmuştur. Bu boşluk sonucunda hem uç sağ ve hem de uç sol arasında özellikle Bavyera, Renanya ve Silezya bölgelerinde kimin kontrolü ele geçireceği konusunda adeta bir iç savaş ortamı oluşmuştur.¹⁸⁷ 15 Ocak 1919'da Berlin'de komünistler arasında önemli yeri olan Rosa Luxemburg ve 21 Şubat 1919'da Bavyera'da yine komünistler arasında etkin konumdaki Kurt Eisner uç sağ oluşumlar tarafından oluşturulmuş *Freikorps* adlı silahlı birlikler tarafından öldürülmüşlerdir.¹⁸⁸ Siyasi belirsizlik ve kargaşayla geçen

---

¹⁸¹ Christopher Seton WATSON (1967), *Italy from Liberalism to Fascism 1870-1925*, Methuen, London and New York, s.572

¹⁸² Siyah Gömlekliler: İtalya'da Benito Mussolini liderliğindeki Faşist Parti'nin gönüllü üyelerden oluşan silahlı birliklerine verilen isim.

¹⁸³ WATSON, age, s.629-630

¹⁸⁴ age s.665

¹⁸⁵ Richard James Boon BOSWORTH (2002), *Mussolini*, Hodder Arnold, Londra, s.203

¹⁸⁶ A.J. RYDER (1973), *Twentieth-Century Germany: From Bismarck to Brandt*, Columbia University Press, New York, s.188; Helmut HEIBER (1993), *The Weimar Republic*, Blackwell Publishers, Oxford, s.1

¹⁸⁷ Richard GRUNBERGER (1973), *Red Rising in Bavaria*, Bristol Typesetting, London, s.139-140

¹⁸⁸ Hans MOMMSEN (1996), *The Rise and Fall of Weimar Democracy*, The University of North Carolina Press, Kuzey Carolina, s.37 ve 47

yıllarında etkisiyle İtalya'da olduğu gibi Almanya'da da aşırı sağ ve özelinde Adolf Hitler ile Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi (Nazi ya da NSDAP) günden güne güç kazanmaya başlamıştır. Bu güçlenme İtalyan Faşist partisinde olduğu gibi partiye üye olanların sayısına bakıldığında da görülebilir. 1923 yılında üye sayısı 55.000 iken 1928 yılında 109.000'e çıkmıştır.¹⁸⁹ 1929 yılında dünyada yaşanan ekonomik krizin ardından yapılan 1930 seçimlerinde Adolf Hitler ve partisi %18,3 oy alarak parlamentoya 107 milletvekili sokmuştur.¹⁹⁰ 1933 yılında yapılan genel seçimlerden birinci parti olarak çıkan Nazi Partisinin lider Adolf Hitler bu tarihten itibaren mutlak otoritesini sağlamış ve 1945 yılına kadar sürecek diktatörlüğü başlamıştır.

---

¹⁸⁹ A.J. RYDER 1973, age, s.295

¹⁹⁰ Hans MOMMSEN 1996, age, s.315

BÖLÜM III

KADRO ÖNCESİ KADROÇULARA BAKIŞ

3.1 KADROCU İSİMLERİN KADRO ÖNCESİ YAZDIKLARI YAZILARA BAKIŞ

3.1.1 Milliyetçi Sol Nedir?

Milliyetçi sol; ekonomik bağımsızlık, yerli sanayinin gelişimi ve dışa olan bağımlılığının asgari düzeyde olmasını arzulayan bir siyasi görüştür. Bu tanımdan yola çıkarak ekonomik anlamdaki milliyetçi sol tanımına göre her ülkenin kendi sanayisini kurmasını gerektiği ve kurulan sanayi doğrultusunda da ekonomik anlamda kimsenin boyunduruğu altına girmeyeceğini varsaymaktadır. Başka bir deyişle milliyetçi sol; emperyalist ülkelerin kontrolünde yaşamamak için teknolojik (sanayi) ve ekonomik alanlarda kalkınmaktır. Milliyetçi sol özellikle ekonomik anlamda tam bağımsızlığı arzuladığı için sömürge olmama ve boyunduruk altına girmeme gibi söylemleri itibariyle anti emperyalisttir. Ekonomik kalkınmada yerli sanayinin gelişmesi, dışa bağımlılığın azalması ve yerli mallarının önemini vurgulaması söylemleri itibariyle 1930'ların uç sağ ideolojileri ile benzerlikler görülebilir. Milliyetçi sol ayrıca kültürel olarak da bağımsızlığı ve gelişmeyi savunan bir ideolojidir.¹⁹¹ Milliyetçi solun ve Marksizm'in aslında aynı gibi algılanmasına neden olan algı iki görüşünde birer "kurtuluş hareketi" olarak görülmeleridir. Bu bağlamda milliyetçi sol çerçevesinden bakıldığında mücadele daha çok "sömürgeci", "işgalci", veya "emperyalizm" e karşı verilen bir ekonomik "kurtuluş hareketidir". Marksist bakış açısından bakıldığında ise "burjuva" ve "sermaye" ye karşı yürütülen bir "kurtuluş hareketi"dir.¹⁹²

Kadrocu yazarların da kadro öncesinde yazdıkları makalelerde ve köşe yazılarında "milliyetçi sol" tanımına uyan veya yakın olan birçok yazı mevcuttur.

---

¹⁹¹ Montserrat GUİBERNAU (1996), "Nationalisms The Nation-State and Nationalism in the Twentieth Century", Polity Press, Cambridge, s.85

¹⁹² age, s. 19-20

3.1.2 Kadrocu İsimlerin Başkent Ankara'da Bir Araya Gelmeleri

Yukarıdaki bölümlerde Kadrocu isimlerin kısaca hayat hikayelerinden bahsedilmişti. 1928 yılına gelindiğinde artık yavaş yavaş hepsinin yolu birkaç yıl içinde Ankara'da kesişmeye başlayacaktı. Kadrocu altı isimden üçü Ankara'da ikamet ediyordu. Yakup Kadri milletvekili olduğu için yıllardır Ankara'da yaşamaktaydı.¹⁹³ Burhan Asaf ise 1925 yılının sonlarından itibaren Hariciye vekaletinde özel kalem ve daha sonrada Cumhurbaşkanlığı özel kalemi bünyesinde çeşitli görevlerde çalışmaya başlamıştır. İsmail Hüsrev ise 1927'den itibaren Ankara'da Almanya'ya yumurta ihraç eden bir Alman firmasında çalışıyordu.

Şevket Süreyya, İsmail Hüsrev, Vedat Nedim ve hatta Burhan Asaf daha önce İstanbul'da 1921-25 yıllarında arasında çıkan komünist neşriyat *Aydınlık* dergisinde bir araya geldikleri bilinmektedir. Ancak 1925 yılında yürürlüğe konulan Takrir-i Sükûn Kanunu ile bu dergi kapatılmıştı ve Şevket Süreyya da Afyon cezaevinde on senelik hapis ceza almıştı. Şevket Süreyya 29 Ekim 1927'de çıkan af ile beraber cezaevinden çıkmış ve özgürlüğüne kavuşmuştur. Şevket Süreyya, hapisten çıktıktan sonra hem Batum'dan hem de Moskova'dan yoldaşlık yaptıkları Ahmet Cevat (Emre)'ın milletvekili olmasından ötürü belki kendisine Anadolu'da bir okulda öğretmenlik görevi verebileceği umuduyla Ankara'ya bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu görüşme sonucunda kendisinin de beklemediği bir şekilde Ankara'da Yüksek ve Teknik Öğretim Umum müdür muavinliği pozisyonunda işe başlamıştır. Buradaki görevinden de Ankara Ticaret mektebi muavinlik görevine atanmıştır.¹⁹⁴

1 Kasım 1928'deki Harf Devrim'inden sonra Ahmet Cevat'ın çıkardığı *Muhit* dergisi kadrocu isimlerin *Kadro* dergisinden önce buluştukları ve fikirlerini aktarmaya başladıkları yayın organlardan birisidir. Şevket Süreyya ve İsmail Hüsrev *Muhit* dergisinde tekrar bir araya gelmişler ve bu dergide yazmaya başlamışlardır. Yakup Kadri ve Mehmet Şevki'de *Muhit* dergisinde yazan yazarlardan oldukları için bu dergi aracılığıyla tanışmış veya birbirlerinden haberdar olmuş olmaları yüksektir. Ancak Mehmet Şevki'nin Ankara'ya gelişi 1931 yılındaki tayini sonrasında gerçekleşmiştir.

Vedat Nedim, 1927 tevkifatında serbest kaldıktan sonra bir süre Anadolu'da özel sektörde çalışmıştır. Çalışırken bir yandan da *Cumhuriyet* gazetesinde iktisatla alakalı yazıları yayımlanmıştır ve İktisat Vekili Rahmi (Köken) Bey'in dikkatini

¹⁹³ İlhan TEKELİ ve Selim İLKİN, age, s. 102

¹⁹⁴ Şevket Süreyya AYDEMİR 1976, age, s.411-414

çekmiştir. Bunun sonucunda Rahmi Bey'in tavsiyesi sonucunda 13 Aralık 1929'da kurulan *Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti* müşavir müdürlüğüne getirilmiştir.

1928 itibariyle bir şekilde Ankara'da buluşmaya başlayan Kadrocu isimlerin - 1930 yılında Ankara'ya gelen Vedat Nedim ve 1931'de gelen Mehmet Şevki hariç- hepsi artık Ankara'dadır ve kendi bağlantılarını oluşturmaya ve isimlerini bürokrasi çevrelerinde duyurmaya başlamışlardır. Bu kapsamda ilk olarak yukarıda da değinildiği gibi *Muhit* dergisinde bir araya gelmişlerdir. Daha sonra *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde yazmaya başlamışlardır.

3.1.3. Kadrocu isimlerin Ahmet Cevat Bey'in (Emre) Muhit Dergisindeki 1929 - 1931 Yılları arasındaki Yazıları

Muhit dergisi 1 Kasım 1928'den 1933 yılına kadar 55 sayı olarak yayımlanmış bir fikir dergisidir. Dergini sahibi ve başyazarı Ahmet Cevat (Emre) Bey'dir. Dergi harf devrimi kabul edildiği 1 Kasım 1928'de ilk sayısını eski harflerle (Arap alfabesi) ikinci sayısını hem eski hem de Latin harfleriyle çıkarmıştır. Üçüncü sayısından itibaren ise sadece Latin alfabesiyle yayınlanmıştır.

Muhit dergisinde genel hatlarıyla daha çok gündelik hayattaki vatandaşların takip edebileceği konulara ağırlık vermiştir; Türkiye ve dünyadaki siyasi gelişmeler, bilim, edebiyat, ev idaresi, sanat, günlük işler, çocuk bakımı gibi konulara yer verilmiştir.

Yukarıda da değinildiği gibi Şevket Süreyya ile Ahmet Cevat, Batum ve Moskova günlerinden tanışıyorlardı. İsmail Hüsrev'de aynı dönemde KUTV'da Moskova'da öğrencilik yıllarından Şevket Süreyya, Vala Nureddin ve Nazım Hikmetle tanışmıştı ve muhtemelen Ahmet Cevat ile de bu dönemde tanışmıştır. Ahmet Cevat ile olan bu tanışıklıkları sayesinde Şevket Süreyya, İsmail Hüsrev ve Yakup Kadri 1929 yılından itibaren Ahmet Cevat'ın *Muhit* dergisinde yazılar yamaya başlamışlardır.

Yakup Kadri, *Muhit* derginin ilk sayısı olan Kasım 1928'de "Baba – Oğul"¹⁹⁵ adlı kısa bir hikâye yazmıştır. Hikâyede eski zihniyetle yani dindar ve Osmanlı geleneklerine bağlı yetişen ve hayatını sürdüren muhafazakâr bir baba ile yeni zihniyete mensup cumhuriyet değerlerini benimsemiş ve eğitimine İstanbul'da deven çocuğu arasından geçen ideolojik çarpışmayı konu alan kısa bir hikayedir. Yakup

---

¹⁹⁵ Yakup Kadri, "Baba-Oğul", *Muhit*, 1.Sayı, Kasım 1928, s.87-89 arası ve devamı 151

Kadri, yapılan şapka, kıyafet, alfabe, rakam, takvim vb. devrimlerin Anadolu halkı tarafından benimsenemeyişine karşı vurgu yaptığı bu hikayesinde aslında Kemalist devrimlere karşı Anadolu'dan gelen tepkileri de vurgulamıştır.

Şevket Süreyya *Muhit* dergisinde ilk olarak 5.sayı Mart 1929'da "Demir Yollarımız"¹⁹⁶ başlıklı bir makale yazmıştır. 1932'den itibaren Kadro dergisinde savunacağı dışa bağımlı olmayan, planlı ve sistemli ekonomi modelinden bundan üç sene önce 1929 yılında yayımladığı bu makalesinde bahsetmeye başlamıştır.

"Siyasi istiklal ve iktisadi istiklal: Siyasi istiklalini kazanan Cumhuriyet Türkiye'si şimdi de İktisadi ve müstakil bir Vahdet olmaya doğru gidiyor. ...

... Siyasi istiklalden sonra iktisadi istiklal! Siyasi birlikten sonra iktisadi birlik!... Zaten bu böyle olmasaydı inkılabımız akim kalırdı. Türk inkılabı Şarkta, bütün müstemleke ve yarı müstemlekelerde meydan alan milli kurtuluş hareketlerinin en güzel, en tam ve en şamil bir numunesi olmazdı. ..."

"... Fakat bütün bu mesut değişmeler, memleketin muhtaç olduğu planlı sistemli ve istikametleri belli bir iktisadi siyaset ile teyit edilmeseydi, dünya cemiyeti içinde Türkiye iktisadi bir cüzütam olamaz, milli zaferimiz yarım kalırdı. İşte Yeni Demiryollar Siyaseti, memleketin muhtaç olduğu iktisadi siyasetin karakteristik bir veçhesidir..."

"... Türkiye'de demiryolları inşaatında iki periyod: Bazı zevat Türkiye'de demiryollar inşası tarihinde şöyle iki devir -periyod- ayırırlar:

1. *Şirketçilik devri*
2. *Devletçilik devri*

Fakat bu taksim tarzı yanlıştır. Teknik bir mana ifade eder; yoksa memleketimizdeki siyasi – iktisadi inkişaf safhalarını hakkile gösteremez. Hakikatte, Türkiye'de demiryollar inşaatı tarihinde şöyle iki devir seçebiliriz:

1. *Demir yollarının yalnız ecnebi menfaatlar düşünülerek yapıldığı ve işletildiği devir,*
2. *Demiryollarının milli menfaatlar hesap edilerek yapıldığı ve işletildiği devir.*

İşin bu karakteristik veçhesi göz önünde tutulduktan sonra demiryolculuğumuz ister devletçi ister şirketçi olabilir. Bu bir sermaye ve teknik meselesidir. Dün: (Türkiye'deki demiryolları) diyorduk. Bugün: (Demir yollarımız) diyebiliriz..."

... Cumhuriyet hükümeti teessüs ettiği zaman memleketimizde demir yollara konulmuş milli sermaye yoktu. Bu işlere mevzu ecnebi sermayesi ise, Türkiye'de mevcut bütün ecnebi sermayesinin %62 nispetini işgal ediyordu.

¹⁹⁶ Şevket Süreyya, "Demir Yollarımız", *Muhit*, 5.Sayı, Mart 1929, s.338-344

Bu gün bu nispetlerde mühim bir değişiklik olmuştur. Bu değişikliğin iki sebebi vardır.

1. *Devlet sermayesile demir yolları inşası*
2. *Bir kısım hatların devlet tarafından satın alınması...*”

... İşliyen bir demiryolu aktif bir sermayedir. İstihsale mevzu her sermaye gibi, ondan beklenen objektif neticede – yeknazarda- sahibine bir faide temin etmesidir...

...

... Cumhuriyet hükümetinin demiryollar programı, milli siyasetin en müspet veçhelerinden biridir. Bu program muvaffakiyetle tahakkuk edecek ve memleketin unutulmuş köşelerine doğru uzanacak yeni demiryollarımız, geçtikleri yerlerde nüfusu artıracak, toprağı bereketlendirecektirler.

Kaldı ki işin içtimai ve siyasi veçhesi iktisadi veçhesi kadar mühimdir. Bilhassa Şark vilayetlerimizde henüz yaşiyabilen derebeylik içtimai nizamına karşı, yer yer teneffüs edebilen irticaa ve tegallübe karşı, Yeni Demiryollar Siyaseti, seferber edilmiş asker ordularından daha müessir bir silahtır.”¹⁹⁷

Şevket Süreyya planlı, yerli ve bağımsız ekonominin önemine vurgular yapmıştır. Yazıyı incelediğimiz zaman “Marksizm” ile alakalı neredeyse hiçbir imge ve vurguya rastlanmadığı gibi daha çok demiryollarının yabancı sermayeden devlet tarafından satın alınarak devletleştirilmesinin önemine yapılan vurgular dikkat çekmektedir.

Derginin Mart 1929 sayısında ayrıca Yakup Kadri’de “Harbin en Tehlikeli Anlarında GAZİ”¹⁹⁸ adlı bir makale yayımlamıştır. Makalede Mustafa Kemal’in Millî mücadele döneminde gösterdiği liderlik ve askerlik dehasına vurgularda bulunmuştur.

Şevket Süreyya, Temmuz 1929 sayısında “*Maliyemizin 5 Senesi*” başlıklı bir yazı daha yazmıştır. Bu yazısında Şevket Süreyya Osmanlı dönemindeki bütçe planlaması ile yeni Türk Devletinin bütçe planlamasını karşılaştırmaktadır ve yeni Türk devletinin izlediği doğru yolu övmektedir.

“... Milli hükümetin mali siyaseti şu dört prensipte hülasa edilebilir:

Bütçede tevazün. (Denk olma)

İstikrazlardan çekinmek. (Borç alma)

Bütçedeki tevazünün harici ticaret bütçesinde de teemini.

Bir taraftan milli sermayenin nemalanmasına yardım ederken diğer taraftan hariçten gelecek sermayelere de kazanç ‘menba’ları gösterilmesi. ...

¹⁹⁷ Şevket Süreyya, age s.339-343

¹⁹⁸ Yakup Kadri, “Harbin En Tehlikeli Anlarında GAZİ”, *Muhit*, 5.Sayı, Mart 1929, s.322-324

... Nitekim imparatorluk Türkiye'sinin hiçbir zaman tahakkuk ettiremediği mütevazın bütçeyi cumhuriyet maliyesi bu beş sene içinde tahakkuk ettirmiştir. Bundan başka bu beş sene ilk defa gerek dahili gerek harici bir istikraz yapmaksızın geçirilmiş beş mali senedir. Bu ise imparatorluk Türkiye'si için kabili tasavvur olmayan bir hadise idi. ...

... Esasen milli hayatın fevkalade ihtiyaçlarını yalnız vatandaşların mütedavil sermayelerinden kapatmağa çalışmak modern iktisat prensipleri önünde iflas etmiş kurunu vustai bir usuldür. Binaenaleyh: Milli hayatın fevkalade ihtiyaçlarını Milli sermayeden değil, Milli Ziraat, Sanayi ve Ticareti hariciyenin rasyonalizasyonu sayesinde elde edilecek 'Fazla kıymet' lerden teemin etmek hem lazım hem zaruridir.¹⁹⁹

Şevket Süreyya Osmanlı İmparatorluğu dönemiyle Cumhuriyet Türkiye'sinin bütçe karşılaştırmaları yapmış ve planlı, yerli ve bağımsız ekonominin önemine vurgular yapmıştır. Yazıyı dikkatlice incelemediğimizde devletin Milli sermayeden harcama yapmak yerine bağımsız ve milli ziraat, sanayi ve ticaretten gelecek kâr ile harcama yapmasının önemine dikkat çekmektedir. Bir önceki yazısında da olduğu gibi yerli sanayi, ziraat ve üretimin önemine vurgu yaparak bağımsız ve milli bir ekonomik kalkınma modeli önerisinde bulunmaktadır. Bu öneri belki Marksist ideolojinin ekonomik kalkınma argümanlarından olan planlı ve dışa bağımsız oluşu ile paralellik gösterebilir ancak Şevket Süreyya'nın bu yazısında bu tarz imgelerden söz etmek mümkün değildir.

Yakup Kadri, Ekim 1929 sayısında "Edebi Mezheplerin Sonu" adlı edebiyat hakkında görüşlerini belirten bir makale yayımlamıştır. Yakup Kadri, derginin bir sonraki sayısı olan Aralık ayındaki on üçüncü sayısında da yine edebiyat alanında "Fransa'da Eser Bolluğu"²⁰⁰ adlı bir makale yazmıştır.

İsmail Hüsrev de derginin on üçüncü sayısı olan Kasım 1929'da "Dünya'da ne kadar Altın var?" başlık bir yazısı yayımlanmıştır. İsmail Hüsrev bu yazısında dünyada bulunan altın miktarlarından ve geçmişte Amerika'nın keşfiyle dünya piyasasına sunulan altınlardan ve gelecekte yaşanabilecek altın kıtlığı ile ilgili görüşlerinin yer aldığı bir yazıdır. İsmail Hüsrev derginin bir sonraki sayısı olan on dördüncü sayısında Aralık 1929'da bu defa "Avrupa'yı Şiddetle Alakadar eden

¹⁹⁹ Şevket Süreyya, "Maliyemizin beş Senesi", *Muhit*, 9.Sayı, Temmuz 1929, s.658-660 arası

²⁰⁰ Yakup Kadri, "Fransa'da Eser Bolluğu", *Muhit*, 13.Sayı, Kasım 1929, s.961-964

*Meseleler Sterlin Karşısında Dollar [dolar]*²⁰¹ başlıklı bir yazısı yayımlanmıştır. Bu yazı esasen Almandan tercüme bir metindir ancak yine de İsmail Hüsrev'in dış dünyayı yakından takip ettiği anlaşılmaktadır. Metnin dergide yayımlandığı tarihe dikkatlice baktığımız zaman Aralık 1929'u görüyoruz. Muhtemelen bir önceki aydan hazırlanan bu sayının aslında Ekim ve Kasım 1929'da başlayan Türk lirası karşısında İngiliz Sterlin'inin yükselişe geçtiği dönemde yayımlanması da oldukça önemlidir. İsmail Hüsrev'in kurdaki bu yükseliş karşısında dış dünyadaki gelişmeleri güncel bir şekilde takip ettiği ve bu kur hareketine karşı kendisinin de düşünceleri olduğunu varsayabiliriz. İsmail Hüsrev, *Muhit* dergisinin Haziran 1930'daki yirminci sayısında Almanya'daki köy kooperatifleri sistemini anlatan "*Köy Kooperatifleri*"²⁰² adlı bir makalesi yayımlanmıştır. Yakup Kadri, Ağustos 1930'da "*Marcel Prousta Dair Bazı Notlar*"²⁰³ isimli makale yazmıştır.

İsmail Hüsrev derginin yirmi ikinci sayısında "*Köy Kooperatiflerinin İktisadi Rollerini*" başlıklı bir makale kaleme almıştır. İsmail Hüsrev bu makalesinde

"Harpten sonraki iktisadiyatın en mühim vasıflarından biri, köy emtiası ile şehir emtiası arasında tehassül eden büyük fiyat farklarıdır. Bu farklara iktisat lisanında fiyat makası derler. Makasın bir ağzı zirai emtia fiyatlarını diğer ağzı da sınaî emtia fiyatlarını gösterir. Bu gün gayri merri bir el bu makası mütemadiyen açmaktadır. Zirai mahsulatın fiyatları gittikçe düşmekte, sınaî emtianın fiyatları ise, bil fasıla yükselmektedir. Mesela harpten evvel bir köylünün okkasını "3" kuruşa aldığı şeker bu gün "65" kuruşa çıkmıştır. Bu fiyat takriben sekiz kilo buğdaya tekabül eder. Demekki şeker köylü için harpten evvelki fiyata nazaran "21" misli pahalılaşmıştır. Mahsulün fiyatı düşen köylü için bu şeriat altında sınaî mamulâtı satın almak imkânı tedricen azalmaktadır. İstanbulda ve diğer büyük şehirlerdeki manifatura ticarethanelerinin iflasını ancak köydeki iştirak kuvvetinin bu kronik sükûtiyle izyah edebiliriz.

Bu yıkıcı zirai buhran devam ettiği müddetçe köylünün tabii aile iktisat sistemine avdet zaruretinde kalacağı şüphesizdir. Köylü şehirden tedarikine imkân kalmıyan emtiayı evinde istihsal edecek, salyangoz gibi kendi içine çekilecektir. Bu hal ise, iktisadi hayatta regresif bir hareketin başlangıcını ifade eder.

²⁰¹ İsmail Hüsrev, "Avrupa'yı Şiddetle Alakadar eden Meseleler Sterlin Karşısında Dollar [dolar]", *Muhit*, 14.Sayı, Aralık 1929, s.1059-1062

²⁰² İsmail Hüsrev, "Köy Kooperatifleri", *Muhit*, 20.Sayı, Haziran 1930, s.118-120

²⁰³ Yakup kadri, "Marcel Prousta Dair Bazı Notlar", *Muhit*, 22.Sayı, Ağustos 1930, s.303-304

Buna nasıl mâni olunur? Köyle şehir arasındaki bu iktisadi diproporsiyonalitenin önüne nasıl geçilebilir?

Bu zirai buhranla mücadelenin çaresini, köyde emtia mübadelesinin inkişafına müessir olmakta görüyoruz. Bu ise ancak köy mahsulatının karlı bir surette realize edilmesiyle kabildir. Fakat bunun için yani köylünün emtiasını karlı bir surette satabilmesi ve köyde emtia mübadelesinin inkişaf edebilmesi için köylünün kooperatifler etrafında birleşmesi lazımdır. Köylü, kooperatifler sayesinde mahalli ve milli piyasalarda hatta cihan pazarlarında mutavassıtların kesesine akan karı kendi cebine koyarak köyde sermayenin terakümüne ve dolayısıyla köy iktisadiyatının inkişafına ve kendi işтира kuvvetinin yükselmesine hizmet eder.

*Binaen aleyh memleketi sarsan zirai buhran karşısında milli-iktisadi şuaramız Türk köyünün tamamen kooperatifleşmesi olacaktır. ...*²⁰⁴

Kadrocu isimlerden asker kökenli olan Mehmet Şevki'de *Muhit* dergisinde sırasıyla yirmi üçüncü sayısında “*Bolulu Aşçı*”²⁰⁵, yirmi dokuzuncu sayısında “*4 Numaralı Lağım Dehlizi*”²⁰⁶ ve son olarak otuzuncu sayısında “*Çavuşa Pes Dedirtti*”²⁰⁷ başlıklı üç metni yayımlanmıştır. Mehmet Şevki, bu metinlerin hepsinde askerlik anlarına dair hikayeleri aktarmıştır. Herhangi bir siyasi ya da ekonomik varsayımlarda bulunmamıştır.

3.1.4 Kadrocu isimlerin 1930-1931 Hakimiyet-i Milliye Gazetesi Yazıları

Kadrocu isimlerin *Muhit* dergisi dışında yazılarının yayımlandığı bir başka yayın organı da yukarıda da değinildiği gibi *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesidir. *Hakimiyet-i Milliye* gazetesi yayın hayatına 1920 yılında Millî Mücadele döneminde başlamış ve Cumhuriyetin ilan edilmesiyle birlikte yarı-resmi bir gazete olarak hükümete yakın bir çizgide yayın hayatını 1934 yılına kadar sürdürmüştür. 1934 yılında “*Ulus*” adını almıştır.

Kadrocu isimlerden Yakup Kadri *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinde Millî Mücadele döneminden itibaren köşe yazarlığı yapmaktadır. Kuvvetle muhtemel kendisi aracılığıyla önce Vedat Nedim, ardından İsmail Hüsrev, Burhan Asaf ve daha sonra da Şevket Süreyya 1930-1931 yıllarında bu gazetede zaman zaman yazılar

²⁰⁴ İsmail Hüsrev, “Köy Kooperatiflerinin İktisadi Rollerini”, *Muhit*, 22.Sayı, Ağustos 1930, s.264-265

²⁰⁵ Mehmet Şevki, “Bolulu Aşçı”, *Muhit*, 23.Sayı, Eylül 1930, s.374-375

²⁰⁶ Mehmet Şevki, “4 Numaralı Lağım Dehlizi”, *Muhit*, 29.Sayı, Mart 1931, s.54

²⁰⁷ Mehmet Şevki, “Çavuşa Pes Dedirtti”, *Muhit*, 30.Sayı, Nisan 1931, s.30-31

yazarak adlarını hükümet çevrelerinde özellikle İsmet Paşa'ya yakın bürokratlar arasında iyice duyurmaya başlamışlardır.

İlhan Tekeli ve Selim İlkin'in beraber yayımladıkları *Bir Cumhuriyet Öyküsü Kadrocuları ve Kadroyu Anlamak* adlı çalışmalarında *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinde Vedat Nedim'in ilk olarak 14 Temmuz 1930'da *İktisat Günü* adıyla haftada bir yayımlanan köşe yazısı yayımlanmaya başlamıştır diye belirtmişlerdir. Ancak Vedat Nedim ve İsmail Hüsrev 14 Temmuz 1930'dan itibaren bu gazetede "*İktisat Günü*" başlığı altında haftalık olarak yazı yazmaya başlamışlardır. Vedat Nedim'in ilk olarak yazıları çıkmaya başlamıştır ve ilk yazısı da 1 Şubat 1930'da "*Bizi Anlamak İstemiyenlere*" başlığıyla yayımlanmıştır.

"Son zamanlarda Türkiye'de şuurlu bir surette başlayan milli iktisat ve tasarruf hareketinin manası ve hedefi nedir? Tediye muvazenemizin menfiliği yüzünden paramızın gittikçe düşmesi hadisesine karşı lakayt kalamazdık. Buna karşı alınacak ilk tedbir ithalâtla, ihracat arasında muvazene teminine çalışmak, memleketten döviz ihracını zarurî ihtiyaçlara inhisar ettirmek olabilirdi.

Bunun için yegâne ilmî yol, bir taraftan dâhilî mahsulat ve mamulâtın istihsal ve revacını artırmak, diğer taraftan da ihracat emtiamızın dünya piyasalarındaki rekabet kabiliyetini yükseltmektir.

Yoksa Türkiye'de inkişafı mümkün ölmeyin bir takım sun'î sanayi şubeleri yaratmak donkişotluğu kimsenin aklına gelmemiştir.

Parası sabit ve alım kuvveti yüksek bir Türkiye Avrupa ve Amerika'nın sanayi memleketleri için de bir kazançtır.

Biz, ancak kazandığımız nispette satın alabiliriz. Fakirleşen bir Türkiye dünya pazarlarında eyi bir müşteri olamaz.

Yeni Türkiye'nin giriştiği geniş nafta işleri ve sanai tesisat -ki malzemesinin büyük bir kısmını, ray, lokomotif, vagon, makine ve saire gibi, hep ecnebi sanayi memleketlerinden almaktayız- ancak paramızın istikran ve millî gelirin artması ve terakümü nispetinde daha geniş bir mikyasta inkişaf edebilir.

Börsen Courier'in İstanbul muhabiri alman sanayiinin lehine olan bu hakikati idrak edememekle memleketi hesabına büyük bir hata işlemiştir. Bizi gülünç yapayım derken kendisi bindiği dalı kesen bir gafil mevkiine düşmüştür ki çok müteessifiz.

Bizim hareketimiz Hindistan'daki "çıkırık" sanayiine avdet hareketile mukayese edilemez. Bizim hareketimiz, menfi ve irticaî değildir. Bizim hareketimiz müspet ve ileri bir harekettir.

Biz, halka: "Ev sanayiine avdet et, ecnebi mallarına boykot yap, iptidaileş!" demiyoruz, bilakis "sınaileş, tekniğini yükselt, bizde inkişafı mümkün olan sanayi şubelerine ehemmiyet ver ve rağbet göster" diyoruz.

Memleketimizde yapılmıyan ve yapılamıyan mallara karşı kapılarımız açıktır. Onları daha çok alabilmek için milli gelirimizi arttırmak istiyoruz.

Avrupa'nın ve Amerika'nın şuurlu sanayi âlemi bu hareketin muvaffak olmasını temenni etmek mecburiyetindedir. Çünkü alım kuvveti gittikçe daralan ve sürüm buhranlarına sahne olan bir memleket onların da zararınadır.

Eğer Almanya'da bizim tütünlerimiz gibi tütün ve bizim kuru üzümümüz gibi üzüm yetişseydi alman milletine "alman tütünü iç, alman üzümü ye" diye hitap etmek kimsenin garibine gitmezdi. Kendi memleketlerindeki sınaî ve ziraî emtianın revacını artırmak için bizden çok eyi yapmasını bildikleri ve yaptıkları propagandayı niçin bize çok görüyorlar?

Harpten evvel liberalismin beşiği ve kaynağı olan İngiltere'de bile imparatorluk mallarının rağbetini artırmak, onları halka tanıtmak, istihsalini düzeltmek ve çoğaltmak gayesile İngiltere Devletinin senede beş yüz bin sterling vererek himaye ettiği Imperial Marketing Board atlı bir cemiyetin mevcudiyetinden ve bu cemiyetin zengin neşriyatından Börsen Courier'in İstanbul muhabiri haberdar olmasa gerek. Yeni Türkiye'yi hâlâ Pierrre Lotinin gözleriyle görmek isteyen muhterem muhabire tavsiye ederiz:

Milletinize karşı olan "vazife" nizi eyi yapabilmek için yeni Türkiye'yi tanımağa ve anlamağa çalışınız!"²⁰⁸

Vedat Nedim, devletin alım-satım dengesini gözeterek harcama yapması gerektiğine ve yine devletin alt yapı harcamalarında kullandığı malzemelerin hep yurt dışından geldiğine vurgu yapmaktadır. Milli gelirin ve milli paranın değerini arttırmak için yerli mallarının planlı programlı üretiminin önemine de ayrıca vurgu yapmaktadır.

²⁰⁸ Vedat Nedim, "Bizi Anlamak İstemiyenlere", *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Şubat 1930, s.1

Bu yazıdan da anlaşılacağı gibi Vedat Nedim aslında yerli ve milli sanayinin hem sanayi alanında hem de ekonomik alanda ne kadar önemli olduğunu aktarmaktadır.

Vedat Nedim'in bu yazısından iki gün sonra 3 Şubat 1930'da Yakup Kadri "Tasarruf ve İktisat"²⁰⁹ başlıklı köşe yazısında Maliye vekili ve ekibine destek verilmesi gerektiğinden bahsetmiştir;

"... Gerçi ekonomya mefhumunda tasarruf manası da yok değildir. Fakat bu istihsat sahasında vakti ve enerji'yi tasarruf demektir, yani en az zaman zarfında, en az kuvvet sarfı ile en çok istihsalde bulunmak manasına gelir.

Bundan dört beş ay evel kuvvetli bir idare adamı olduğu kadar, cesaretli bir fikir adamı olan Maliye Vekili Şükrü Saraç Beyin millet kürsüsünden söylediği gibi "modem ve medenî milletlerde bir lokma ile bir hırka politikası artık battal olmuştur." İnsan medenileştikçe ihtiyaçları çoğalır, ihtiyaçlar çoğaldıkça istihsalin, - binaenaleyh- servetin artması lâzım gelir. Terakki denilen ileriye doğru hamlenin saiki de bundan ibarettir. Lakin, ekonominin bu tarifini yaparken- her şeyden evel söyleyelim ki- ihtiyaçların çoğalmasından ve zenginleşmeden bizim anladığımız mana, bir millet içinden şu veya bu kimselerin, yahutta, şu veya bu sınıfın para kazanması, servet yapması değildir. Biz, umumî servetin artmasından bahsediyoruz. Bu ise öbürünün zıttı bir keyfiyettir. ..."

Vedat Nedim'in *Hakimiyet-i Milliye* gazetesindeki 14 Temmuz 1930 öncesi yayımlanan bir diğer yazısı da 25 Şubat 1930'da *Sanayii Kongresi*²¹⁰ başlıklıdır.

"“Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti” nin iki mühim teşebbüsü var: Biri, Ankara'da yeni Türk Ocakları Umum Merkezi binasında açılacak “Milli Sanayi Numune Sergisi” diğeri de aynı tarihte gene devlet merkezinde toplanacak “Sanayi Kongresi”.

İkisinden de pek büyük faydalar umuyoruz. “Milli Sanayi Numune Sergisi” nin gayesi halka ve alakadar olan müesseselere yerli mallarımızı tanıtmaksa, “Sanayi Kongresi” nin de vazifesi sanayi erbabının ihtiyaçlarını ortaya dökmek ve Türkiye'de modern sanayiciliğin temellerini atmaktır.

Halka “yerli malı al!” derken, sanayi erbabına da bir vazife yüklemiş oluyoruz: “Halka eyi ve ucuz mal ver!”

... Rağbet karşısında fiatleri yükselterek halkı haraca kesmeğe yeltenen bezirgân ruhlu tacirler varsa, derhal onlara karşı da vaziyet almak lazımdır: Bu işte müsamaha

²⁰⁹ Yakup Kadri, "Tasarruf ve İktisat", *Hâkimiyet-i Milliye*, 3 Şubat 1930, s.1

²¹⁰ Vedat Nedim, "Sanayii Kongresi", *Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Şubat 1930 s.1

en büyük cinayettir. Bu gibilere derhal, elbirliği ile boykot ilan etmeli, onlara mal vermemeli, kredi açılmamalıdır.

Ticaret ve Sanayi Odalarının da bu noktada gayet uyanık davranmaları icap eder. Karaliste usulünü tatbik etmek, piyasaları sıkı bir kontrole tabi tutmak zamanı gelmiştir. Ticaret ve Sanayi Odaları bunda muvaffak olursa en mühim vazifelerini yapmış olurlar. ...

... Sanayi kürsüsünden söylenecek sözler “irticalen” söylenmiş edebiyat ve hitabet yeltenmeleri değil, bilgiye, adetlere, müşahede ve mukayeselere dayanan hakikatler olmalıdır.

Sanayi kongresi, sanayi erbabımız için bir mihenk taşı olacaktır. “Himaye” ye ne derece layık olduklarını orada ispat edecekler. Onun için tavsiye ederiz: “İmtihan günü” ne eyice hazırlanıp gelsinler.”²¹¹

Vedat Nedim, yazısında yerli ve milli mal üretip ve bu üretilen ürünlerin vatandaşlar tarafından tercih edilmesinin öneminden bahsetmektedir. Ayrıca sanayicinin derdine çözüm üretiminde sanayicilerin kongreye katılımının öneminden bahsetmiştir. Buralardan anlaşılacağı gibi *Milli Tasarruf Cemiyeti* adından dolayı akla geldiği gibi bir tasarruf etme veya para biriktirme cemiyeti olmaktan ziyade daha çok üretim yapılmasını ve bu üretimin de yerli olmasını savunan bir oluşumdur denebilir.

Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti tarafından 22 Nisan 1930’da düzenlenecek olan *Sanayi kongresi* öncesi kongrenin önemini vurgulamak amacıyla Vedat Nedim 15 Mart 1930’da *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinde “*Sanayi Kongresinin Ehemmiyeti*” başlık bir yazı daha yazmıştır.

“... Ruznamenin diğer maddeleri de aynı suretle etraflı bir surette tefsir edilmiştir. Bu itibarla denebilir ki Türkiye’de şimdiye kadar hiçbir iktisat kongresi bu kadar esaslı hazırlanmış bir ruzname ile davet olunmamıştır.

Bakalım sanayi erbabı, bu fırsattan ne dereceye kadar istifade etmesini bilecektir? Eğer sanayi erbabı, bu kongrenin ehemmiyetini ve lüzumunu takdir etmez ve ona lâyık olduğu gibi hazırlanmazlarsa bundan böyle hiçbir şikâyete hakları kalmaz. O vakit onlara, pek tabii olarak, şöyle mukabele edilebilir: “Efendiler, sanayi kongresinde

---

²¹¹ Vedat Nedim, 25 Şubat 1930, age, s.1

variyetinizi ve ihtiyaclarinizi müspet, esaslı ve ilmî raporlarla izah etmek fırsatım kaçırttım. Artık menfi şikâyetlere ve dert yanmalara kulaklarımız tıkalıdır.

İşte böyle bir itabe maruz kalmamak için sanayi erbabının bu kongreye ciddi bir surette hazırlanmaları kendi menfaatleri icabıdır, kanaatindeyiz. (...)

... Eğer aynı zamanda hem madde, sermaye ve kredi, nakliyat tarifeleri, sınaî tedarikat, standartlaştırma, rasyonelleştirme vs. gibi meselelerin de halli için çalışılmazsa memleketimizde Avrupai manasile bir sanayiî teessüs ve inkişafı mümkün olamaz. İşte "sanayi kongresi" bu hakikatin tebellürüne bir vesile teşkil edecektir. Halbuki bu meseleler etrafında şimdiye kadar ciddi bir surette hiç ama hiç uğraşılmamıştır. Sanayi erbabı, kongrede bütün bu mes'eleleri bir kül halinde tetkike fırsat bulacaklar ve bu maddeler üzerinde çalışmak lüzumunu duyacaklardır. ..."²¹²

Vedat Nedim, yazısında sanayi kongresinde katılımcıların hazırlanarak gelmelerinin, sorunlarını aktarmalarının ve Avrupai tarzda bir sanayi isteniyorsa bunun sağlanması için ne gibi meselelerinin halledilmesi gerektiğine vurgular yapmıştır. Bu vurguların yapılması önemlidir çünkü üretimde Avrupa standardı yakalanmak isteniyorsa bu standarda erişmeye engel olan sorunların tespiti ve çözüm üretilmesi oldukça önemlidir.

20 Nisan 1930'da *Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti*'nin öncülüğünde "Sanayii Sergisi"²¹³ açılmıştır. 23 Nisan 1930'da da "Sanayii Kongresi" başlamıştır.²¹⁴ Kongrenin açılış konuşmasında söz alan İktisat vekili Şakir Bey (Kesebir)

"... Kongrenin başlıca maksadı milli sanayimizin teessüs ve inkişaf çarelerini aramak ve göstermek olacaktır.

... İstatistiklerimizden görülmüş olacağı gibi ithalatımızın yüzde yetmişinden fazlası mevaddı mamuleye taalluk ediyor. Bu büyük nisbet milli sanayimize atfedilecek ehemmiyetin ne kadar fazla olması lazım geleceğini iraeeye kafidir..."²¹⁵

Hem Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, hem de bu cemiyette göre alan Vedat Nedim, İsmail Hüsrev ve Şevket Süreyya için *Milli Sanayi Kongresi* oldukça önemlidir. Vedat Nedim kongreye verilen önemi göstermek için kongreden yaklaşık iki ay önce kongrenin neden önemli ve neyi amaçladığını aktaran yazılar yazmaya

²¹² Vedat Nedim, "Sanayii Kongresinin Ehemmiyeti", *Hâkimiyet-i Milliye*, 15 Mart 1930, s.1

²¹³ "Sanayii Numune Sergisi", *Milliyet*, 21 Nisan 1930, s.2

²¹⁴ "Sanayii Kongresi Açıldı", *Cumhuriyet*, 23 Nisan 1930, s.3

²¹⁵ age, s.3

başladığı bu göstergelerden birisidir. Kongre hükümet ve devlet için de oldukça önemlidir. Kongrenin bir parçası olan *Milli Sanayi Sergisi* açılışına Başvekil İsmet Paşa, Meclis reisi Kazım Paşa ve İktisat Vekili Şakir Bey katılmıştır. Reisi Cumhuriyet Mustafa Kemal ise sergiyi ikinci gün ziyaret etmiştir.²¹⁶ Devlet erkanının verdiği önem, sergiye katılım düzeyinden görülmektedir. Sanayii kongresine gösterilen ilgi ile İsmail Hüsrev, Vedat Nedim ve Şevket Süreyya için oldukça önemlidir çünkü bu kongre aracılığıyla sanayi, üretim, ekonomi vb. alanlardaki yerli ve öz kaynaklarla kalkınmanın önemini vurguladıkları düşüncelerini hükümete, bürokratlara ve vatandaşlara derli toplu olarak duyurma imkânı elde etmişlerdir.

26 Mayıs 1930'da *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinde Vedat Nedim tarafından bu kez "*Planlı İktisat*" başlıklı bir köşe yazısı yayımlanmıştır.

"Geçen ay aktolunan Sanayi Kongresi nin tesbit ettiği mühim hakikatlerden biri de memleketimizde hesapsız ve geliş güzel tesisat ve bilgisiz işletme yüzünden birçok sermaye ve emeklerin israf edildiğidir.

İşte iktisat programının en mühim faydalarından biri sermaye israfının önüne geçmesi olacaktır, iktisat programı yalnız devletin değil, aynı zamanda milletin de programı olmalıdır. Devlet ve millet sermayeleri, devlet ve millet emekleri müştereken bu programın tatbikine doğru sevk ve idare edilmelidir. Bir tarafta devlet sermayesi ve devlet emeği programla çalışır, diğer tarafta millet sermayesi ve millet emeği programsız ve plânsız bir tarzda sarfedilirse iktisadî inkişafımızda arzu edilen vahdet ve sürat temin edilmiş olmaz. Devlet ve millet elbirliğiyle iktisat programının tahakkukuna çalışmalıdırlar. İktisat programı bizi iktisadî istiklale götürecektir millî bir hedef olmalıdır. Nasıl ki "Akdeniz" bizi siyasî istiklale götüren millî bir hedef idiyse... Devlet ve millet kuvvetlerini ve sermayelerini iktisat programının vahdetli plânlı ve rasyonel bir tarzda tatbikine sevk etmek, yeni siyasetin en mühim vazifesidir.

Millî serbest sermaye ve iş kuvvetlerinin iktisat programının icap ettirdiği sahalara sevk etmenin başlıca faydaları şunlardır:

1 — Yeni tesisat, iktisadî ihtiyaçlara tekabül edecekleri için rantabl bir tarzda işlemek imkânıyla malik bulunacaklardır.

2 — Yeni tesisat, ihtiyaç nispetinde yapılacağı için lüzumsuz ve öldürücü rekabetler ortadan kalkacaktır.

²¹⁶ "Gazi Hz. Sergiyi Gezdim", *Cumhuriyet*, 22 Nisan 1930, s.1

3 — Bu iki şartın temini neticesinde piyasaya daha büyük bir emniyet hâkim olacaktır. Neticede bankaların sınıflarına açtıkları kredi hacmi genişleyecek ve kredi şartları iyileşecektir.

4 — Memleketimizde plânlı ve emin bir tesisat siyasetinin tatbik edildiğini gören ecnebi sermayeleri memleketimize karşı daha büyük bir alâka göstereceklerdir.

5 — Yeni tesisatı hazırlanmış bir programa göre ve tabiatıyla kuvvetli bir fen heyetinin teknik ve iktisadî murakabesi altında yapılacağından Türkiye’de rasyonel ve modern bir sanayi doğacaktır.

Hiç şüphesiz ki, program mefhumunun gayet tabii bir neticesi olan bu şeraitin tahakkuku için lâzım gelen teşkilatı da hükümetimiz sırasıyla kuracaktır.

Yeni Türkiye Devleti, iktisat programıyla rasyonel bir iktisat hayatına ayak basıyor. Bu hâdise, cumhuriyetin ilanı, yeni harflerin kabulü, saltanatın ilgası v. s. kadar inkılapçı ve ileri bir harekettir.”²¹⁷

Vedat Nedim’e göre plan ve programların yokluğunda yaşanan zorluklar takip edilecek bir plan ile aşılabilecektir. Ayrıca oluşacak güven ortamında kredilerin bollacağı ve dış yatırımcının daha rahat şekilde ülkeye geleceğinden bahsetmektedir.

Vedat Nedim’in bir diğer yazısı da 3 Haziran 1930 günü yayımlanmıştır. “Yeni Bir Terakki Amil: Rasyonalizasyon”

“... Rasyonalizasyon mefhumunu bir işin en az emek, en az vakit, en az para ve en az malzeme sarfı ile en iyi bir tarzda yapılmasını temin için teknik ve teşkilat metotları diye tarif edebiliriz. Rasyonalizasyon, israfla mücadelenin ilmi tabiridir, Avrupa’nm on sekiz memleketinde Amerika’da Avusturalya’da ve Japonya’da rasyonalizasyon mes’eleleriyle uğraşan birçok resmî, yan resmî ve hususî müesseseler var. Programlı ve plânlı iktisat mefhumu ile beraber Türkiye’ye de rasyonalizasyon teşkilatı muhakkak girecektir.

Bir taraftan halka “yerli malı kullan” parolasını telkin ederken, diğer taraftan sanayimizin, ziraatimizin, ticaretimizin iyi, ucuz ve çok mal verebilecek rasyonel ve modern bir tarzda teessüs ve inkişafını da temin etmek mecburiyetindeyiz. Dünya piyasalarında rekabet kabiliyetimizin artması da ancak istihsal ve sürüm şartları rasyonelleştirilmesi ile mümkün olacaktır. Kısaca, rasyonalizasyon mes’eleleri, Türkiye iktisadiyatı için de hayatî bir mes’ele haline girmiştir.

²¹⁷ Vedat Nedim, “Planlı İktisat”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 26 Mayıs 1930, s.1

Bilhassa iş ve sermaye kuvveti zaif olan memleketlerde mevcut iş ve sermaye kuvvetlerinin en müstahsil ve en faydalı bir tarzda kullanılması zarureti vardır. Amerika, Almanya, İngiltere gibi zengin memleketler bile iş ve sermaye israfına karşı mücadele teşkilatı kurarken, bizim bu harekete lakayt kalmamız kabil değildir. Bu memleketlerde patates soyarken, cam silerken en rasyonel ir tarzda nasıl durmak, nasıl oturmak ve iş vasıtalarını nasıl kullanmak lâzım geldiğini bile tetkik ve tamim eden teşekküller var.

Son defa ikinci tabı intişar eden almanca "Handbuch der Rationalisierung,, adlı eserde rasyonelleştirme hareketinin devlet idaresinde, sanayide, ziraatte, inşaatta, ticarete, bankada ve evde ki bütün safhalarını görmek kabildir. Bu eseri bütün alâkadarlara hararetle tavsiye ederiz.

İnsan bu kitabı okurken teşkilat, kabiliyet ve kudretinin ne demek olduğunu daha canlı bir surette anlıyor.

Bu eserde, Rasyonalizasyon hareketini sevk ve idare eden teşekküllerde devletin, hususî teşebbüslerin ve ilim müesseselerinin aldıktan vazifeler de ayrı, ayrı izah edilmiştir. Evvelce de yazdığımız gibi devlet, hiç şüphesiz ki, bu mesele ile yakından alâkadar olmağa başlayacaktır.

Memleketimizdeki Ticaret ve Sanayi Odalarının, hususî meslek teşekküllerinin ve bilhassa Darülfünun ve âli meslek mekteplerimizin de rasyonalizasyon işile meşgul olmaları icap eder.

*Bütün bu alâkadar müesseselerin iştirakile bir Rasyonalizasyon Kongresi akti çok hayırlı bîr iş olur, kanaatindeyiz.*²¹⁸

Vedat Nedimin vurgu yaptığı tutumlu olma, planlı olma etkili ve yararlı olma vurguları oldukça önemlidir. Çünkü bu sayede eldeki var olan potansiyelden maksimuma yakın düzeyde yararlanmak ve ülkeyi kalkındırmak mümkün olabilecektir.

“Sanayi Kongresini davet eden "Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, şimdi de bir Ziraat Kongresi için hazırlanıyor.

---

²¹⁸ Vedat Nedim, “Yeni Bir Terakki Amil: Rasyonalizasyon” *Hâkimiyet-i Milliye*, 3 Haziran 1930, s.1

Diğer vazifeleri arasında, yerli mahsulat ve mamulatımızı gerek keyfiyet gerekse kemiyet itibarile yükseltmek ve revaçlarını arttırmak gayelerine yardım maksadiyle teşekkül eden bu cemiyet böyle ihtisas kongreleri tertip etmekle, hiç şüphesiz ki, memleket hesabına faydalı bir iş görüyor. ...

... Ziraat Kongresi de memleketimizin Ziraat Kongresi de memleketimizin kollektif çalışma hayatında büyük bir boşluğu dolduracaktır.

Ziraat Kongresinde iş ve ihtisas adamları, muhtelif ziraat şubelerimizin bugünkü vaziyeti hakkında da en ilmi ve ameli yolları göstereceklerdir.

Belli başlı imalat mallarımızın dünya piyasalarında karşılaştıkları rekabetin günden güne artan şiddeti karşısında, Ziraat kongresinin vereceği derslerden ancak istifade olunur.

Programı ve planı bir iktisat devresine giren Türkiye’de devlet teşkilatının iktisadi teşekküllerinin temasa gelmelerini temin eden en canlı bir vasıta’dır.”²¹⁹

Vedat Nedim, bu yazısında da *Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti* tarafından düzenlenecek Ziraat kongresinin de önümüzdeki günlerde yapılacağını duyurmuştur. Yazısının devamında ise yine planlı ve programlı ekonomik kalkınmanın önemine vurgu yapmıştır. Ayrıca Sanayii Kongresinden elde ettikleri olumlu geri bildirimler ve tecrübelerden dolayı Ziraat kongresinden cemiyetin ve Vedat Nedim’in beklentisi oldukça yüksektir.

1 Şubat 1930’dan 1 Temmuz 1930’a kadar geçen süreçte Vedat Nedim’in toplam altı köşe yazısı *Hakimiyet-i Milliye*’de yayımlanmıştır. *Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti*’nin düzenlediği kongrelerden sonra İsmet Paşa hükümetinin dikkatini çekmeye başlayan Vedat Nedim ve İsmail Hüsrev 14 Temmuz 1930 (İsmail Hüsrev 21 Temmuz İtibariyle yazmaya başlıyor) itibariyle *Hakimiyet-i Milliye* Gazetesinde *İktisat Günü* başlığıyla artık haftalık köşeleri olmuştur.

Vedat Nedimin yeni köşesindeki ilk yazısı “*Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyetinin Yeni Bir Eseri*”²²⁰ başlığıyla yayımlanmıştır. Yazı kısaca “*Hesabını bileninin Defteri*” adlı bir tasarruf kitapçığının çıktığının duyurulması ve bu defterin güzellemesinden ibarettir.

²¹⁹ Vedat Nedim, “Ziraat Kongresi Münasebetile” *Hakimiyet-i Milliye*, 12 Haziran 1930, s.1

²²⁰ Vedat Nedim, “Hesabını Bileninin Defteri”, *Hakimiyet-i Milliye*, 14 Temmuz 1930, s.4

21 Temmuz 1930'daki *İktisat Günü* köşesinde Vedat Nedim “*Aydın Pamuk Müstahsilleri Kooperatifi*”²²¹ İsmail Hüsrev ise “*Beynelmilel Ham Madde Piyasalarında Fiat Hareketi*” başlıklı yazıları yayımlanmıştır.

Vedat Nedim'in yazısında;

“... Türk müstahsilinin iktisadi teşkilatını kendi kendine yapmaya başlamasını bu lüzumu duyarak harekete geçmesini çok hayırlı bir alâmet telakki ediyoruz. Türk müstahsilinin en büyük ıstırabı mahsulünün “değer kıymetini” alamamasıdır.

İptidâi bir teknikle tabiatla çarpışarak, en ezici ve sömürtücü şartlar altında mürabahacılardan borç para bularak yetiştirebildiği mahsulünü yok pahasına elinden çıkartmak mecburiyetinde kalan türk müstahsili — bilhassa bu bütün cihan iktisadiyatına şamil buhran senelerinde — büyük alıcı pazarlarla doğrudan doğruya temasa geçmek imkânına kavuşamazsa, çok sıkımtt çekmeğe mahkûmdur.

Bugün dercettiğimiz istatistik ve grafiklerden de anlaşılacağı üzere, dünya mikyasında bir fiat sukutu hâdisesi karşısındayız. Bu hâdiseden bizim de müteessir olduğumuzu biliyoruz. İrademizin üstünde cereyan eden bu piyasa hareketi karşısında eli kolu bağlı beklemek — tabiidir ki — doğru olmaz. Piyasa fiatlerini yükseltmek elimizde değilse, müstahsilin eline geçen kıymetleri pek âlâ yükseltebiliriz.

Bunun da bir tek yolu vardır: O da, işte Aydın pamuk müstahsillerinin yaptığı gibi, kooperatifleşerek ve bu suretle aradaki lüzumsuz mütevasıtları atlıyarak, büyük piyasalara doğrudan doğruya temasa geçmek. ...

... Türk müstahsilinin, büyük alıcı piyasalarla doğrudan doğruya temas edebilmesi için, kooperatifleşmesi millî bir zarurettir. Bumilli zaruret beynelmilel buhranın tazyiki altında bir kat daha artmıştır. ...”

İsmail Hüsrev ise;

“Dünya'daki büyük emtia borsalarının fiat cetvellerini gözden geçirirsek. 1930 senesinin ilk altı ayda cihan ham madde piyasalarında fiat seviyesinin kronik surette tedenni ettiğini görürüz. Bir taraftan geçen kıştanberi devam eden beynelmilel iktisadî depresyon diğer taraftan başlıca ham maddelerin dünya piyasalarına fazla miktarda arzı fiatları süratle düşürmüş ve bunun tabii bir neticesi olarak vasati fiat zararı yüzde (45) i bulmuştur.

²²¹ Vedat Nedim, “Aydın Pamuk Müstahsilleri Kooperatifi”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 21 Temmuz 1930, s.4

Cihan "konjouktur," unun bugünkü seyri, henüz bu menfi fiat hareketlerinin önüne geçecek bir temayül arzmemektedir.

Dünya piyasasında görülen bu temayüllerin, cihan iktisadiyatının bir cüz'i olan memleketimizde de tesirini göstereceği aşikârdır. Netekim, hububat piyasalarımızda görülen fiat sukutunun pek mühim bir kısmı cihan konjunkturundaki şedit depresyonlardan tevellüt etmektedir.

Ham madde piyasalarındaki bu şeklin muhtelif iktidâ ve siyasi sebepleri vardır. Mesela: Amerika ihracatının bu seneki aldatici inkişafı, cihan ticaret siasını oldukça sarsmıştır. Uzak şarktavellit siyasî ve içtimai buhranlar bu memleketlerin iştira kuvvetini şiddetle düşürmüş, emtia mübadelesinin normal seyrini ihlâl etmiştir. Hindistan'da İngiliz kumaşlarına karşı yapılan boykot da ingiliz mensucat sanayiini adam akıllr sarsmıştır, ingiliz mensucatçıları, bu vaziyet karşısında Hindistan'a mal şevkinden çekiniyorlar. Fakat diğer taraftan, bu Hint millî hareketinin, dolaysile merkezi Avrupa mensucat sanayiini de müteessir edeceği aşikârdır.

Görülüyor ki, cihan ham madde piyasalarındaki fiat sukutunun sebepleri arasında istihalden yani fazla mahsul arzından mütevellit sebepler bulunduğu gibi, siyasî ve içtimai sebepler de vardır. Ham madde piyasalarındaki depresyon'un kalkması herhalde menşeleri birbirinden farklı olan bu sebeplerin izalesile mümkün olacaktır."²²²

İsmail Hüsrev, ilk köşe yazısında dünyada yaşanan ham maddelerin fiyatlarının düşmesinden bahsetmiştir. Türkiye'de özellikle hububatta yaşanan fiyat durgunluğunun dünya çapında yaşanan bir kriz sonucu yaşandığını belirterek aslında hükümetin bu konuda hatalı suçlu olmadığını vurgulamaktadır. Ayrıca İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nin karşılaştıkları bazı iç siyasi sorunların aslında global düzeyde ne gibi ekonomik sorunlara yol açılabileceğinden bahsetmiştir ve bu konuyu da üzeri kapalı bir şekilde Türkiye'de yaşanan sorunların aslında temelinde global ölçekte yaşanan ekonomik ve siyasi birtakım sorunların olabileceğini ima etmiştir.

Lozan Barış Antlaşmasınının 8. Yıl dönümünde 24 Temmuz 1931'de Vedat Nedim "Lozan'ın Yıl Dönümü"²²³ başlığıyla İsmet Paşa'nın Lozan'da karşılaştığı zorlukları ve görmüş olduğu kötü muameleye karşın Paşa'nın Türkiye'nin haklarını

²²² İsmail Hüsrev, "Beynelmilel Ham Madde Piyasalarında Fiat Hareketi", *Hâkimiyet-i Milliye*, 21 Temmuz 1930, s.4

²²³ Vedat Nedim, "Lozan'ın Yıl Dönümü", *Hâkimiyet-i Milliye*, 24 Temmuz 1930, s.1-2

nasıl savunduğunu anlatan bir güzelleme yazmıştır. Vedat Nedim'in yazmış olduğu bu yazı gazetenin ilk sayfasından yayımlanmıştır.

Vedat Nedim ve İsmail Hüsrev'in 28 Temmuz 1930 günü yayımlanan haftalık *İktisat Günü* köşelerinde “*Fiat Makası*” ve “*Cihanda Sermaye Hareketinin İstikametkeri*” başlıklı yazıları yayımlanmıştır.

“*Fiat Makası*” adlı köşe yazısında Vedat Nedim;

““*Fiat makası*”, tabiri, harp sonu iktisadiyatının doğurduğu bir tabirdir. Bu tabir, dilimize daha henüz girmemiştir: fakat girmelidir.

Fiat makası, sanayi mamulâtı fiatları ile ziraat mahsulâtı fiatları arasındaki tefavüt nisbetini gösterir:

Makasın bir ucu sanayi mamulâtı fiatlarının inkişaf seyrini, diğer ucu da ziraat mahsulâtı fiatlarının inkişaf seyrini gösterirse, iki ucun birbirine yakınlık ve uzaklık nispetleri bir takım iktisadî ve içtimaî hâdiselerin izahına yardım eder.

Bütün dünyada sanayi mamulâtı fiatları ile ziraat mahsulâtı fiatları aynı tempoyu takip etmemiştir. Umumiyet üzere ziraat mahsulâtı fiatları geri kalmıştır.

Meselâ: Almanya'da 1930 senesinin mart ayı istatistiklerine göre — 1913 senesi fiatları 100 itibar edildiğine nazaran — sanayi mamulâtı fiatlarının "indeks" i — müşiresi — 153; ziraat mahsulâtı fiatlarının indeksi ise 109 idi. Yani, 1913 senesine nispetle Almanya'da, sanayi mamulâtı fiatları %53; ziraat mahsulâtı fiatları ise %9 artmıştır.

İşte alman fiat makasındaki ziraat mahsulâtı aleyhine olan bu tefavüt, alman Hükümetinin iktisat ve maliye siyaseti üzerinde müessir olmuştur ve onu ziraat lehine bazı tedbirler almaya bırakmıştır.

Almanya'da zirai emtiaya karşı gümrüklerin arttırılması, sanayide ve ziraat'te rasyonalizasyon teşebbüsleri, Reichstag'ın feshine kadar varan mali ıslahat tecrübeleri hep bu fiat makasının başının altından çıkmıştır.

Niçin? Çünkü:

Düşkün fiatlar neticesinde ziraat nüfusunun alım kabiliyeti azalır. Ziraat nüfusunun alım kabiliyetinin azalması demek, bir taraftan sınai mamulât için bir kısım pazarların

daralması; diğer taraftan da zirai istihsalin kemiyet ve keyfiyet itibariyle düşmesi demektir. Bunun neticesi olarak da sanayi sahasında, ziraat nüfusunun istihlâk ettiği mamulât üzerinde bir sürûm buhranı doğar. Bundan daha mühim bir netice vardır: Kemiyet ve keyfiyet itibarile azalan zirai istihsal Almanya'nın zirai emtia ithalâtını çoğaltır. Ve bu alman parasının kıymeti üzerinde müessir olabilecek çok kuvvetli bir amildir. Bunlardan başka, rantabl olmuyan ziraat, şehirlerin işçi nüfusunu çoğaltır. Almanya gibi, zaten işsizlikten muztarip olan bir bir memlekette, köylerden şehirlere doğrunun akının artması, hiç te arzu edilecek bir şey değildir.

*Görülüyor ki, tam manası ile bir sanayi memleketi olan Almanya'da bile ziraat aleyhine inkişaf eden "fiat makası" mühim bir iktisadi mesele halinde tecelli etmektedir. ...*²²⁴

Vedat Nedim'in aktarmaya çalıştıklarından anlaşılacağı üzere "fiat makası" diye tanımlanan sözcük aslında günümüzdeki "enflasyon" terimidir. Almanya gibi bir sanayi ülkesinde bile böyle sıkıntıların olduğunun dile getirilmesi aslında 1930 Türkiye'sinde yaşanan enflasyonun aslında kabul edilmesi ve anlaşılır bir durum olduğunun izahıdır.

İsmail Hüsrev ise "*Cihanda Sermaye Hareketinin İstikametleri*"²²⁵ köşe yazısında; I. Dünya savaşından önce sermaye ihraç eden ve dışarıdan sermaye ithal eden ülkelerin kıyaslamasını yapmıştır. I. Dünya savaşından sonra bu durumun değiştiğini ve mesela Almanya'nın savaş öncesi sermaye ihraç eden bir ülke konumundayken savaştan sonra sermaye ithal eden bir ülke konumuna düşmesinin örneklerini vermiştir. Ayrıca "*Milli ve içtimai hareketlere sahne olan ve bundan dolayı sermaye plasmanlarına cazip görünmiyen şark memleketleri sermaye hareketi harcında kalmıştır.*" diyerek Türkiye'ye neden dış sermaye gelmediğine de değinmiştir.

Vedat Nedim ve İsmail Hüsrev, 4 Ağustos 1930 'daki İktisat Günü köşelerinde sırasıyla "*Fiat Makası*" ve "*Amerika Gümrük Tarifesi ve Türkiye İhracı*" başlıklı yazılar yazmışlardır. Vedat Nedimin yazısı;

"... Türkiye gibi ihracatının siklet merkezi sadece ziraat mahsulatına dayanan bir memlekette fiat makasının çok büyük bir ehemmiyeti vardır.

Memleketimizde fiat statistikleri yapılmıyor. Ziraat mahsulatımızın muhtelif senelerdeki indeksini bilmiyoruz. Sınai mamulâtunkini hele hiç.

²²⁴ Vedat Nedim, "Fiat Makası", *Hâkimiyet-i Milliye*, 28 Temmuz 1930, s.4

²²⁵ İsmail Hüsrev, "Cihanda Sermaye Hareketleri", *Hakimiyet-i Milliye*, 28 Temmuz 1930, s.4

Bu malzeme yoksulluğu içinde Türkiye'ye şamil bir fiat makası tesbit etmenin imkânı yoktur.

İstatistik Umum Müdürlüğü, bu boşluğu doldurmak himmetinde bulunursa, biz de böyle karanlıkta bocalamaktan kurtuluruz. Geçen yazımızda göstermeğe çalıştık ki, fiat makası cidden ehemmiyetli meşgul olunmağa değer bir meseledir.

Bu itibarla Statistik Umum Müdürlüğünün her sene neşrettiği “Yıllık” ta bu sene 1930 senesi Türk fiat makasına dair malûmat bulacağımızı kuvvetle ümit ediyoruz.

Elimizde adedi malûmat bulunmamasına rağmen müşahedelerimize dayanarak iddia edebiliriz ki, türk köylüsünün, harpten evvel, meselâ bir metre basmaya mukabil verdiği buğday kıymeti ile şimdi aynı bir metro basma için vermek mecburiyetinde olduğu buğday kıymeti aynı değildir, daha fazladır. Bu fark, yalnız basma ve buğday için değil, köylünün istihlak ettiği bütün sınaî mamulât ve istihsal ettiği bütün ziraî mahsulât fiyatları için caridir. Bilmediğimiz nokta bu farkın mevcut olup olmadığı değil, onun muhtelif senelerdeki adedi nisbetidir.

Fiat makasındaki ziraat mahsulâtı aleyhine olan farkın neticesi olarak:

Köylü, ihtiyaçlarını daraltır.

Ziraî istihsal rantabl olmamağa başlar.

Köyde sermaye terakümü olmaz.

Ziraî istihsal ve umumiyet üzere köy hayatı an'anevî ve iptidaî şeklini muhafaza eder. İlle bu bütün dünya iktisadiyatına şamil buhran senelerinde, ham madde fiyatlarının düşkün ve düşmeğe meyyal bulunduğu devimlerde fiat makasının ehemmiyeti büsbütün artar:

Dünya piyasa fiyatları objektif bir vakiadır. Onlar üzerinde müessir olmak irademizin dışındadır. Bu itibarla, köylünün eline geçen kıymetleri yükseltmek, yâni fiat makasını köylü lehine düzeltmek için başka yollar aramak mecburiyeti vardır.

Bizce bu maksatla takip olunacak siyasetin iki veçhesi olabilir

Sanayi mamulâtının fiyatlarını düşürmek suretile köylünün alım kabiliyetini arttırmak, (Meselâ, muamele vergisinin kaldırılması, nakliye tarifelerinin indirilmesi, sanayiî rasyonelleştirilmesi, istihlâk ve alım kooperatifleri teşkili, paranın stablize edilmesi ve kıymetlendirilmesi v. s. v. s. gibi yollarla.)

Ziraat mahsulâtının satışında köylünün eline geçen kıymetleri arttırmak. (Maliyet Hatlarını düşürerek, kredi şartlarını iyileştirerek, mahsulün kalitesini yükselterek, satış kooperatifleri teşkil ederek v. s. v. s. gibi yollarla.)

Yeni teşkil olunan “Aydın Pamuk müstahsilleri kooperatifi”nden bahseden yazımızda, kooperatifleşmenin türk müstahsili için milli bir zaruret olduğunu söylemiştik. Bugün daha geniş bir görüş zaviyesinden aynı zarureti teyit ediyoruz:

Türk müstahsili, fuzuli mutavassıtları atlayarak alıcı piyasalarda doğrudan doğruya temas imkanına kavuşamazsa, mahsulünün değer kıymetini bir türlü eline geçiremeyecektir.

Buhran devreleri, her yerde teşkilatlanmayı teşvik etmiştir. “Aydın Pamuk Kooperatifi” de -kuvvetle tahmin ediyoruz ki – buhranın doğurduğu bir çocuktur: Eğer pamuk fiyatları düşmeğe değil yükselmeye meyyal olsaydı, Aydın pamuk müstahsilleri kooperatifleşme ihtiyacının daha belki uzun müddet duymıyacaklardı. İşte bu buhran devrelerinde müstahsilin teşkilatlanması “hayatiyet” ine delalet eder. Buhranla mücadele etmek azmine işarettir. Buhran karşısında tevekkül korkunç bir ruh haletidir. Müstahsilin yılmasına meydan vermemeliyiz.

Türk fiat makasının inkişafı malum olsaydı, bu zarureti daha kuvvetle anlamış olacaktık.”²²⁶

Vedat Nedim’in “Fiat Makası” başlıklı yazısında 1930 Türkiye’inde fiyat istatistiklendirilmesinin yapılmasına ve durumun yarattığı enflasyon sorununa değinilmiştir. Yaşanan bu durumdan başta ziraat ürünleri yetiştiricisi olan köylülerin etkileneceğinden ve bu etkilenmeden dolayı da oluşabilecek sorunlara karşı da kendi önerilerinden bahseder. Bu önerilerinden birincisi sanayi üretimi ürünlerinin fiyatını düşürmek ve böylece köylünün ürün alabilecek duruma gelmesini sağlamaktır. Ayrıca vergi ve diğer gider kalemlerinde yapılacak düzenlemeyle “fiat makası” oluştuğunda yapılabilecek bazı önerilerden bahseder. Tüm bu düzenlemeler ve teşviklerden sonra Vedat Nedim yetiştiriciler için kooperatifleşmenin öneminden ve bunun aslında milli bir zorunluluk olduğundan bahsetmektedir.

İsmail Hüsrev de yazısında öncelikle yeni Amerikan gümrük tarifesine karşı dünyadaki tepkileri ve daha sonrasında Amerika’ya ihracat yapan Türkiye’nin bu konuya gazetelerde yeterince yer vermemesinden yakınarak başlamıştır. Sanayii ürünü

²²⁶ Vedat Nedim, “Fiat Makası”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Ağustos 1930, s.4

üretim ihracat yapamayan Türkiye için tarım ürünlerinin ihracatı oldukça önemlidir ve Amerika Birleşik Devletleri de ihracat yapılan önemli devletlerden bir tanesidir. Yazının ilerleyen bölümlerinde yeni gümrük tarifesi hakkındaki teknik detayları aktararak (gümrük zam oranı vb.) konunun dünya ekonomisine etkilerine değinerek sona ermiştir. İsmail Hüsrev'e göre

“Amerika gümrük tarifesi, cihan iktisadiyatını sarsan ve bilhassa bu sene en had devresine giren buhranın tesirlerini şumullendiren bir amil olacaktır-. Cihan iktisadi bünyesini teşkil eden muhtelif iktisadi cüz'i tamlar arasındaki tezatları daha şimdiden teşdide başlamıştır. Bu tezatların cihan iktisadiyatında ve muhtelif memleketlerin içtimai bünyelerinde uyandıracağı komplikasyonları görmekte gecikmeyeceğiz.”²²⁷

İsmail Hüsrev yazısında Amerika'nın bu aldığı kararın yanlışlıklarına değinmiştir.

11 Ağustos 1930 tarihindeki “İktisat Günü” köşelerinde bu defa iki isim sırasıyla “Yerli Malına Rağbet Artıyor” ve “Amerikan Gümrük Tarifesi ve Türkiye İhracatı” başlıklı yazılar yayımlamışlardır.

Vedat Nedim'in yazmış olduğu “Yerli Malına Rağbet Artıyor” başlıklı yazıda;
“Gaye: Türk parasının kıymetlenmesi.

Bu gayeye tediye muvazenemizin aktifleşmesiyle, varabiliriz. Bu bir iktisadi mütearifedir: değişmez!

Tediye muvazenemizi pasifleştiren en mühim âmil ticaret muvazenemizdeki devamlı açıktır.

O halde işi daha sadeleştirerek diyebiliriz ki:

Tediye muvazenemizi aktifleştirmek demek ticaret muvazenemizi pasiflikten kurtarmak demektir.

Bunun da iki yolu vardır:

İthalâtımızı azaltmak bir, ihracatımızı çoğaltmak iki. Bizim şartlarımız içinde yaşayan bir memleket için bunun bir üçüncü yol yoktur.

---

²²⁷ İsmail Hüsrev, “Amerika Gümrük Tarifesi ve Türkiye İhracatı”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Ağustos 1930, s.4

İthalâtımızı azaltmak demek, hiçbir vakit, ecnebi emtiasına karşı boykot ilan etmek demek değildir. Bunu böyle tefsir etmeğe kalkışmak, pek körü körüne bir iş olur. Körü körüne değilse düşmanca!

Niçin? Çünkü:

Eğer paramızı düşmekten kurtaramazsak alım kabiliyetimiz azalır. Alım kabiliyeti azalan bir millet ise ecnebi sanayi memleketleri için hiç bir vakit eyi ve emniyetli bir müşteri olamaz. Bunlar eğer Türkiyenin sağlam ve devamlı bir müşteri olmasını istiyorlarsa, aynı zamanda — bu arzunun gayet tabii bir neticesi olarak — paramızın kıymetlenmesini de istemelidirler.

İki türlü ithalat emtiası vardır:

1. *İstihlak emtiası*
2. *İstihsal vasıtaları*

Biz, sadece, memleketimizde imal edilen istihlak emtiasının ithalini — mümkün olduğu kadar — tahdit etmeği düşünüyoruz. Fakat memleketimizde imal ve istihsal edilmiyen istihlak emtiası ile, bilhassa istihsal vasıtaları ithalatının tahdidini zararlı bile telakki ediyoruz. Memleketimizde yeni yeni kıymetler yaratacak istihsal vasıtalarının girmesini teşvik dahi ediyoruz: Meselâ: Ziraat aletleri ve makineler her türlü gümrük resminden muaftır. ...²²⁸

Vedat Nedim'in yazısında da belirttiği gibi Türkiye ödeme dengesini sağlayabilmek için mutlak surette ihracat yapmalıdır. Bu durumu sağlayabilmek içinde öncelikle ithalatın azalması ve azaltılan ithalatın yerine de yerli üretimin arttırılarak ihracat yapılmalıdır. Bunu yaparken de yabancı mallarına boykot etmek gibi bir durumun söz konusu olmadığına değinmiştir. Daha da önemlisi yurt dışından gelen malların ülkenin kalkınması için yararlıysa teşvik dahi edildiğini aktarmıştır.

İsmail Hüsrev “Amerikan Gümrük Tarifesi ve Türkiye İhracatı” adlı köşe yazısının giriş kısmında tekrar yeni gümrük tarifesinde yapılan değişikliklerden bahsetmiştir. Daha sonra bu değişiklikleri detaylıca inceleyerek hangi sektördeki ürünlerin gümrük fiyatlarının ne oranda değiştiğini aktarmıştır. Türkiye'nin Amerika'ya ihraç ettiği ürünlerinde (tütün, incir, fındık içi, ceviz içi, badem içi tiftik, vb.) değişiklik gösteren gümrük fiyatlarına ve geçmişteki gümrük tarifesi ile şimdiki

²²⁸ Vedat Nedim, “Yerli, Malına Rağbet Artıyor”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Ağustos 1930, s.4

tarifenin farklılıklarına kalem kalem değinmiştir. Ayrıca gümrük fiyatları değişmeyen ürünlerin de listesini paylaşmıştır. Bu ürünler; üzüm, halı yünü, meyan kökü, meyan balı, afyon, palamut tuzu, kuş yemi, kitre ve balmumudur. İsmail Hüsrev köşe yazısını sona erdirirken kendi görüşünü de paylaşmıştır;

*“Bazı emtiamızın Amerika gümrük tarifesinde ağır rüsumdan masun kalmasını, memleketimiz mahsulatının cihan coğrafi differansasyonunda haiz olduğu mevkile izah edebiliriz. Amerika sanayii her zaman bu ham maddelere muhtaçtır. Fakat bununla beraber ihracat emtiamızın maliyet fiatı bu tezayütten pek müteessir olacaktır.”*²²⁹

18 Ağustos 1930’da yayımlanan *Hakimiyet-i Milliye* gazetesindeki “*İktisat Günü*” köşesinde bu defa yalnızca İsmail Hüsrev’in “*Amerikan Gümrük Tarifesi*”²³⁰ serisinin üçüncü yazısı yayımlanmıştır. İsmail Hüsrev’in yazısının giriş bölümünde hangi ürünlere ne oranda zam yapıldığını ve bu zammın yapılma nedenlerini aktarmıştır. Örneğin; kundura ve deri ürünlerine yapılan gümrük tarifesi artışının aslında artan Çekoslovak ithalatını azaltmak ve yine ek gümrük tarifesi getirilen ürünlerden biri olan çimentoda da aslında amaç Belçika’dan yapılan ithalatı azaltmaktır. Yazının diğer bölümlerinde ise İsmail Hüsrev gümrük tarifesi artan diğer ürünlere değinip yazısını sonlandırmıştır. ABD örneğinde de görüldüğü üzere 1929 ekonomik buhranından sonra ülkeler kendi iç piyasalarını korumak ve hatta geliştirmek adına ithalat ürünlere karşı bir dizi önlemler aldıkları görünmektedir.

20 Ağustos 1930’daki *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinde tam sayfa “*Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Ne Yapıyor?*” başlığıyla altıncı sayfada cemiyetin reklamı tam sayfa yapılmıştır. *Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti* kurulalı yaklaşık dokuz ay olmuştur ve cemiyetin artık neler yaptığını halka aktarması gerekmektedir. Bu sebeple yayımlanan yazıda “*Türk taciri ile sanayicisi arasında müessir çalışan hakiki bir irtibat merkezi vazifesi görüyor.*” ifadesine yer verilmiştir. Ayrıca ülkenin sadece kaza ve vilayet merkezlerinde olmak üzere üç yüz şubesinin açıldığına ve Nisan ayında gerçekleştirmiş Sanayi kongresi ve numune sergisinden de bahsedilmektedir.

Haftalık olarak yayınlanan “*İktisat günü*” köşesinde 25 Ağustos 1930’da Vedat Nedim tarafından “*Demiryollarının İctimai ve İktisadi Rolü*” ve İsmail Hüsrev tarafından ise “*Amerikan Gümrük Tarifesi IV*” başlıklı yazılar yayımlanmıştır.

Vedat Nedim’in yazısında;

²²⁹ İsmail Hüsrev, “Amerikan Gümrük Tarifesi ve Türkiye İhracatı – II”, *Hakimiyet-i Milliye*, 11 Ağustos 1930, s.4

²³⁰ İsmail Hüsrev, “Amerikan Gümrük Tarifesi ve Türkiye İhracatı – III”, *Hakimiyet-i Milliye*, 18 Ağustos 1930, s.4

“Türkiye’de üç muhtelif gaye ile üç tip demiryolu yapılmıştır:

- 1. Osmanlı saltanatı devrinde yapılan istismar yolları: İzmir hinterlandı ve Adana'daki demiryolları.*
- 2. Gene Osmanlı saltanatı devrinde yapılan emperyalist siyaset yolları: Bağdat demiryolu.*
- 3. Cumhuriyet devrinde inşa olunan demiryolları.*

İstismar yolları, ecnebi sermayesi tarafından memleketimizin en kesif ve aynı zamanda belli başlı ihracat ham maddelerimizi istihsal eden muntakalarımızda yapılmıştır.

Ecnebi sermayesinin bu yollara alâka göstermesi, bir taraftan müstahsil muntakalara ecnebi sanayi emtiasını götürmek ve bu muntakaların ham maddelerini mahreçlere taşımak suretile Düyunu Umumiye idaresinin kontrolü ve kapitülasyonlar altında yaşayan saltanat Türkiye'sinin iktisadî istismarını kolaylaştırmak içindir.

Emperyalist siyaset demiryolları: - Bağdat hattı – Almanya ile İngiltere arasındaki siyaset rekabetinden doğmuştur: Berlin — Bağdat — Hindistan.

Cumhuriyet devrinde yapılan yollar ise milli kurtuluş hareketimizin manasının ve hedeflerinin bir neticesidir:

Şarkta feodalizm daha henüz kökünden tasfiye edilmedi.

Şeyh Sait isyanı, demokrat ve inkılapçı Türkiye'ye karşı çevrilmiş bir feodal irtica hareketi idi. Feodalizm, inkılapçı bir demokrasinin en tabii bir düşmanı ve irticanın temelidir.

Onun içindir ki, cumhuriyete karşı ilk ve son irtica hareketi, feodalist bünyeli vilayetlerimizde doğdu. Oralarda bir kürt ekalliyeti olmasaydı, gene böyle bir hareketi bekliyebilirdik.

Devlet içinde devlet sistemini kırmağa azmeden, köylü mülkiyetini tesise çalışan, aşarı kaldıran, tekkeleri kapatan, şeyhlerin saltanatına nihayet veren lâik ve inkılapçı bir rejimle feodalizm, zeytin yağı ile su gibi, birbirine kaynaşamaz. Onlar daima iki düşman cephe kalacaktır.

Her burjuva inkılabı, her şeyden evel, memlekette feodal ve aristokrat müesseselerini yıkmaya çalışmıştır Feodal mülkiyet yerine burjuva mülkiyetini kurmuştur.

Şark vilayetlerinde yapılması lâzım gelen toprak rekorması bir bütçe meselesi telakki edildi: Feodal tapu, burjuva tapusiyle bir tutuldu.

Bu, feodalizimi sulhan tasfiye etmek temayülü, bence inkılabımızın temposuna uymıyan fazla bir nezaket eseridir.

Fakat şarkta feodalizimi patlatacak en mühim âmillerden biri de hiç şüphesiz ki, bir dinamik lağımu gibi, her gün biraz daha ilerliyen demiryollarımız olacaktır. Feodal şarkta kapalı ev iktisadiyatı ve aynî mübadele iktisadiyatı hâkimdir.

"Fena para, eyî parayı piyasadan sürer" nazariyesi, biliyoruz ki, şark vilayetlerimizde cariy değildir.

Acaba niçin daha oralarda katı para geçiyor?

Müller, şark vilayetlerimizin içtimaî bünyesini bilmediği için raporunda demiryollarımızın içtimaî rolünü hiç hesaba katmamıştır.

Vahdetli bir millî piyasa yaratmak işte millî kurtuluş hareketimizin hedeflerinden biri de budur. Bu vahdetli piyasayı yaratacak amil demiryollarıdır. Demiryolları şarkta, kapalı ev iktisadiyatını, feodalizimi yıkacak ve yerine mübadele iktisadiyatını tesis edecektir. Demiryolları, şarkta mübadelenin seyrini çabuklaştıracak ve nakit miktasımızdaki bu ikiliğe nihayet verecektir. ...

...Biz, her ne pahasına olursa olsun, mutlak bir tarzda, ecnebi sermayesine taraftar değiliz: Abdülaziz ve Cavit Beyin maliye siyasetine avdet etmemize imkânı yoktur?

Yapılan yolların rantablitesi hakkında daha katı bir şey söylenemez.

Yol siyasetiyle beraber takip olunacak esaslı ve hesaplı bir iskân ve teksif siyaseti ve bir toprak reforması bu yollar pek âlâ rantabl bir hale sokabilir.

İçtimaî bünyemizde bu kadar mühim bir inkılap için yapılan yollar, yük bile oba, şerefli ve müspet bir yüküdür. Bu yükten kaçmak, inkılabın manasına ve ruhuna yabancı kalmaktır."²³¹

"Demiryollarının İçtimai ve İktisadi Rolü" adlı yazısında "milliyetçi sol" terminolojisi açısından incelendiğinde demiryollarının niçin Türk devleti açısından önemli olduğunu vurguladığı bir yazı olmuştur. Vedat Nedim'in bu yazısında Şevket

²³¹ Vedat Nedim, "Demiryollarının İçtimai ve İktisadi Rolü", *Hâkimiyet-i Milliye*, 25Ağustos 1930, s.4

Süreyya'nın "Muhit" dergisinin Mart 1929'da yayımlanan "Demir Yollarımız" başlıklı yazısıyla benzer bir giriş bölümü yaparak Türkiye'deki demir yollarının üç farklı kategoride incelenmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. Yabancıların bu demiryolları hatlarını sadece kendi çıkarları için yaptıklarını anlattıktan sonra Cumhuriyet Türkiye'sinin yaptığı demiryolların ise "milli kurtuluş" hareketinin önemli bir ayağı olarak aktarmıştır. Çünkü yapılan demiryolları ile doğu vilayetlerine ulaşım sağlanacaktır ve yıllardan beri ihmal edilen bölge halkı ile bağ kurulabilecektir. Demir yolu inşası ile Şeyh Said, doğu ve güney doğu Anadolu da isyanlarında yaşanan ulaşım sorunları neticesinde bu bölgelere askeri yönden ulaşım sağlamak açısından önemlidir. Vedat Nedim'in bir diğer dikkat çektiği konu ise doğu vilayetlerinde feodal düzenin aslında yaşanan isyanların kaynağı olduğunu ve devletin doğu vilayetlerinde feodal toprak düzenine olan yumuşak yaklaşımını eleştirmiştir. Doğu bölgelerinde yaşanan kapalı ekonomik düzenin veya feodal ekonomik düzenin sona erdirip milli bir piyasa ekonomisi yaratmak içinde demiryollarının bu bölgelere erişimi oldukça önemlidir çünkü bu sayede vatandaşlar feodal sisteme dahil olmayıp ekonomik olarak özgürce hareket edip bölge ekonomisi açısından bir hareket yaratacaklardır. Vedat Nedim yazısının sonlarına doğru "milliyetçi sol" bir bakış açısı ile doğu vilayetlerine gidecek tren hatlarının tamamının yabancı sermaye ile yapılmasına katı bir şekilde karşıdır. Ayrıca yine Osmanlı döneminden örnekler vererek geçmişte izlenen ekonomik modellere de karşı olduğunu açık bir şekilde belirtmiştir. Kısacası Vedat Nedim'in bu yazısını "milliyetçi sol" bir perspektifte incelediğimizde hem milli bir piyasa yaratma arzusunun olduğunu, hem yerli imkanlarla yapılan bir tren projesini desteklediğini hem de geçmişte tecrübe edilen "liberal" denebilecek ekonomi modellerine karşı olduğunu görebiliriz.

İsmail Hüsrev'in "Amerika Gümrük Tarifesi IV" adlı yazısının giriş kısmında Küba, Arjantin, Avustralya, Kanada gibi tarım ürünlerini Amerika'ya ihraç eden ülkelerin ve Avrupa'da Fransa, İsviçre ve Çekoslovakya'nın karşılaşacakları muhtemel zorluklara değinmiştir. Yazının sonlarına doğru ise Amerika'nın bu noktadan sonra kanunu geri değiştirmesi gibi bir durumun söz konusu olmadığını ve Amerika'nın kendisine uygulanabilecek muhtemel bir boykottan dahi etkilenmeyeceğinden bahsetmiştir.

"Bundan başka Amerikanın cihan iktisadiyatındaki pozisyonu pek kuvvetlidir. Evvela dahili pazarları harice az muhtaçtır. Dâhilî istihsal bunu tatmin etmektir. Saniyen Amerika

dünyanın her yerinde aranılan sepesifik ve lüzumlu emtia ihraç etmektedir. Binaenaleyh boykut ve saire vız gelir."²³²

İsmail Hüsrev ABD'nin aldığı gümrük tarifesi artışı ile izleyeceği kapalı ekonomi politikasını yararlı bulmaktadır ve dolaylı olarak Türkiye'nin de yerli ve milli ekonomi yaratması için bu yolu izleyebileceğini ima etmektedir.

Vedat Nedim ve İsmail Hüsrev 1 Eylül 1930 tarihli "İktisat Günü" köşelerinde "Türkiye, sadece bir ham madde memleketi kalamaz!" ve "Köyün hangi tip kooperatife ihtiyacı var?" başlıkları yazılar yazmışlardır.

Vedat Nedim;

"Saltanat Türkiyesi, sadece ham madde memleketi idi. Cumhuriyet Türkiyesi, bir "ziraat — sanayi" memleketi olacaktır.

Meseleyi, ziraat mi, sanayi mi? diye vazetmek doğru değildir. Şiarımız: "Hem ziraat hem sanayi memleketi" olmalıdır. Meseleyi bir taraflı değil bir kül halinde tetkik etmeliyiz.

Ham madde memleketleri, bir "müstemleke" olmağa mahkumdur. Halbuki, bugün müstemlekeler bile sanayileşiyor. Ve sanayiın başladığı yerde derhal millî istiklal, millî kurtuluş hareketleri başlıyor: Hindistan, bunun en canlı bir numunesidir.

Sonra bir memleketi "mücerret" olarak tetkik etmek ve öylece hükümler vermek hiç bir vakit doğru olmaz. Her memleket, cihan iktisadiyatı içinde bir varlıktır. Cihan iktisadiyatı ile olan iktisadi münasebetlerimiz ise aleyimize ve menfidir. Paramızın istikrarını, her şeyden evvel iktisadi istikrara bağlı görenler, Türkiye'nin aynı zamanda sanayileşmek mecburiyetini de kabul etmelidirler.

Tediye muvazenemizin açığı — büyük bir kısmı itibarile — ticari muvazenemizdeki açıktan ileri geliyor. Ticari muvazenemizdeki açığın büyük bir kısmım ise sanayi ithalat emtiası teşkil ediyor. O halde, ticari muvazenemizdeki açığı kapatmak istiyorsak, bir taraftan ithalat emtiasını — kısmen bile olsa — dahilde istihsale çalışacağız. Diğer taraftan da ihracat maddelerimizin sürümünü arttırmağa gayret edeceğiz.

Bunun bir üçüncü yolu yoktur. Yalnız ihracatımızı çoğaltacağız, ithalâtımızı azaltmıyacağız demek Türkiyeyi bir ham madde memleketi halinde bırakacağız

²³² İsmail Hüsrev, "Amerikan Gümrük Tarifesi – IV", *Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Ağustos 1930, s.4

demektir. Biz. İki taraflı çalışmak mecburiyetindeyiz. Milli kurtuluş hareketimizin manası buradadır.

İhracat maddelerimiz, monopol vaziyetinde matahlar değildir. Şiddetli bir rekabetle çarpışmaktadırlar.

Havaların eyi veya fena gitmesine göre, istihsal miktarları ve kaliteleri de değişebilir. Ve nihayet dünya piyasalarının istihlak kabiliyeti de mahduttur. Sonra ham madde piyasaları devrevi buhranla sahne olmaktadır. Tediye muvazenemizin tahlilini sadece, ihracatımızın tesadüfi hacmine ve tesadüfi hacmine ve tesadüfi kıymetine terkedersek devamlı bir istikrara kavuşamayız.

Herr Müller raporunda diyor ki:

“Bir memleketin sanayii,

İşletmeler için lazım olan muharrik kuvvetlerin mevcudiyeti

Büyük mikyasta mevzii istihkakı kabiliyeti

Bu şeriat ne derece birleşmiş ise esas da o derece sağlam olur.

(b) ile (d) harflerile gösterilen şartlar Türkiye’de umumiyetle yahut umumiyete yakın bir nispette melkuttur.

Muhterem mütehasısın bu tasnifi bize pek esaslı görünmedi:

Muallem amele (b) anasının karnından değil, sanayiın koynundan doğar.

Muharrrik kuvvetler (c) ihtiyaca göre yaratılır ve ihtiyaca göre genişler.

İstihlak kabiliyeti ise (d) ithalât istatistiklerimizle verilmiştir.

Görülüyor ki. Türkiye’de umumiyetle yahut umumiyete yakın bir nispette mefkut arzolunan şartların ikisi, (b) ve (c) şart değil, neticedir. (d) ise bizim tesis etmek istediğimiz sanayi şubelerine nazaran mevcuttur. Her Müller de. Yukarıda ki iddiasına sadık kalmıyarak. (Türkiye de şimdilik bazı mensucat sanayii, değirmen sanayii, yağ tasiri gibi sanayii şubaları varidi hatır olabilir) diyor. O halde Türkiyede bazı sanayi şubeleri "varidi hatır" olabilirmiş demek. Zaten biz de fazla bir şey istemiyoruz ki! Memleketimizde Ham maddesi bulunan ve piyasası olan sanayi şubelerinin çerçevesini muhterem mütehasısının işaret ettiklerine deri sanayiini, konserve sanayiini, inşaat malzemesi sanayiini, maden ihracı sanayiini ilave edersek genişletebiliriz. Biz şimdilik bir büyük demir ve çelik sanayii, elektririk sanayii, kimya sanayii yaratmak hülyasında değiliz.

Milli sanayimizin memleketimizin bünyesine, tabii şartlarına uygun olacaktır.

Bir memleketin iktisat siyasetini de “mücerret” olarak düşünmek doğru değildir.

Milli iktisat siyasetleri dünya iktisadiyatının inkişaf seyrine tabidir. Dünya iktisadiyatında müthiş bir himayecilik meyli hakimdir.

En liberal memleketler bile birer birer himayeciliğe geçiyorlar Amerika ve İngiltere.

Bu şartlar altında Türkiyenin gümrük kapılarını yabancı sanayi emtiasına karşı, ardına kadar açması nasıl istenebilir?

Herr Müller, Türkiye hakkında hükümlerini verirken, mensup olduğu sanayi memleketinin tesirleri altında kalmamış mıdır? ”²³³

Vedat Nedim’in bir önceki yazısında aktardığı gibi bu yazısı da “milliyetçi sol” açısından zengindir. Öncelikle yazının giriş kısmında da belirttiği gibi yeni Türk devleti yurt dışından bakıldığında bir hammadde ülkesi olarak görülmek istememektedir ve bu sebeple imkanları doğrultusunda hem tarım alanında hem de sanayi alanında endüstrileşme arzusu hakimdir. Yukarıdaki bölümlerde de değinildiği üzere Vedat Nedim’in Almanya’da öğrenciyken Werner Sombart’ın bir dersinde Osmanlı İmparatorluğu için “yarı sömürge” demesini hiç unutmamıştır. Vedat Nedim için ham madde ülkesi olarak görülmek demek sömürge devleti olmak demektir. Bu sebeple kendisi için yerli ve milli imkanlarla geliştirilen bir sanayii, tarım ve dolayısıyla ekonomi oldukça önemlidir çünkü ekonomik anlamda bağımsız olmadan gerçek manada bağımsızlık kazanılmamaktadır. Sanayileşmenin başladığı yerlerde milli kurutuluş hareketlerinin de başladığını Hindistan örneği ile vurgulamaktadır. Türkiye’nin sanayileşmesi gerektiğini ve milli bir ekonomi yaratmanın buradan geçtiğini aktarmaktadır. Tüm bu milli bir ekonomi yaratma, yerli sanayii kurma ve geliştirme söylemlerini incelediği zaman karşımıza “Marksist” bir söylem yerine “milliyetçi sol” tanımına uyan bir bakış açısıyla karşılaşmaktayız. “Milliyetçi sol” söylemlerini güçlendirecek bir diğer cümlesinde ise tarım ürünlerinin üretiminin artması ve ekonomik olarak değerli olması iyi hava şartlarına ve dünya piyasalarındaki arza bağlı olduğu için hiç de istikrarlı ve güvenilir bir ticaret kalemi olmadığına özellikle vurgu yaparak aslında sanayileşmenin ne derece önemli olduğundan bahsetmektedir. Vedat Nedim’in de belirttiği gibi ülkede ham maddesi bulunan ve piyasası olan sanayilerin geliştirilmesi arzu edilmektir. 1930’lar Türkiye’si için gerçekçi olmayan demir ve çelik sanayii ya da elektrik ya da kimya sanayii tesisleri

---

²³³ Vedat Nedim, “Türkiye, Sadece Bir Ham Madde Memleketi Kalamaz!”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Eylül 1930, s.4

kurma hevesinde olmadıklarını ve özellikle milli şartlara uygun milli sanayii peşinde olduklarını belirtmektedir. Yazının sonlarına doğruysa örnekler vererek 1930'lar dünyasında Amerika ve İngiltere'nin bile buhrandan sonraki dönemde dışa kapandıklarını ve Türkiye'nin bu durumda gümrük kapılarının açmasının mantıklı bir yanı olmadığına değinmektedir. Kısacası Vedat Nedim'in bu yazısını dikkatlice incelendiğinde "Marksizm" ile alakalı hiçbir imge ve söylem karşımıza çıkmamaktadır. Ancak "milliyetçi sol" perspektifinden baktığımızda ise karşımıza olabilecek her şeyin yerli ve kendi imkanlarımız ile planlı ve programlı bir şekilde olmasını savunan bir yaklaşımı görebiliriz. Ülkenin ekonomik anlamda kalkınabilmesi için en basit yöntem olan gelirin giderinden fazlası olmasını şiddetle önermektedir ve bunu yapabilmek içinde yerli sanayiinin ve yerli üretimin artması gerektiğine vurgu yapmaktadır.

İsmail Hüsrev'in "Köyün hangi tip kooperatife ihtiyacı var?" başlıklı yazısında ise

"İçinde yaşadığımız iktisadi buhran herkesin malumu:

Zirai mahsulat fiyatları ile hem dünya piyasalarında hem milli piyasalarımızda mütemadiyen düşüyor. Köyle kârlı satış yok. Sermaye terakümü yok. Köylü bu yüzden iştira kuvvetini kaybediyor. Buna mukabil ise, sinai mamulat fiyatları ateşe tutulmuş civa sütunu gibi, süratle yükseliyor. Köy iktisadiyatı, şehir iktisadiyatı arasında tezat var. "Fiat makası" dediğimiz bu hadise, iktisadi aktüalitemizin en mühim meselesi oldu. 4 ve 28 Temmuz tarihli iktisat günlerinde Dr. Vedat Nedim Bey "fiat makası" hadisesinin iktisadiyatımız için haiz olduğu büyük ehemmiyete, ilk defa, naarı dikkati celbetmiş ve bununla mücadele çarelerinin başında kooperatifleşmeyi göstermişti. Hakikaten bugün, kıyotın gibi iktisadiyatımızı doğrayan bu makasa karşı köy cihetinden en iyi mücadele vasıtası kooperatiftir. Kooperatifler, köy mahsülünü kârlı realize ederek, köyde sermayenin terkümüne, dolayısıyla köylünün iştira kuvvetinin artmasına yardım ederler" ...²³⁴

Yeni kurulan Türk devleti sanayi alanında çok fazla gelişemediği için tarım alanından ülkeye gelecek girdiye oldukça ihtiyacı vardır. Ancak tarım ürünlerinin fiyatlarında yaşanan hem global hem de yerel ölçekteki düşüş yüzünden Türk devleti ve köylüsü oldukça derinden etkilenmiştir. Ayrıca "fiat makası" olarak adlandırılan bir de "enfilyasyon" sorunu vardır ki bu yüzden köylerdeki vatandaşların ekonomik

²³⁴ İsmail Hüsrev, "Köyün hangi tip kooperatife ihtiyacı var?", *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Eylül 1930, s.4

olarak alım gücü ve dolayısıyla yatırım yapma güçleri azalmıştır. İsmail Hüsrev’inde bu duruma karşı önerdiği çare ise kooperatifleşmedir. Bu sayede hem üretim miktarı artacaktır hem üretim kalitesi artacaktır hem de yetiştiricinin yetiştirdiği ürünleri satamama stresi bir durum olmayacaktır çünkü kooperatif gerekli yerlere ürünleri satıp köylüye paylarını aktaracaktır. Bu kooperatif sisteminden de anlaşılacağı gibi aslında yapılmak istenen yerel çapta bir milli ekonomik değer yaratıp bunu ülke çapında yayarak üretimin kalite ve miktarını arttırmak amaçlanmıştır. Ancak dönemin şartlarına bakıldığında bu durum oldukça macerapereste olarak görülebilir çünkü yukarıdaki bölümde de değinildiği gibi bankalar sadece güvenilir tüccar ve yetiştiricilere kredi sağlamaktaydı. Bu durumda köylülerin kooperatifleşmesi ekonomik yönden oldukça zor gözükmektedir. Kısacası kooperatifleşmeyle amaçlanan “milli” bir ekonomi veya üretim yaratma fikri çok gerçekçi değildir.

“İktisat Günü”ndeki 8 Eylül’deki köşesinde Vedat Nedim “*Bırakın yapın! Bırakın geçsin!*” ve İsmail Hüsrev’de “*Üniversal köy kooperatifleri*” başlıkları yazılar yazmışlardır.

Vedat Nedim’in yazısında;

“Biz daha unutmadık:

Saltanat Türkiye’sinin nasıl nüfuz muntakalarına parçalanmak istendiğini eyice hatırlıyoruz.

Müstakil bir Türkiye’den ümidi kesenlerin, hangi devlet mandasının tercihe şayan olduğunu münakaşa ettikleri günler de, daha dün gibi aklımızda...

Hele o Wilson on dört noktasına, bel bağlayanların çektikleri telgraflar! Bunlar da, siyasi safyürekliliğinin, şaşkınlığın canlı nümuneleri gibi, hala kafamızda yaşıyor.

“Sevr” i “Lozan” a getirinciye kadar bu milletin neler çektiğini de biliyoruz.

Dünya harbinden -mağlup zümre içinde- mağlup olmayarak çıkan yegâne millet, türk milletidir. Biz Lozanda dünya harbinin galipleriyle karşı karşıya aynı haklara malik olarak oturduk. Bunun ne demek olduğunu anlıyamayanlar mağlup milletlere sorsunlar.

Ne gariptir ki, Türkiye’de muhalefet “liberalizm” şeklinde tecelli etti.

Liberalizm ne demektir?

Muhalefetin manasını ve hedeflerini anlayabilmek için her şeyden evvel, bu mefhumun hudutlarını çizmek lazımdır

Liberalizmin dayandığı prensip. “Laissez faire: laissez passer!”

Yani:

“Bırakınız yapsın, bırakını geçsin!” dir

Birkaç misalle aydınlatalım:

Mesela Türkiye’de “Sebilürreşât” hortlamak isterse, karşı fırka iktidar mevkiine geçtiği zaman:

“Bırakını yapsım! Diyecek .

İnkılabın gadrine(!) uğrayan zümreler, mesela hilafetçiler, mesela şariatçılar, mesela şeyhler ve dedeler birer fırka kurarak yeniden teşkilatlanmağa yeltenseler, gene karşı fırka:

“Bırakınız yapsınlar!” diyecek.

Liberalizm, himayeciliğin düşmanıdır. “Gümrük himayesi” liberalim lügatında yoktur. O halde, liberalist fırka, iş başına geçtiği zaman, ecnebi emtiasını gümrüklerden

“Bırakınız geçsin!” diyecek.

Liberalist devlet, iktisadi işlere el sürmez: Demiryolu yapmak, fabrika işletmek, su işlerine karışmak... aman aman, bunlardan liberal siyasetin tüyleri kirpi gibi, diken diken olur!

Liberal devletin vazifesi sadece kırtasiyeciliktir: Fertler arasındaki münasebetlerin kanun dairesinde ceryanına sadece nezarettir.

Herkes istediğini yapsın; her şey istediği gibi seçsin. Fakat yalnız kanuna muhalif hareketler olmasın, anarşi doğmasın, o kadar!

Ne rahat bir devlet nazariyesi!

Bu siyaset, Türkiye için hiç de “yeni” bir şey değildir.

Kapitülasyonlar, kilise imtiyazları hep bu siyasetin çocuklarıdır.

Düyunu umumiye, fahiş şartlarla ecnebi şirketlere verilen imtiyazlar hep bu siyasetin yumurcaklarıdır.

Eskiden padişahlar da, Avrupa sanayi emtiasına gümrük kapılarımızı açarak;

“Bırakın geçsin!”

Buyurmuşlar.

Devlet içinde devlet mahiyetini alan kilise imtiyazları, ecnebi mahkemeleri, ecnebi postaları için de “fermanı şahane” çıkmış.

“Bırakın yapsınlar!”

Avrupanın harp yekniği karşısında, artık çapulculukla hazneyi doldurmak imkanı kalmayınca sultanlara “azrı hizmet” eden Galata bankerlerine, ecnebi sermayedarlarına büyük bir “ulüvvü cenap” la;

“Bırak gelsimler!” demişler

Ve işte böyle, “Bırakın yapsın! Bırakın geçsin! Bırakın gelsin!” diye diye Türkiye’de “Serv” muhadesine kadar gelmiş!

Lozan’da Türkiye, yatağını değiştiren bir nehir gibi, yepyeni bir kalıba girdi.

Artık bu “Bırakın” ları bıraktık!

Bu “Bırakın siyaseti” kadar kolay ve rahat bir iş yoktur. Lozandan sonra milli istiklaline kavuşan Türkiye, “kolay” ı bıraktı, “güç”e sarıldı. Yepyeni bir “Devlet” ve yepyeni bir “kültür” kurmak için...

Biz de biliyoruz ki, ecnebi sermayesinin şartlarını kabul etsek, milyonlarca liralık istikraz yapmak kabildir. Ve o vakit işlerimiz daha kolay ve daha çabuk görülür.

Fakat, o vakit Türkiye'nin de bir Tunus'tan, bir Cezayir'den, bir Fas'tan, bir Suriye'den, bir Hindistan'dan farkı kalmaz!

O halde niçin "milli istiklal" ve "milli kurtuluş" cidaline giriştik? Bir "mandacık" kabul ediverseydik, işi daha kolayca halletmiş olmaz mıydık?

"Milli kurtuluş" mefhumu ile "rahat yaşamak" mefhumu bir tezattır. Ya müstakil kalabilmek için daima çarpışmayı, daima didinmeyi, bugünkü nesil gibi yarın ki, öbür günkü, daha öbür günkü nesiller de şimdiden kabul edecekler: yahut ta bir "müstemleke" olacağız: Rahat bir uşak sürüsü haline geleceğiz! Bunun bir üçüncü çıkar yolu yoktur.

Liberalist siyaset, milli kurtuluş hareketinin manasını hedeflerini güçlüklerini anlamamış olanların karıdır.

Liberalist siyaset, Abdülaziz hanın, Cavit Beyin maliye siyasetine dönmek demektir. Liberalist siyaset, mandaya, müstemlekeye götüren yoldur.

Milli kurtuluş hareketinin milli ve beynelmilel manasını ve heyecanını hala içlerinde taşıyanlar, bu siyasete karşı ancak;

"Bırakın batsın!" diyebilenler"²³⁵

Vedat Nedim'in bu yazısının yazıldığı tarihte SCF yeni kurulan (12 Ağustos 1930) bir parti olarak Türk siyasi hayatına atılmıştır. Yeni kurulan bir partiye bu derece sert yüklenmedeki amaçlardan birisi hiç şüphesiz hükümetin gözüne girmek çabasıdır. Ancak bir diğer önemli amaçta kendi, yani "milliyetçi sol" ekonomik kalkınma planlarının hangi yönleriyle "liberalizm" den daha iyi olduğunu gösterme çabasıdır. Bu doğrultuda bakıldığında Vedat Nedim, öncelikle liberalizm'in kişisel hak ve özgürlükler noktasındaki bakış açısından örnekler vererek aslında devlet için ne derece tehlikeli olduğunu vurgulamaya çabalamıştır. Bir diğer vurgulanan nokta ise "gümrük himayesi" konusudur. Bu noktada liberal devletin gümrük duvarı konusunda son derece serbest olduğundan bahsedip bu durumun yaratılmak istenen "milli ekonomi veya milli sanayii" için tehlikeli olduğunu üstü kapalı olarak vurgulamaktadır. Vedat Nedim'in ayrıca vurguladığı önemli bir diğer nokta liberal devletin demiryolu yapmak, fabrika işletmek gibi alanlarda yatırım yapmama konusundaki tutumunu aktarmıştır. Bu durum yine yaratılmak istenen yerli ve milli ekonomi-sanayii iddiasıyla ters

²³⁵ Vedat Nedim, "Bırakın yapsın! Bırakın geçsin!", *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Eylül 1930, s.4

düşmektedir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde de tecrübe edilen bazı “liberal” dönemlerden de örnekler vererek aslında “liberalizm” hem devlet yönetimi hem de ekonomik yaşamda vatandaş için hiçte iyi bir ideoloji olmadığını vurgulamıştır. Yazının sonlarına doğru Vedat Nedim; doğrudan gelecek yabancı yatırımın ülkeyi kısa vadede kalkındıracağını ancak uzun vadede ülkeyi yine dış yatırımlara bağımlı hale getireceği için bir nevi sömürgeciliğin devamı olarak görmektedir ve bu sebeple oldukça sert bir şekilde karşı çıkmıştır. Yazıda da belirtildiği gibi ekonomik yönden özgür olarak yaşanmak isteniyorsa bazı zorluklarla mücadele göze alınmalıdır aksi takdirde ülkenin yarı-sömürge bir yapıya dönüşmesi muhtemeldir. Kısacası liberalizme karşı öne sürülen tüm bu argümanları dikkatlice incelediğimizde karşımıza “milliyetçi sol” bir argüman çıkmaktadır.

İsmail Hüsrev’in “*Üniversal Köy Kooperatifleri*” başlıklı yazısı aslında 8 Eylül 1930’da yazdığı “*Köyün hangi tip Kooperatife İhtiyacı var?*” yazısının devamı niteliğindedir denilebilir.

“Geçen haftaki makalemizde, köy iktisadiyatında gayri müstakar pazar şartlarına uyacak elastili kooperatifler beklediğini ve bu tip kooperatiflerin de “üniversal” yayı muhtelit kooperatifler olduğunu söylemiştik. Hakikaten bugün köyde kooperatif hareketinin son sözü: “üniversal kooperatifler” dir. Bunlar, köy iktisadiyatı fevkâlâde inkişaf etmiş olan memleketlerde köyü saran kooperatif nesçinin ilk hücresini vücuda getirirler. Fakat bu tip kooperatiflerin bünyevi hususiyetleri, diğer kooperatiflerden farkları nedir? Bunu anlamak için nizamnamelerinin gayeye ve sermayeye taalük eden kısımlarını tahlil edelim

“Kooperatif, azasının iktisadi vaziyetini ıslah etmek maksadile aşağıdaki işleri görür”;

1. Azaya tohum, zirai makine, malzeme, çeki hayvanı ve saire tedarik eder.
2. Azanın mahsülünü toplar. Muhafaza ve ima eder, satar.
3. Azaya nakdi veya aynı kredi verir.
4. Müşterek zirai mesaiyi yani müşterek hasat, harman ve saire işlerini organize eder.
5. Köy halkı arasında zirai bilgileri, kooperatifçilik fikrini neşr ve tamim eder.
6. Kooperatif, bu gayeleri başarmak için atideki tesisatı yapar,
  - a. Tecrübe tarlaları, nümune ve arı bahçeleri, bağlar
  - b. Hayvan ve tohum ıslah istasyonları, fidanlıklar
  - c. Tohum temizleme, ayırma, kontrol, damızlık istasyonları

- d. Zirai makinelerin tamir ve imali için atelyeler
- e. Zira mahsulatı işletecek imalathaneler (değirmen, yağhane, tasirhane v.s. gibi)
- f. Azanın istihsal ettiği mahsülü satmak, muhafaza etmek, satın alınan malzemeyi koymak için mağazalar, ambarlar, acentelikler, bürolar tesis eder.
- g. İrva ve iska işlerini üzerine alır. Ziraata ve evde elektrik kuvvetinden istifade etmek için tesisat yapar.
- h. Ölüm, hastalık, yangın, seylap, kuraklık gibi afaki afetlere karşı müteakabil muavenet kasaları teşkil eder.
- i. Kütüphaneler, kiraathaneler, dersaneler, sergiler açar.

Nizamnamenin bu kısmı üniversal kooperatiflerin köyde ne kadar geniş bir faaliyet zemini üzerinde çalıştıklarını göstermektedir. Ayrı ayrı kooperatiflerin yapacakları işler bir kooperatifle tamamen rasyonel bir şekilde toplanmıştır. Zaten Almanyada bile köy kooperatiflerinin tevhit ve rasyonalizasyonu için sarfedilen mesai bu istikameti takip ediyor. Faaliyetlerini bir türlü tevhit edemiyen, aralarında alış veriş, tediye ve saire işlerinden dolayı daima ihtilaflar çıkan ayrı ayrı köy kooperatifleri (kredi, satış, iştirak kooperatifleri) artık tarihin man olacaktır.

Kooperatifin üç nevi sermayesi vardır;

1. Esas Sermaye
2. Hususi Sermaye
3. İhtiyat Sermaye ...

... Bütün bu hususiyetler, yepyeni bir kooperatif tipi karşısında olduğumuzu gösteriyor. Üniversal kooperatif, köy kooperatif hareketinin senelerden beri teraküm eden tecrübelerinin bir meyvesidir.

Sanayi sahasında Avrupa tekniğinin nasıl en mütekamil şekillerini alıyorsa kooperatifçilik sahasında da en yeni kooperatif tiplerini kabul etmemiz zaruridir.”²³⁶

İsmail Hüsrev’in yukarıdaki yazısında yeni kurulan Türk devletinin de kooperatifleşmesi gerektiğini savunmaktadır. Hem Almanya’daki hem diğer ülkelerdeki kooperatif modellerini ve yönetmeliklerini inceledikten sonra Türkiye’deki kooperatiflerin de “üniversal” olmaları gerektiğini savunmaktadır çünkü tek tek ve ayrı ayrı kalan köy kooperatiflerinin ekonomik olarak etkinliklerinin azaldığına vurgu yapmıştır. Ayrıca sermaye bulma-yaratma yönünden birleştikleri

²³⁶ İsmail Hüsrev, “Üniversal Köy Kooperatifleri”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Eylül 1930, s.4

takdirde daha efektif ve güçlü olacaklarına vurgu yapmıştır. Tüm bu açıklamaları “milliyetçi sol” fikriyatından ele aldığımızda karşımıza derli toplu ve organize olan bir yapının yaratılmak istenilen “milli sermaye-milli sanayii” hedefi açısından oldukça işlevsel bir aparat olabileceği görünmektedir. Çünkü 1930’lar Türkiye’si ağır sanayii yönünden oldukça geri kalmış bir ülkedir ve ülkenin başlıca ihracat dayanağı ise tarım ürünleridir. Bu sebeple “üniversal” kooperatif modeli ekonomik gelişmek isteyen Türk devleti için daha uygun bir modeldir.

“İktisat Günü”nde 15 Eylül 1930’daki köşesinde Vedat Nedim “*Liberalizm Mucizesi...*” ve İsmail Hüsrev’de “*Caillaux²³⁷, Fethi Bey’e cevap veriyor!*” başlıklı köşe yazıları yazmışlardır.

Vedat Nedim yazısında;

“... *Liberalizmin dayanağı: “Laissez faire, laissez passer” – Bırakın yapsın, bırakın geçsin” – prensibi hakkındaki düşüncelerimizi, geçen haftaki “İktisat Günü” nde bildirmiştik.*

İzmir nutku, bize bu bahse dönmek mecburiyetini hissettirdi.

Hiçbir siyaset prensibi, mutlak olarak iyi veya fena değildir. Bir zaman için ve bir millet iktisadiyatı için iyi ve lazım olan bir prensip, diğer bir devir için ve diğer bir millet iktisadiyatı için fena ve zararlı olabilir. Her prensibin kıymeti, milli ve beynelmilel şeeni seyri içinde anlaşılır.

Öyle ise liberalizmi doğuran şeeni seyri hatırlayalım:

Liberalizm, on sekizinci asır sonlarında İngilterede doğdu.

Niçin İngilterede doğdu da mesela Acemistanda doğmadı?

İşte bu sorunun cevabını verebilmek için o zamanki İngilterenin milli ve beynelmilel iktisadi vaziyetini göz önüne getirmemiz lazımdır.

Getirelim:

---

²³⁷ Joseph CAÏLLAUX (1863 – 1944) Fransız Radikal Parti mensubu eski Fransa Başbakanı (27 Haziran 1911 – 11 Ocak 1912)

İngiltere, müstemlekeleri olan bir devlet. Ucuz ham madde kolayca bulabiliyor. Bu maddi sebeplerin ve imkanların sevkiyle bir takım keşifler yapılıyor: Sınai teknik alanında inkılapları yapan keşifler:

*1750 – de çıkık makinesi, 1767 de buhar makinası, 1776 da dokuma makinası
İşte bütün bu maddi şartlar altında İngilterede büyük sanayi inkişafa başlıyor.
İngiltere, o zaman dünyanın yegane büyük sanayi memleketi oluyor.*

Hiç şüphesiz ki böyle bir memleketin menfaati, liberalist bir iktisat siyasetindedir. Bu siyasetin ilmini yapan şahsiyet te doğuyor:

Adam Smith!

“Millet servetlerinin mahiyeti ve sebepleri hakkında tetkikler” adlı eseri 1776 da intişar etmiştir.

Yukarıda arzolunan keşiflerin tarihleriyle, bu eserin intişar tarihi mukayese edilecek olursa , o vakit maddi şeriat ile fikri hareket arasındaki sıkı münasebet derhal anlaşılır....

... Daha o zamanlar siyasi vahdetini tamamlamamış ve iktisaden geri olan Almanyaya bakarsak tamamiyle ayrı bir prensibin müdafii olan bir şahsiyetin ortaya atıldığını görüyoruz: Friedrich List. (1789-1846)

Bu da diyor ki:

“İktisadi hayat, milli gayelere göre tanzim edilmelidir. Milli sanayi inkişafı için himayeci bir gümrük siyaseti lazımdır. Serbest ticaret, aynı inkişaf seviyesinde bulunan milletler arasında cariy olabilir. Sanayii ileri olan İngiltere ile sanayii geri olan Almanya arasında liberalizmin yeri yoktur.”

Bu iki misal bize, milletlerin mücerret ve köksüz prensiplere göre değil, belki prensiplerin milletlerin ihtiyaçlarına göre değiştiğini ispat ediyor.

Bu gün dünyada liberalizmin müdafii olarak tek bir adam görüyoruz: Fethi Bey.

Liberalizmin beşiği İngilterede bile, liberalizm son nefeslerini veriyor.

Bugün Amerika bile liberalist değil himayeci bir siyaset güdüyor.

Bütün milletlerin iktisadi siyasetlerinde hakim olan cereyan: liberalizm düşmanlığıdır.

Yalnız beynelmilel konferanslarda iktisaden kuvvetli milletlerin diplomatları liberalizmin methiyelerini yaparlar. Bunda da maksat o kadar açık ki, pabuç bırakan olmuyor!!

Anlamıyoruz, hangi şeyi ihtiyaçlara dayanarak Türkiyede liberalizmin propagandası yapılıyor?

Türkiye, milli kurtuluş hareketiyle, liberalist siyasetin sahnesi ve kurbanı olmaktan kurtulmuştur.”²³⁸

Vedat Nedim’in köşe yazısında 8 Eylül 1930’daki yazısında olduğu gibi “liberalizm” ile ilgilidir. Ancak bu yazısında önceki yazısından farklı olarak SCF eleştirisinin yanında doğrudan Fethi Bey’e de açıktan eleştiriler getirerek yüklenmiştir. Yazı daha çok Türkiye’de niçin “liberalizm” ideolojisinin kullanışlı veya yararlı olmayacağını İngiltere örneği ile anlatmaya çalışmıştır. Ayrıca 1800’ler itibariyle sanayisi olgunlaşmamış olan Almanya’nın o dönem izlediği kapalı gümrük siyasetinden örnek vererek ve dolaylı olarak sanayisini geliştirmek isteyen Türkiye’nin yapması ya da takip etmesi gerektiği yolu ifade etmiştir. Vedat Nedim’in bu yazısını “milliyetçi sol” çerçevesinden değerlendirecek olursak önceki yazılarında da sıkça belirttiği gibi sanayisi gelişmeyen devletlerin kapalı gümrük politikası izlemesinde bir sakınca olmadığını ve milli kurtuluş hareketlerinde sanayileşmenin önemli olduğunu vurgulamıştır.

İsmail Hüsrev’in “*Caillaux, Fethi Bey’e cevap veriyor!*” yazısında ise;
“*Fethi Bey İzmir nutkunda ecnebi sermayesi meselesine temas ederek diyor ki: “Bugünkü şerait altında istikraz yapmak imkânsızdır. Haricî istikrazlar akti bir takım şartlara tâbidir. Memleketimizde bugün faiz en aşağı yüzde on beştir. Hiç bir yerde para bu kadar pahalı değildir. Başka yerlerde pek ucuz faizle iktifa eden sermaye, memleketimize niçin gelmiyor? Bunun sebebini öğrenmek isterdim.”*
Hakikaten öğrenmeğe değer bir mesele. Sermaye başka memleketlere güle güle gidiyorsa bize niçin somurtuyor? Fethi Bey’in iddiasına göre ecnebi sermayesini

²³⁸ Vedat Nedim, “Liberalizm Mucizesi”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 15 Eylül 1930, s.4

kaçıran İsmet Paşa hükümetinin iktisadî siyasetidir. Garbin altın çeşmelerinden Türkiyede bir musluk açmak için bu siyasetin kalkması kâfi imiş.

Yeknazarda mantikî görünen bu iddianın temeli kaykan balçık bir toprakta duruyor. Acaba ecnebi sermayesinin Türkiyeye gelememesi, hükümetin hatalı bir siyasetinin mi yoksa cihan iktisadiyatında harpten sonra vukua gelen derin strüktürel tahavvüllerin mi neticesidir? ...

... Ecnebî sermayesi, uzun vadeli istikraz usulüne artık çok çok yanaşmak istemiyor. Yanaşsa bile kuvvetli siyasi teminat arıyor. Fransa bugün hala uzun vadeli istikrazların acısını çekiyor. Rusya meydanda. Eski başvekil "Caillaux", İngilizce – The Banker- mecmuasının so sayısında (No53) "Fransa ve ecnebi memleketlere sermaye vaz'ı", serlevhası altında neşrettiği bir makalede "Çok acı dersler aldık. Vaziyet, harpten evvelkinden daha çok naziktir. Paramızı yatıracığımız yeri iyi seçmeliyiz" diyor

Makalesinin bir diğer yerinde de söüne şöyle devam ediyor: "Fransa, harice sermaye dökerken, tasarruf erbabının menafini korumak ve sermaye ihracından mütevellit menfaatleri Fransa'nın umumi milli menafiyle telif etmek zaruretindedir... Hulasa dışarı para yatırmak işi için bütün bir siyasetin esas hatlarını tesbit etmek lazımdır." Müspet bir tediye bilançosuile altına gark olan Fransa, kendine bir ekspansyon sahası arıyor. Fakat bunun için kuvvetli siyasi teminat istiyor. Hem de Fransız menafine hadim teminat. Yani Fransa, sermayesini bila kaydü şart kendine uşak olacak milletlere vermek niyetindedir.

Cihan sermaye hareketinin bu şekli aldığı bir zamanda Fethi Bey bize sermaye getireceğini vadediyor. Diyor ki: "Bugünkü şerait altında istikraz yapmak imkânsızdır. Haricî istikrazlar akti bir takım şartlara tâbidir." Evet. Çok doğru. Fransadan gelen Fethi Bey için "bugünkü şerait altında", yani millî ve iktisadî istiklâlin muhafazası maksadiyle takip ve tatbik ettiğimiz siyasî gayeler dururken, ecnebi sermayesi getirmek "Caillaux"nın istediği şekilde "istikrazlar yapmak imkansızdır."

Fethi Bey harpten sonraki cihan sermaye hareketinin karakterini anlamamıştır. Bilmelidir ki, cihan sermayesi, müilî kurtuluş hareketlerine sahne olmıyan cenup nısf küresinin ham maddi müstemlekelerile Avrupanın yüksek kâr norması veren sanayiine gitmeği, kanları pahasına kazandıkları istiklâllerini tehlikeye sokmıvacak tarzda ecnebî sermayesine her zaman kapılarını açmak istiyen milletlere gitmeğe tercih etmektedir.

Fethi Beye tavsiyemiz: İktisadî hâdiseleri, bilhassa cihan iktisadiyatını, harpten doğan münasebetler zaviyesinden, tetkik etsinler ve hükümlerini ona göre versinler."²³⁹

İsmail Hüsrev'de Vedat Nedim gibi açıktan Fethi Bey ve argümanlarına yüklenen bir yazı kaleme almıştır. Yazıyı dikkatlice incelediğimizde İsmail Hüsrev'in "milliyetçi sol" görüşlerini tekrarladığını görmek mümkündür. Fransızların yatırım yaptıkları ülkeden belli tavizler ve şartlar istemesine tepki göstermiştir. Çünkü Fransız argümanı "milliyetçi sol" un savunduğu bağımsız devlet ve bağımsız ekonomi iddiasına oldukça ters gelen bir yaklaşımdır. Fransız veya başka bir devletin bu argümanı savunması aslında sömürgecilik, kolonyalist ve emperyalist düzenin kendini başka yollarla devam ettirme çabasıdır. Fethi Bey yurt dışından yatırım gelmemesinin belli şartlar yüzünden olduğunu iddia etmektedir ancak İsmail Hüsrev'e göre izlenen "milli ve iktisadi istiklalin muhafazası"ndan dolayı zaten yatırımın gelmemesi çok büyük bir sorun değildir çünkü böylece yerli ve bağımsız bir ekonominin oluşturulması sağlanabilecektir. İsmail Hüsrev yazısını Fethi Bey'e oldukça sert bir üslupla ekonomi konusunu iyice öğrendikten sonra bu konu hakkında konuşmasını tavsiye ederek sonlandırmıştır.

22 Eylül'deki "İktisat Günü" köşesinde Vedat Nedim "Türk Parasının Tarihinde Yeni Bir Devir Açıldı"²⁴⁰ ve İsmail Hüsrev'de "Dünya Buhranı daha on sene devam edecek mi?" başlıklı yazılar kaleme almışlardır.

Vedat Nedim'in yazısında Türk Lirasının ihracat ve ithalat dönemlerinde yaşadığı kur dalgalanmalarının niçin olduğunu detaylıca anlatmıştır. Kurulan Türk Parası Konsorsiyumu sayesinde fiyat dalgalanmalarına yapılan müdahaleler neticesinde artık dalgalanmaların olmadığını vurgulayarak yazısını sona erdirmiştir. Yapılan bu müdahale ile aslında yaratılan istikrar ile aslında arzulanan yerli bir ekonominin temellerinin sağlam olması amaçlanmaktadır.

Vedat Nedim ayrıca "İktisat Günü" köşesinde "Liberalizm Babında" kısa basit ama akılda kalıcı şekilde liberalizm eleştirisi yaptığı bir yazı daha kaleme almıştır.

"Liberalizm, iktisaden kuvvetli devletlerin iktisaden zaif olan milletlere anlattıkları bir nevi "deve hikâyesi"nin adıdır!

Liberalizm, bugünkü dünyada "ismi var, cismi yok" bir efsanevi nesnedir.

Liberalizm, babası olan İngiltere tarafından bile rettolunmuş bir serseri mahluktur!

²³⁹ İsmail Hüsrev, "Caillaux, Fethi Beye Cevap Veriyor!", *Hâkimiyet-i Milliye*, 15 Eylül 1930, s.4

²⁴⁰ Vedat Nedim, "Türk Parasının Tarihinde Yeni Bir Devir Açıldı", *Hâkimiyet-i Milliye*, 22 Eylül 1930, s.4

Liberalizm, bir ihracat madahıdır: Kuvvetli devletler onu kendi memleketlerinde kullanmazlar; fakat zaif milletlere "kuvvet hapı", diye yutturmak isterler!

*"Liberalizm" ile "millî kurtuluş hareketi", arasındaki fark, "Lozan" la "Sevr" arasındaki mesafe kadardır."*²⁴¹

Vedat Nedim yazmış olduğu kısa yazısında da açık açık liberalizmi eleştirmiştir ve yazısının sonunda da yine "*millî kurtuluş hareketi*" atfında bulunarak durduğu pozisyonu açık açık sergilemektedir.

İsmail Hüsrev ise yazısında dünya piyasalarında yaşanan fiyat düşüşüne grafiklerle karşılaştırmalı örnekler vererek başlamıştır. Ürün fiyatlarında yaşanan düşüşleri örneklendirerek ürün fiyatlarının I. Dünya Savaşı öncesindeki seviyelere gerilediğine vurgu yapmıştır. Yazının sonuna doğru dünya çapında yaşanan ekonomik daralmadan ve bu daralmadan Türk devletinin de istem dışı şekilde etkilendiğinden söz etmektedir.

"... Cihan iktisadiyatının henüz bir ferahlama devrinden daha çok uzak olduğu anlaşılıyor. Herhangi bir ferahlama yahut daralma hareketi gayet tabii olarak tesirlerini memleketimizde de göstermektedir. Dünya piyasasında ham madde fiatları düşerken arkasından memleketimiz ihracat emtiasının fiatlarını da sürüklüyor. Binnetice Türkiye iktisadî cüzütamının alım kabiliyeti tedricen azalıyor. Sanayi memleketleri ile aramızda teşekkül eden fiat makasının ağzı gittikçe genişliyor.

*Cihan konjunktur dalgalarının istila sahası dahilinde olan iktisadiyatımızın dünya buhranından masun kalması imkânsızdır. Hadisat idaremiz haricinde cereyan ediyor. Afakî otoriter bir kuvvet bizi de sürüklüyor. Ne devletin ve ne de fertlerin iradesi burada müessir olamaz."*²⁴²

29 Eylül 1930 günü yayımlanan "*İktisat Günü*" köşesinde Vedat Nedim "*Devletçilik millî kurtuluş hareketinin zarurî bir neticesidir*" başlıklı bir köşe yazısı yazmıştır. İsmail Hüsrev ise "*Buhran hakkında alimler ne diyor?*" başlıklı bir yazı kaleme almıştır.

Vedat Nedim;

"... Saltanat Türkiyesinin bir millî iktisat siyaseti yoktu.

İktisat hayatını, millî gayelere, millî ihtiyaçlara göre tanzim ve sevk etmek fikrinden, saltanat Türkiyesi daima uzak kalmıştır.

Saltanat Türkiyesinin iktisadi hayatını sevk ve idare eden amiller içimizde değil dışımızda idi:

²⁴¹ Vedat Nedim, "Liberalizm Babında", *Hâkimiyet-i Milliye*, 22 Eylül 1930, s.4

²⁴² İsmail Hüsrev, "Dünya Buhranı Daha 10 Sene Mi Devam Edecek?", *Hakimiyet-i Milliye*, 22 Eylül 1930, s.4

Yani sevk etmiyorduk; sevk olunuyorduk; idare olunuyorduk.

Görünüşte devletin başında bir padişah, bir Osmanlı kabinesi, bir Osmanlı idare cihazı vardı. Fakat padişah ta, kabine de bütün haşmetlerine rağmen birer kukla müesseselerdi. Onların dekneği, Diyunu umumiye, Osmanlı bankası, Reji, Fenerler idaresi ve saire gibi ecnebi müesseselerin elinde idi.

İşte bunun içindir ki, Osmanlı devleti müstakil bir devlet değil, bir yarı müstemleke idi, diyoruz.

Sözde müstakil fakat hakikatta her tarafı sım sıkı bağlı ve serbest hareket imkanına malik olmıyan bir hür esir!

Hiç şüphesi ki, böyle bir devletin bir milli iktisat siyaseti olamazdı. Halbuki, cumhuriyet Türkiyesinin bir milli iktisat siyaseti vardır. Ve bu siyaset bütün müstemleke ve yarı müstemleke milletlerinin kurtuluş hareketine numune olmuştur ve olacaktır. İşte inkılabımızın yalnız milli değil, aynı zamanda beynelmilel ehemmiyeti de bu noktadadır.

Milli iktisat siyaseti bir küldür: İktisadi hayatın bütün cebhelerinde tecelli eder. Fakat, onun en karakteristik vasfı, Türkiyeyi bir ham madde memleketi ve ecnebi sanayi mamulatına açık bir Pazar olmaktan kurtarmak cehdidir. Bunun içindir ki bir “milli sanayi” yaratmak istiyoruz. Gümrük istiklalinin, teşviki sanayi kanununun, tasarruf ve yerli malı kullanmak parolasının ruhu, hatta para siyasetimizin hedefi budur.

O halde kaide:

Nerde ki, milli kurutuluş hareketi vardır, orada muhakkak aynı zamanda bir milli sanayi yaratma teşebbüsü varsa, muhakkak orada bir milli kurtuluş hareketi de başlayacaktır.

İşte Hindistan, işte Çin...

Müstemleke ve yarı müstemleke memleketlerinde milli kurtuluş ve sanayi hareketleri birbirinin sebebi ve neticesidir.

Bu böyle olunca, yani milli iktisat siyasetimizi, milli kurtuluş hareketinin zarurui bir neticesi olarak kabul edince aynı zamanda “devletçi ve himayeci” bir siyaset takip etmek mecburiyeti de kendiliğinden anlaşılır.

Devletçilik ve himayecilik, bütün milli kurtuluş hareketlerinin en tabii ve en zaruri bir neticesidir.

O halde liberalizm, mill kurtuluş hareketinin manasına ve gayesine muhalif bir akidedir.

*O halde, karşı fırka, inkılabımızla bir tezat halindedir. Cumhuriyetçi ve layik olmasına rağmen...*²⁴³

Vedat Nedim'in 29 Eylül 1930 tarihli yazısı Şubat 1930'dan itibaren yazdığı tüm köşe yazıları içerisinde ekonomik kalkınma önerileri yönünden ele alındığında en net ve en açık şekilde "devletçilik" ve "himayecilik" argümanlarını savunduğu yazısıdır. Yazıyı dikkatlice incelediğimizde Osmanlı döneminde yabancı sermayenin kontrolü altında olan iştiraklerden örnekler vererek (Düyunu Umumiye, Osmanlı Bankası, Reji, Fenerler İdaresi vb.) Osmanlı devletinin sözde bağımsız ama özde dışa bağımlı bir devlet olduğunu vurgulamıştır. Ancak cumhuriyet Türkiye'sinin kendine has milli iktisat politikası olduğunu ve bu politikanın da sömürge ve yarı sömürge devletleri için bir örnek olduğundan bahsetmiştir. Bu sebeple Vedat Nedim'in yazısında da aktardığı gibi yeni Türk devletinin izlediği ekonomik politikalarda bağımsız olma vurgusu ön plana çıkmaktadır. Örneğin yukarıdaki yazısında da değindiği gibi yerli malı kullanımı, gümrüklerin koruması, yerli üretimin teşviki, ithal ürünlere açık pazar olmama arzusu, Türk lirasının değerinin korunmasına yönelik hedefler bir bütün olarak incelendiğinde argüman olarak karşımıza "sol milliyetçi" bir yaklaşım çıkmaktadır.

İsmail Hüsrev'in yazısı ise;

"... Bütün istihsal faaliyetlerimiz, dünya iktisadiyatı tarafından bilâ kaydüşart tekayyüt edilir: Dünyada ferahlık olursa bizde de ferahlık olur. Dünyada darlık olursa bizde de darlık olur.

Fakat muhalefet fırkası bunu tamamen böyle kabul etmiyor. Liberal lider, firkasile ilk defa sahneye çıktığı zaman herkesin bildiği şeyi söyledi. "Dünyada ve memlekette iktisadî buhran vardır" dedi. Lâkin bu kadarla da kalmadı. Daha ileri gitti. Herkesin bildiği şeye yeni bir şey ilâve etti. Pek büyük bir kısmı itibarile dünya buhranının akislerinden olan memleket buhranının mesuliyetini İsmet Paşa hükümetine yükledi.

---

²⁴³ Vedat Nedim, "Devletçilik Milli Kurtuluş Hareketinin Zaruri Bir Neticesidir", *Hâkimiyet-i Milliye*, 29 Eylül 1930, s.4

Fakat Türk müsthasili, ham madde fiyatlarının bilfasıla tepesi aşağı yuvarlandığı dünya piyasasında mahsulünü kârlı satamazsa, binnetice tıpkı diğer zirai memleketler müstahsilleri gibi alım kabiliyetini kaybederse, kısaca dünya konjunkturunun cilvelerine kurban giderse, hükümet bundan mesul mudur? Bu afaki vaziyet karşısında acaba muhalefet fırkası, yeni bir şey yapabilir mi? Muhalefet her halde bu cihleti düşünemedi. ...”²⁴⁴

İki farklı bölümden oluşan “*Buhran Hakkında Alimler Ne Diyor?*” başlıklı yazının ilk bölümünde İsmail Hüsrev yaşanan ekonomik krizden hükümetin ve özelinde de İsmet Paşa’nın suçlu olmadığını çünkü yaşanan olumsuzluğun dünya çapında bir kriz neticesinde ortaya çıktığını ve üreticinin elindeki malı daha ucuz fiyattan satmasının sorumlusunun İsmet Paşa hükümetinin sorumlu olmadığını vurgulamaktadır. Bu yazısında İsmail Hüsrev gayet açık ve aleni bir şekilde İsmet Paşa ve hükümetini ekonomik kriz konusunda desteklemektedir. Yazının ikinci bölümünde ise 1929 ekonomik krizi hakkında dış basında çıkan farklı görüşlerin özetlerini okuyucuya aktarmıştır.

6 Ekim 1930’daki “*İktisat Günü*” köşelerinde iki yazarda oldukça sert bir üslupla Fethi Bey ve SCF’yi eleştiren yazılar yazmışlardır.

Vedat Nedim “*Bu ne biçim Liberalizm*” başlıklı bir yazı kaleme almıştır.

“... Evvvelsi gün, gördük ki, karşı fırka lideri, ayrı ayrı iki şahsiyeti temsil ediyormuş, İzmir nutkunu söyleyen Fethi Beyle, Millet Meclisi kürsüsünde beyanatta bulunan Fethi Bey ayrı ayrı şahsiyetlermiş: Modren psikoloji bu "tezauf – ikileşme" imkânını kabul ediyor. O halde, bu müşahede hiç te geyri ilmî değildir! ...

... İşte tehlike:

Prensipi olmıyan karşı fırka; inkılâptan gayri memnunların fırkası oluyor.

Çok temenni olunurdu ki, karşı fırkanın, liberalizm bile olsa, bir prensipi olsun ve ona yalnız bu prensipe "inanmış", olanlar girsinler. Halbu ki, şimdi karşı fırka —liderinin arzu ve iradesine rağmen — inkılâp düşmanlarının bir randevu yeri” oluyor.

Bunun sebebi: Karşı fırkanın liberal”, bile olmamasıdır.”²⁴⁵

Vedat Nedim’in “*İktisat Günü*” köşesinde 6 Ekim gibi bir tarihte kaleme aldığı bu köşe yazısının satır aralarında SCF’ye karşı yönetilen eleştirilerin boyutu ve ileride ne gibi argümanlar üzerinden yüklenecekleri belli olmaya başlamıştır. SCF’ye daha

²⁴⁴ İsmail Hüsrev, “Buhran Hakkında Alimler Ne Diyor?”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 29 Eylül 1930, s.4

²⁴⁵ Vedat Nedim, “Bu Ne Biçim Liberalizm”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 6 Ekim 1930, s.4

çok aslında tutarlı bir liberal parti olmasından, CHF ve yapılan inkılaplar karşı “*inkılap düşmanlarının bir randevu yeri*” olmasına yapılan vurgu oldukça önemlidir. Çünkü 17 Kasım 1930’da kapanacak veya zorla kaptırılacak olan SCF’ye dincilerin ve inkılap düşmanlarının buluşma noktası olması vurgusu sonrası SCF’nin siyaseten hareket alanı daralmıştır denebilir. Ayrıca Vedat Nedim yazısında SCF’nin inhisarlar (tekeller) konusundaki tutarsızlıklarına gönderme yaparak aslında partinin gerçek manada prensipleri olmadığını ve bu yüzden de gerçek bir liberal parti olmadığını da belirtmiştir.

İsmail Hüsrev’in “*Fethi Bey Liberal Değildir*” başlıklı yazısı da aynı Vedat Nedim’in yazısında olduğu gibi satır aralarına bakıldığında önemli denebilecek detaylar göze çarpmaktadır.

“... Asıl mesele sistemdedir. Yani firkanın istinat ettiği idelojide, bu idelojiyi meydana getiren fikirler sistemindedir. Bu öyle bir sistemdir ki, onu terkip eden unsurlar arasında tezat yoktur. Fikirler biribirini nakzetmez, tamamlar. Biz fırka ideolojisini böyle anlarız.

Fethi Bey fırkasının fikrî temelinde böyle bir sistem ahengi görebiliyor muyuz? Maalesef göremiyoruz. Muhalif firkanın ideolojisi sistematik bir liberalizm değildir. O halde nedir? ...

... Muhalif fırka programının 5 inci maddesini okuyalım:

"Fırka, vatandaşların refahına, malî ve iktisadî her türlü teşebbüslere engel olan hükümet müdahalelerini kabul etmez. Memleketin iktisadî hayatının inkişafında her türlü teşebbüs erbabına zahirdir."

Bu madde ile Fethi Bey karşımıza liberal olarak çıkıyor. Fakat diğer bir madde, bir helvacı kaşığı gibi bu fikirleri alt üst ediyor.

7inci maddede: "Sanayi ve Maadin Bankasının kabiliyet ve faaliyeti arttırılacaktır."

Bu madde şunu ifade eder. Devlet sermayesine istinat eden Sanayi ve Maadin bankası takviye edilerek münferit şahsi teşebbüsler aleyhine devlet sanayiciliği yapacaktır. Hani Fethi Bey devlet müdahalesi aleyhtarıydı.

Binaenaleyh 5 inci maddesinde liberal olan, 7 inci maddesinde sanayide devletçiliği kabul eden bir firkanın ideolojisinde bir sistem ahengi arayabilir miyiz? ...

... Görüyoruz ki, SCF fikri sisteminde birbirini nakzeden unsurlar vardır. Lider fikirlerinde tezatlarla düşmektedir. O halde sorabiliriz; Fethi Bey, liberal değildirde nedir?

Kısaca cevap verebiliriz;

Fethi bey, fikri bir teşevvüş içinde puyandır."²⁴⁶

İsmail Hüsrev'de yazısında Vedat Nedim gibi SCF tutarlı bir parti programı olmadığını vurgulamaktadır. Ayrıca Fethi Bey'in de bazı konularda devletçi açıklamalar yapıp bazı konularda liberal açıklamalar yapmasını yine tutarsızlık olarak görüp Fethi Bey'e ağır eleştirilerde bulunmuştur. İsmail Hüsrev olaya daha çok parti programı ve örnekler üzerinden eleştiriler getirerek aslında SCF'nin siyasal anlamda savruk bir oluşum olduğuna dikkat çekmeye çalışmıştır.

"İktisat Günü" köşesinin bir sonraki yazısında Vedat Nedim "*Paramızın Talii*" ve İsmail Hüsrev'de "*Bir Konjunktur Müessesine İhtiyacımız var*" başlıklı yazılar yazmışlardır.

Vedat Nedim yazısında;

"Memleketimizde, yeni yeni kıymetler yaratacak istihsal vasıtalarının ithalini arttırmak ve istihlâk eşyasından memleket dahilinde yapılması kabil olanlarının ithalini, millî sanayimizin, istihsal kabiliyetini yükselterek, azaltmak.

İhracat siyasetimizde gaye:

İhracat emtiamızın dünya piyasalarında rekabet kabiliyetlerini yükselterek hem miktar hem kıymet itibarile sürümünü arttırmak.

Bu iki cepheyi de tetkik edelim Memleketimizde yeni, yeni kıymetler yaratacak istihsal vasıtalarının ithalini arttıracamız demek, yani iş ve istihsal tekniğimizi yükselteceğiz demektir. ...

... 2 — Muamele vergisi, millî sanayi teşvik siyasetinin tamamı ile zıddı neticeler veren bir vergidir. Bu vergi, teşviki sanayi kanunundan istifade eden müesseselerden almıyor. Ve el zanaatlarından alınmıyor. Bu ikilik, makineleşmiş sanayii, el işine dönmeğe mecbur bırakmıştır. Bunun birçok misallerini sanayi kongresinde okunan raporlarda dinledik. ...

²⁴⁶ İsmail Hüsrev, "Fethi Bey Liberal Değildir", *Hâkimiyet-i Milliye*, 6 Ekim 1930, s.4

... 3 — *En mühim hatamız, sınaî tesisatımızda plânsız hareket etmemiz olmuştur. Her hangi bir sanayi şubesinin muvaffakiyetle teessüsü için icap eden şartlar evvelce eyice ve esaslı bir surette tespit edilmeden, gelişi güzel teşebbüslere girişilmiştir. Her ne kadar bundan mutazarrır olan hususî sermayelerse de binnetice millî iktisadımız da müteessir olmuştur. Çünkü bu suretle, birçok millî sermayelerimiz gayri iktisadî sahalarda heder olmuştur. Artık bu israfa mâni olmak lâzımdır.*

Memleketimizde inkişafı mümkün olan sanayi şubelerinin tesis mahallerini, tesis şartlarını esaslı bir surette tetkik ve murakabe edecek bir "tanzim edici ve yol gösterici" müesseseye ihtiyacımız vardır.

Bütün dünya iktisadiyatı, gittikçe teşkilatlı ve plânlı bir istikamette ilerlerken, biz, millî sanayimizin taliini hususî fertlerin takdirlerine terk edemeyiz.

Millî iktisadiyatımızın menfaatlerine uygun hususî teşebbüsleri himaye ve teşvik etmek ne kadar esaslı bir devlet borcu ise, millî servetlerimizi israf mahiyetinde olan hesapsız ve bilgisiz tesisler üzerinde "Veto" hakkı da o derece zarurî bir memleket vazifesidir. ...

... Böyle bir yol gösterici ve tanzim edici müessesenin lüzumuna, sanayi erbabı da kanidir. Sanayi kongresinde millî sanayii tanzim etmek ve modernleştirmek lüzumu hakkındaki raporlar ittifakla kabul edilmiştir.

Türkiyede teessüsünü istediğimiz sanayi, modern bir sanayidir.

Devlet himayesi, geriliğin ve iptidailiğin himayesi demek değildir. Modern bir sanayi ise, bilhassa bizim gibi bu işlerde acemi memleketlerde ancak ilmî bir teşkilatın murakabesi, ikazları altında doğabilir.

Onun için, her şeyden evel, hangi sanayi şubelerinin, hangi şerait altında ve ne kadar müddet zarfında teessüsünü istiyorsak, ona göre bir "sanayi programı" hazırlamak ve onun tatbikile mükellef bir müesseseyi teşkil etmek mecburiyeti vardır mütalaasındayız.

*Mutedil devletçiliğin sanayi siyaseti, ancak bu tarzda tecelli edebilir.*²⁴⁷

Vedat Nedim yazısını dikkatlice incelendiğinde önceki köşe yazılarında da belirttiği gibi milli sanayi ve milli iktisat vurguları dikkat çekmektedir. Diğer yazılarından farklı olarak bu yazısında hükümetin uyguladığı "Muamele Vergisinin" yarattığı çifte standarda vurgu yaparak yapılan yanlışın sonucunda yerli malı

²⁴⁷ Vedat Nedim, "Paramızın Talii", *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Ekim 1930, s.4

üretiminde yaşanan makinalaşamama problemini aktarmıştır. Üretimde makinalaşamama ve muamele vergisinden dolayı üretim alanında yaşanan negatif ivme yüzünden milli ve bağımsız sanayi ve ekonomi yaratma arzusunda istenilen seviye yakalanamamıştır. Önceki yazılarında da belirttiği gibi planlı ve programlı yatırım yapmamanın yarattığı sorunlara da değinmiştir. Bu plansızlık yüzünden de yapılan yatırımlardan elde edilen verimlilik düzeyi beklenen düzeye erişememiştir. İşte bu sebepten dolayı hem yatırımcı için hem de devlet için üretimi verimli kılmak adına “*tanzim edici ve yol gösterici*” bir oluşuma ihtiyaç duyulduğunu vurgulamıştır. Kısacası Vedat Nedim’in aktardıklarını dikkatlice incelediğimizde karşımıza yerli, milli ve bağımsız ekonomik bir yapılanma yaratmak için nelere dikkat edilmesi gerektiği konusundaki argümanları karşımıza çıkmaktadır.

İsmail Hüsrev;

“... Fakat bu her zaman böyle devam edemez. İktisadiyatın plânlaştığı bir devirde buna nasıl tahammül edilir? İktisadî hayat nasıl yularsız bir at gibi başı boş bırakılır? Bu insiyaki kuvvetlerin fevkine yükselmek lâzımdır. Bunların muharrik menbalarını, seyirlerinin istikametini bularak verecekleri neticeleri evelden görmek, iktisatçı bir devlet adamının vazifesidir. İktisadî hayatın dinamiğini yani konjunktürel seyirini, gemisini rotasından inhiraf ettirmemek için pusulanın başından ayrılmıyan bir kaptan gibi muntazaman takip etmek, uzaktan görünen tehlikelere karşı mukabil tedbir almak lâzımdır. İktisadiyatımızın bir kaptan köprüsüne ihtiyacı vardır. Ancak bu suretle insiyaki kuvvetlerin esiri olmaktan kurtuluruz. Bu kaptan köprüsü statistik ve istihbarat bürolarile çalışan, iktisadî faaliyetlerimizde bize rehberlik eden konjunktur müessesesinden başka bir şey değildir. ...

... Dünyada olup bitenden, bunun millî iktisadiyatımıza yapacağı tesirlerden kimsenin haberi yok. Bu bizim zâf noktamızdır. Bugün hakikî bir iktisadî siyaset konjunktur tetkikatına istinat etmediği müddetçe, akıntıya kürek çekmek vaziyetinde kalır. Bir konjunktur müessesesi, neşredeceği barometrelerle, bize hem dünya piyasalarının hem millî iktisadiyatın dinamiğini göstererek iktisadî faaliyetlerimizde yolumuzu aydınlatacaktır.”²⁴⁸

İsmail Hüsrev de Vedat Nedim gibi bir düzenleyici, yol gösterici oluşumun eksikliğine vurgu yaparak “konjunktur müessesesi” nin kurulması gerektiğini aktarmıştır. Konjunktur müessesesi ile kastedilen günümüz Türkiye’inde bir dönem önemli bir kurum olan “Devlet Planlama Teşkilatı” na benzer bir yapıdır. Kısacası

²⁴⁸ İsmail Hüsrev, “Bir Konjunktur Müessesine İhtiyacımız Var”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Ekim 1930, s.4

yaratılmak istenen milli ekonomi gayesinde projenin planlı ve programlı olmasının mühim bir nokta olduğuna önceki yazılarda da aktarılmıştır. Bu sebeple kurulması istenen “konjunktur müessesesi” gerekli durumlarda piyasaya müdahalede bulunacak ve hatta yapılacak projelerin öncelik olup olmadığını belirleyecek bir nevi danışma kurulu ya da benzeri bir birim olarak çalışması istenmektedir.

Vedat Nedim 6 Ekim 1930’da yazmış olduğu “*Paramızın Talii*” başlıklı devam yazısıyla 13 Ekim 1930’da bir yazı daha yazmıştır.

Vedat Nedim bu yazısında;

“... Ticaret plânçomuzdaki açığı iki taraflı, yâni ithalat ve ihracat cephesinden, çalışarak kapatmak mecburiyetinde bulunduğumuza göre, ihracat siyasetimizin de ana hedefini şöylece tespit edebiliriz:

İhracatımızı, yalnız kemiyet itibarile değil, aynı zamanda keyfiyet ve kıymet itibarile de yükseltmek...

... O halde, ihracat siyasetimizin hedefine varabilmesi için takibi lâzımgelen yol kendiliğinden çizilmiş demektir:

İhracat emtialarımızın dünya piyasalarında rekabet kabiliyetini yükseltmek.

Bunun içinse:

1 — İhracat emtiamızın istihsal sahasında kalitesini yükselteceğiz.

2 — İhracat emtiamızın sürüm sahasında kalitesini yükselteceğiz, ...

... Gerek istihsal, gerek sürüm sahasındaki hedeflerimize varabilmemiz için her şeyden evel “teşkilatlı” çalışmak mecburiyetindeyiz.

Bu maktasla:

1 — İktisat Vekâletinde, sanayi sahasında olduğu gibi, belli başlı ihracat emtiamız için mütehassız büroları ihdas etmeliyiz: Tütün bürosu, üzüm bürosu, fındık bürosu pamuk bürosu, yumurta bürosu gibi.

Mesela, İktisat Vekâletinin üzüm bürosu, üzüm istihsalinin ve sürümünün tekniğini modernleştirmek için takip olunması lâzım gelen siyaseti tespit ve tetkikle mükellef olmalıdır. Aynı zamanda üzüm bürosu, dünya piyasalarında rakiplerimizin nasıl çalıştıklarını, millî ve ecnebi üzüm piyasalarındaki istokları, mahsul tahminleri, mahsul miktarlarını, fiat seyirlerini v. s. muntazaman takip ederek üzüm istihsal ve ihracat siyasetimizin nazımını olmalıdır.

Bu işleri münferit müstahsiller yapamazlar. Bu devlet vazifesidir.

O halde:

2 — Aynı zamanda belli başlı ihracat emtiamız müstahsillerini de kooperatifleştirmek mecburiyetindeyiz. Standart, ambalaj, kredi gibi gerek istihsal gerek sürümle alâkada meseleleri münferit köylüler başaramazlar. Bu işler teşkilat işleridir. Her yerde olduğu gibi, bizde de bu işlere kooperatifler ön ayak olacaklardır.

İşte ancak, bir taraftan İktisat Vekâletinde, diğer taraftan müstahsiller arasında icap eden teşkilatlan kurmak ve onları muntazam çalıştırmak sayesinde ki, "dünya piyasası", denilen teşkilatı mücadele ve teşkilatı rekabet meydanına daha kuvvetli ve daha emtia olarak çıkabileceğiz."²⁴⁹

Vedat Nedim'in devam yazısında da belirttiği gibi Türk devleti ekonomik olarak kalkınmak için ihracat yapmak zorundadır. Ancak ülkede ihracat yapılmasını sağlayacak büyük ölçekte sanayii olmadığı için kooperatifler aracılığıyla ile öncelikle eldeki tarım ürünlerinin kalitesi ve üretim miktarı artırılmasının önemini aktarmıştır. Hem ihracat artışının hem de kooperatifleşmenin önemine vurgu yapması açısından Vedat Nedim'in bu yazısı önemlidir çünkü yaratılmak istenen milli ekonominin önemi yazının satır arasındaki şu cümlesinde karşımıza çıkmaktadır; *"Bu işleri münferit müstahsiller yapamazlar. Bu devlet vazifesidir."*

İsmail Hüsrev ise *"İktisat Nasıl Okutulmalı?"* başlıklı bir yazı kaleme almıştır. *"... Bugün maarif sistemimizde iktisadî tedrisat daha hakkiyle yerini bulamamıştır. Bir iktisat fakültemiz yoktur. Darülfünunda iktisat dersleri hukuka yamanmıştır. Ticaret mekteplerinde iktisat dersleri ihtiyaca uygun değildir. Buda bulunsun, batın kalmasın diye okutuluyor. Binaenaleyh memleketin iktisadî ihtiyaçlarını anlayacak, bunların üzerine bir iktisadî siyaset binası kuracak, bütün iktisadî teşekküllerin başına geçecek kafaları yetiştirmek için her şeyden evel Darülfünunda iktisat tedrisatını hukuktan kopararak bir iktisat fakültesine vermek lâzımdır. ..."*²⁵⁰

İsmail Hüsrev, yerli ve milli bir iktisat yaratmak için iktisat eğitiminin de önemli olduğunu vurgulamıştır çünkü yapılan ve yapılmak istenilen projeler ancak sonraki jenerasyonların sahip çıkması ve hatta daha da ileri taşınması ile anlam kazanabilir. 1930 yılı itibariyle ülkede iktisat fakültesi olmadığı için durumun önemine vurgu yapmak için köşesinde bu eksikliği hükümeti de kısmi olarak da olsa eleştirerek

²⁴⁹ Vedat Nedim, "Paramızın Talii", *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Ekim 1930, s.4

²⁵⁰ İsmail Hüsrev, "İktisat Nasıl Okutulmalı", *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Ekim 1930, s.4

belirtmiştir. Bu yazıyı da dikkatlice incelersek satır aralarında yerli ve milli eğitimin önemine yapılan vurguyla karşılaşırız çünkü bilinçli bir iktisat eğitimi alan nesil memleketi daha ileri seviyeye taşıyabilecektir.

Vedat Nedim ve İsmail Hüsrev bir sonraki köşe yazılarında sırasıyla “*Romanya, Harici Ticaretini Teşkilatlandırıyor*”²⁵¹ ve “*Ticaret Mekteplerimizde İktisat Programı Nasıl Olmalıdır?*”²⁵² başlıklı yazılar yazmışlardır.

Vedat Nedim yazısının giriş bölümünde Romanya’daki teşkilatlanma sorunun ihracat ürünlerine olan olumsuz etkisine değinmiştir. Bu eksiklikten dolayı ihracat piyasalarında oluşan kaybı vurgulamıştır çünkü Romanya’da üretim konusunda sorun yoktur ancak ihracatında sorun vardır. Bu sebeple “*Milli İhracat Merkezi*” adlı bir oluşumun yaşanan bu olumsuzluğu ortadan kaldırma hem yetiştiriciye hem sanayiciye hem de devlete faydalı bir iş yapacağını vurgulamıştır. Yazısının son paragrafında da haftaya “*İktisat Günü*” köşesinde bu durumdan nasıl yararlanabileceğimizi, ne gibi dersler alabileceğimizi değineceğinden bahsederek yazısını sonlandırmıştır.

Romanya gibi bir devletin yakından takip edilip ihracat konusunda kurmuş oldukları devlet dairesinin önemine yapılan vurgu ile aslında İsmet Paşa hükümetinin de takip etmesi gereken yolun bu olduğunu yazısında üstü kapalı bir şekilde okuyucuya aktarmıştır Vedat Nedim.

İsmail Hüsrev ise geçen haftaki yazısına devamını yazarak Ticaret mekteplerinin iktisat programlarının nasıl olmasını gerektiğini okuyucusuna aktarmıştır. Yazının giriş kısmında okutulan ders programının yetersizliğinden bahsederek programın çağı yakalamasının son derece önemli ve gerekli olduğunu vurgulamıştır. Daha sonra ders programının nasıl olması gerektiği ve öğrencilerin derste aktif rol almasının önemini vurgulamıştır. Yazının sonunda da gelecek haftaki yazısında üçüncü bir makale daha yazacağını ve bu makalede de “*Laboratuvar Mesaisi*” başlığını inceleyeceğini aktarmıştır.

---

²⁵¹Vedat Nedim, “Romanya, Harici Ticaretini Teşkilatlandırıyor”, *Hakimiyet-i Milliye*, 27 Ekim 1930, S.4

²⁵²İsmail Hüsrev, “Ticaret Mekteplerimizde İktisat Programı Nasıl Olmalıdır?”, *Hakimiyet-i Milliye*, 27 Ekim 1930, s.4

İktisat Günü başlığı altında 3 Kasım 1930'da Vedat Nedim “*Harici Ticaret Büromuz İçin Temel Teşkilatları da Kurmalıyız*”²⁵³ başlığıyla ve İsmail Hüsrev’de “*Ticaret Mekteplerine Mahsus Bir İktisat Programı*”²⁵⁴ başlıklı makale yazmıştır.

Vedat Nedim, Romanya’ dışında ticaret bürosuna sahip Bulgaristan, (kurmak üzere) Macaristan, İtalya ve Yunanistan’ı örnek göstererek ticaret ofislerinin önemli bir aygıt olduğunu vurgulayarak yazısına başlamıştır. Daha sonra üretimin çok olmasının veya üretimin artmasının önemli olmadığına önemli olanın kaliteli ürün üretip ve üretilen bu ürünlerin zarar etmeden ihraç edebilmenin önemine dikkat çekmiştir. Bunu yapabilmek içinde aracı olarak “Ticaret Bürosu” adlı oluşumun veya aygıtın önemli bir rol oynadığını detaylandırarak anlatmıştır. Ancak bu yapının Türkiye’de yeteri kadar efektif çalışmadığını belirtmiştir çünkü diğer ülkelerdeki bürolarının ziraat, sanayi ve ticaret teşkilatlarıyla beraber çalıştığını ancak Türkiye’deki büronun bu tür bir destekten mahrum olduğu için bir nevi istihbarat bürosu gibi çalıştığını vurgulamıştır. Bu durumu aşabilmek içinde yazısını “*Mademki bütün içtimai hayatımızın tanzimi için medeni memleketlerin müesseselerini örnek olarak alıyoruz, o halde aldığımızı tam alalım*” diyerek noktalamıştır.

Vedat Nedim için Ticaret bürosuna önem verilmelidir çünkü yerli ve bağımsız üretim ekonomisi yaratabilmek adına bu büro eğer yurt dışındaki örnekleri gibi çalışabilirse üretim kalitesi ve miktarı artacaktır ve bu sayede de ülke ihracat rakamlarını arttırabilecektir. Tüm bu argümanları dikkatlice ve bir bütün olarak ele aldığımızda karşımıza planlı, programlı bir üretim olması gerektiği ve bu sayede de üretimin hem içeriği hem de niceliği artacaktır.

İsmail Hüsrev ise son iki “*İktisat Günü*” köşesinde olduğu gibi iktisat programı hakkında bir makale yazmıştır. Bu yazısında geçen haftaki makalesinde değinmediği “*Laboratuvar Müessesesi*”nin detayları hakkında bilgilere yer vermiştir. Öğrencilerin ezberleme üzerine bir müfredatı takip etmek yerine araştıran, sorgulayan ve bulmasını öğrenen bir programı takip etmesinin mezun olduğunda daha yararlı olacağını vurgulamıştır. Ayrıca iktisat programında neler olmasını gerektiğini on bir başlıkta belirtmiştir. Bunlar; *Küçük El Sanayii, Ev Sanayii, Büyük Sanayii, Mübadele Mekanizması, Para, Bankalar ve Kredi, Ziraat, İstihsalin Temerküzü, Konjunktur*

---

²⁵³ Vedat Nedim, “Harici Ticaret Büromuz İçin Temel Teşkilatları da Kurmalıyız”, *Hakimiyet-i Milliye*, 3 Kasım 1930, s.4

²⁵⁴ İsmail Hüsrev, “Ticaret Mekteplerine Mahsus Bir İktisat Programı”, *Hakimiyet-i Milliye*, 3 Kasım 1930, s.4

Hareketleri ve Buhranlar, Cihan İktisadiyatı ve İktisat İlminin Mevzuu'dur. Makalesini gelecek haftada “*Laboratuvar Mesaisi*” tarzı hakkında bilgiler vereceğini söyleyerek sonlandırmıştır.

14 Temmuz 1930'dan 3 Kasım 1930'a kadar geçen süreçte hemen hemen her yedi günde bir yayımlanan “*İktisat Günü*” köşesi 3 Kasım'dan sonraki köşesini 10 Kasım'da yayınlanması gerekirken nedeni belirsiz bir şekilde 13 Kasım 1930'da yayımlanmıştır. Bu haftaki köşesinde Vedat Nedim “*Geniş Bir Tasarruf Seferberliğine Muhtacız*”, İsmail Hüsrev'de “*İktisat Derslerinde Laboratuvar İşii*” başlıklı birer makale yazmışlardır.

Vedat Nedim;

“... Harp sonu iktisadiyatının zaruretleri “tasarruf” kelimesinin manasını genişletmiştir. Şimdi artık tasarruf, istihsal, sürüm ve idare sahalarını kavrayan bir mefhum olmuştur.

Halbuki biz, umumiyet üzere tasarruf kelimesini ya fertlerin hususi bütçelerine ya devletin umumî bütçesine inhisar ettiriyoruz. İstihsalde tasarruf, sürümde tasarruf, idarede tasarruf (devlet idaresi, hususi teşebbüsler idaresi, ev idaresi) mefhumları daha bizim memlekete girmemiştir. ...

... Biz, ille biz — ki gerek devlet gerek millet gelirlerimiz ve nüfusumuz mahduttur ve bu mahdut gelirlerle ve bu mahdut nüfusla az zamanda, çok iş görmek mecburiyetindeyiz — bu geniş manada alınan tasarruf seferberliğine en ziyade muhtaç bulunuyoruz demektir. ...²⁵⁵

Yazının geri kalanında Vedat “*Österreichisches Kuratorium für Wirtschaftlichkeit*” adlı Avusturya İktisat Cemiyeti'nden gelen mektup ve cemiyetin nizamnamesinin detaylarının tercümesine yer vermiştir.

İsmail Hüsrev'in yazısı dördüncüsünü kaleme aldığı ticaret mektebi ile alakalıdır. Önceki makalelerinde teorik olarak anlattığı şeylerin uygulamada nasıl olmasını gerektiğini anlattığını bu makalesinde İsmail Hüsrev'in olayı ne kadar ciddiye aldığı görülmektedir. 3 Kasım tarihli makalesinde aktardığı gibi ilk ders olan “*El Sanayii*” adlı dersin pratikte nasıl olmasını gerektiğini oldukça detaylı bir şekilde aktarmıştır.

²⁵⁵ Vedat Nedim, “Geniş Bir tasarruf Seferberliğine Muhtacız”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Kasım 1930, s.4

20 Kasım 1930'daki "İktisat Günü" köşelerinde Vedat Nedim ve İsmail Hüsrev "Geniş bir Tasarruf Seferberliğine Muhtacız" ve "Köyde Kooperatife Niçin İhtiyacımız Var?" başlıklı makaleler yayımlamışlardır.

Vedat Nedim bu yazısında;

"... 1. Yeni Türkiye'nin en bariz vasfı memleketimizde inkişafı mümkün olan belli başlı sanayii şubelerini kurmak azmidir.

Bu, milli kurtuluş hareketinin en zaruri ve en tabii bir neticesidir.

Türkiye sadece bir ham madde memleketi kaldıkça ve yabancı memleketlerin sanayi mamulatına açık Pazar oldukça daima bir müstemleke olmak tehlikesindedir. İşte milli kurtuluş hareketinin en tarihi rolü bu tehlikeyi ortadan kaldırmış olmasıdır. Bu itibarla Türkiye'de milli sanayi tesis ve inkişafı, milli iktisat siyasetimizin başlıca hedeflerinden biridir.

Bu itibarla şuurlu ve planlı bir sanayi tesis devresine girmek mecburiyetindeyiz.

İtiraf edelim ki, bugüne kadar memleketimizde sanayi tesis ve inkişafı şuurlu ve planlı olmamıştır. Ve bu yüzden birçok israflar yapılmıştır. İşte, bence "Tasarruf" mefhumunun içine sokmak istediğimiz faaliyet sahalarından biri milli sanayiimizin planlı ve hesaplı surette tesis işidir.

Bu maksatla bir "milli sanayii tanzim ve mürakabe" bürosu kurmak mecburiyetindeyiz.

Bu büronun başlıca vazifeleri şunlar olacaktır.

A. Beş Senelik Bir Sanayi Programının İhrası

Bu programda memleketimizin en ziyade muhtaç bulunduğu sanayi şubelerinin nelerde ne büyüklükte ne gibi teknik şartlar altında ve hangi sıra ile tesis edileceği esaslı ve etraflı bir tarzda tesbit edilecektir. Bu program gerek devlet gerek hususi teşebbüs erbabı için bir rehber olacaktır. Bu program haricinde tesisata müsaade edilmeyecektir. Çünkü onun haricindeki tesisat, memleketimizin ihtiyaç göre gayri iktisadi yani sermayelerimizin israfı mahiyetinde olacaktır. ...

B. Memleketimizde mevcut Sanayi Rasyonelleştirme Yollarının Tesbiti

... Rasyonel olmıyan sanayi, müsrif bir sanayidir. Pahalı mal yapar, malzemededen, işten, zamandan israf eder.

Halbuki biz, memleketimizde olmasını istediğimiz sanayiın ileri, rasyonel, modern bir sanayi olmasını istiyoruz. Öyle ise onu ilim ve fen yollarile de himaye etmek mecburiyetindeyiz. ...

C. Teknik Danışma

D. Müstehlikin Şikayetlerine Merci Olmak

Himaye edilen sanayi, müstehlike karşı bir vazife almıştır;

İyi, sağlam ve ucuz mal yapmak.

Bu vazifesini yapmıyan, yahut yapmak için icap eden tedbirleri almıyan bir sanayi, himayeyi fena kullanıyor demektir. Himaye bir mükafat ise, onun mukabilinde bir de vazifesi vardır. Bu vazifenin yapıp yapılmadığını kontrol eden müessesemiz yoktur

...²⁵⁶

Vedat Nedim'in yazısı "milliyetçi sol" ve "devletçilik" açısından oldukça zengindir.

Milli kurutuluş hareketi diye adlandırılan süreç için olmazsa olmaz olan argüman; *milli sanayii kurmak* karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca ülkenin sömürge olmaması için mutlak surette üretmesi gerektiği önceki yazılarında olduğu gibi yine vurgulanmıştır. Bunların dışında önceki yazılarda da gördüğümüz gibi planlı ve programlı bir projenin olması gerektiği vurgulanmıştır. Hatta önceki makalelerden farklı olarak bu makalede nasıl bir plan olması gerektiğine dair detaylarda verilmiştir. Yeni bir devlet aygıtının kurulması gerektiğini de belirterek devletin oynaması gereken rolü oldukça açık bir şekilde belirtmiştir.

İsmail Hüsrev ise;

"Kooperatifçiliğe olan temayülümüz, platonik bir aşktan değildir. Kooperatife karşı bir sevdamız yoktur. Kooperatifi memleketi eşref bir günde cennete çevirecek bir ekşir olarak da kabul etmiyoruz. ...

---

²⁵⁶ Vedat Nedim, "Geniş Bir Tasarruf Seferberliğine Muhtacız- II", *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Kasım 1930, s.4

... Bugünün köy kooperatifi siyaseti aynı zamanda milli iktisat siyasetimizin bir parçasıdır. Milli İktisat siyaseti sisteminde nasıl bir ticaret, bir sanayi, bir mesai siyaseti varsa, bir de köy kooperatifi siyaseti vardır.

Bu siyasetin ana mevzuu şudur:

Köy kooperatifleri vasıtasile şehir iktisadiyetile, köy iktisadiyatı arasındaki tezatları izale etmek.

Lisanımıza yeni giren bir tabirle ifade edelim.

Şehir emtiasile köy emtiası arasındaki “fiyat makasının” ağzını kapamak. ...

... Kooperatif, köyde köylünün kendi içine çekilmesine mâni olacaktır. Mübadeleyi teşvik edecektir. Bu ise, zirai mahsulatın kârlı satılmasile mümkündür. Mahsulü kârlı realize edilince, köylünün alım kabiliyeti artar. Köyde sermaye teraküm eder. Mutavassıtın cebine giden kâr, köylüye kalır. Köylü nisbi bir refaha kavuşur. Şehir emtiası köyde alıcı bulur. Vergiler müşkülatsız tediyeye edilir. Şehirle köy arasındaki tezatlar hafifler. Kısaca makasın iki ağzı birbirine yaklaşır ve kapanır.

Köyün kooperatifleşmesi, mahsul cinsinin ıslahı meselesini de halledecektir. Bu suretle iyi mahsul satarak dünya piyasalarında bir mevki tutabileceğiz. Bu işten gene köylü kazanacaktır. Mahsul cinsini ıslah etmek için köye en yeni teknik tertibatı girecektir. Kooperatifler bu suretle köyü makineleştireceklerdir. ...²⁵⁷

İsmail Hüsrev’in de yazısında da belirttiği gibi “Kooperatifler” ile amaçlanan aslında ekonomik kalkınmayı planlı ve programlı bir şekilde yönetebilecek bir aygıttır. İsmail Hüsrev’e göre kooperatifler ile hem ekonomik yönden verimlilik artmaktadır hem de örgütsel olarak hareket edildiği üretim ve üreticinin kazancı da daha dengeli olmaktadır. Planlı ve programlı olması, milli iktisat hedefiyle de uyumlu olmasından dolayı kooperatifleşme İsmail Hüsrev için önemlidir. Makro ölçekten bakıldığında da yerli ve milli bir oluşum olmasından dolayı da rejim içinde gayet kullanılabilir bir oluşumdur.

Vedat Nedim “İktisat Günü” köşesinde 27 Kasım tarihinde 13 ve 20 Kasım’da olduğu gibi yine “Geniş Bir Tasarruf Seferberliğine Muhtacız” başlıklı makalesinin üçüncü kısmını yazmıştır. İsmail Hüsrev’de “Köy Kooperatif Siyaseti İçin Köyü Bilmeliyiz” başlıklı makale yazmıştır.

---

²⁵⁷ İsmail Hüsrev, “Köyde Kooperatife Niçin İhtiyacımız Var?”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Kasım 1930, s.4

Vedat Nedim;

“Geçen haftaki yazımızda yeni Türkiye'nin en bariz vasfının millî sanayiimizi kurmak azmi olduğunu ve bunun için de bir "Sanayi tanzim ve murakabe bürosu" nun tesisi lüzumunu izah etmiştik.

Bugün muhtaç olduğumuz iktisadilik teşkilatlarından ikisini daha arzedeceğiz:
"İktisadî inşaat usullerini tetkik bürosu”

Yeni Türkiye'de kendi şeraitimize nisbetle hararetli bir inşaat faaliyeti var. Bunun en canlı ölçüsü memleketimizde yeni yeni inşaat malzemesi fabrikalarının (çimento, kereste, gibi) kurulması ve bunların kârla işlemesidir. ...

... "İktisadî inşaat usullerini ve vasıtalarını tetkik bürosu” nun başlıca vazifeleri şunlar olacaktır:

- A. İnşaatta Kullanılacak En İktisadi Malzemenin Vasıflarını Tesbit
- B. Türkiye'deki İnşaat Masrafını ve Diğer Memleketlerinkile Mukayese ve Aradaki Farkların Sebeplerini Tetkik ...

... Muhtaç olduğumuz iktisadilik teşkilatlanından biri de "ziraatte istihsali ucuzlaştırma ve köylüyü kooperatifleştirme” bürosudur.

Bu büronun da başlıca vazifelerini şöylece sıralıyabiliriz:

- A. Belli Başlı Ziraat Şubelerimizin Maliyet Fiatını Azaltmak ve Randımanını Yükseltmek İçin Tatbiki Lazım Gelen Ziraat Usullerinin ve Ziraat Tekniğimizin Tetkiki
- B. Köylerimizin İktisadi Terbiyesini Yükseltmek ...

... içtimâî sahada asırları bir hamlede atlıyan Türk cemiyeti, iktisadî sahada da aynı çevikliği göstermek mecburiyetindedir. Liberal zihniyete kapılarak iktisadî hayatımızı başı boş bırakamayız. Teşkilatlı çalışma devrine biz de gireceğiz. Çünkü bu da içtimâî inkılâbımızdaki hamle kadar bir zarurettir:

Yaşamak için teşkilatlanmağa mecburuz.”²⁵⁸

---

²⁵⁸ Vedat Nedim, “Geniş Bir Tasarruf Seferberliğine Muhtacız – III”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Kasım 1930, s.4

Daha önceki makalelerinde de olduğu gibi Vedat Nedim bu makalesinde de yine örgütlü olmanın ya da devlet aygıtlarının piyasada iktisadi anlamda olmasa da teknik ve uygulama alanında aktif olmasını vurgulamıştır. Çünkü “milliyetçi, sol” perspektiften bakıldığında devlet eğer planlı ve programlı bir şekilde müdahale yapmazsa oluşan boşluktan liberal veya başka zihniyetteki kişiler ve yapılar yararlanabilir. İşte bu sebepten dolayı bağımsız bir iktisadi planın ve onu işletecek devlet aygıtlarının olması elzemdir.

İsmail Hüsrev;

“... Fakat böyle bir siyasetin muvaffak olması için evel emirde köyün içtimai — iktisadi bünyesini bilmek, bu bünyenin doğurduğu ihtiyaçları konkre olarak idrak etmek lâzımdır. Lâalettayin, zaman ve mekân haricinde bir köy kooperatif siyaseti olamaz. Bu siyaset, konkre şartlara, konkre ihtiyaçlara dayanmalıdır....

... Şeenî vakıalar üzerinde yürüyebilmek, aksamiyan bir siyaset gütmek için köyün içtimai bünyesini ve bu bünyenin zümrevî menfaat tezatlarını bilmek lâzımdır. Bu itibarla köy kooperatif siyaseti, köy dahilinde zümre menfaatlerine göre hareket etmek koy haricinde yani memleket mikyasında ise, millî iktisat menfaatlerinin temayüllerine ayak uydurmak zaruretindedir. Görülüyor ki, köy kooperatif siyasetinin iki veçhesi vardır. Biri köy içinde diğeri köy dışında. Bu işin diyalektik tarafıdır. Kooperatif, köyde muayyen zümrelerin iktisadi menfaatlerine hizmet ederken yani, kredi tedariki, mahsulün satışı ve saire ile sermayesiz köylünün alım kabiliyetini arttırırken, millî iktisadın inkişafına da yardım etmiş olmaktadır. Köy kooperatif siyasetinin hakiki manası budur. Bunun için kooperatifçilikte ütöplast olmaktan daima kaçınmalıyız.”²⁵⁹

Köy kooperatiflerinin kurulması ve gelişmesi için bir köyün ve köyde yaşayan vatandaşların önceliklerine önem verilmesi vurgulanmıştır. İsmail Hüsrev’in hayat hikayesinin aktarıldığı ilk bölümde de değinildiği gibi 1927-1929 yılları arasında Türkiye’de faaliyet gösteren bir Alman ihracat firmasında çalıştığı dönemde sık sık köyleri ziyaretlerde bulunmuştur. Bu ziyaretler kapsamında köy hayatı ve köylü hakkında deneyim sahibi olmuştur. Bu deneyimlerinin sonucunda da yukarıdaki makalesinde de belirttiği gibi köy hayatını ve köyün önceliklerini iyi belirleyip ondan sonra kooperatifleşme sağlanmalıdır. Daha önceki makalelerinde de değindiği gibi kooperatifler aracılığı ile köylüye kredi verme imkânı verilmesi amaçlanmaktadır çünkü yukarıdaki bölümlerde de değinildiği Ziraat Bankasının yalnızca saygınlığı olan tüccarlara ve çiftçilere kredi sağlamaktadır. Bu sebepten dolayı tarım üretimin

---

²⁵⁹ İsmail Hüsrev, “Köy Kooperatif Siyaseti İçin Köyü Bilmeliyiz”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Kasım 1930, s.4

durmaması ve üretimin devam etmesi için devletin bir şekilde çözüm üretmesi gerekmektedir ve İsmail Hüsrev'in önerisi de bu işin kooperatifleşme ile olacağıdır.

Vedat Nedim ve İsmail Hüsrev 4 Aralık 1930 tarihli *Hakimiyet-i Milliye* gazetesindeki *İktisat Günü* köşelerinde “Geniş Bir Tasarruf Seferberliğine Muhtacız – 4” ve “Türk Hububat Müstahsilini Dünya Buhranından Koruyalım” başlıklı yazılar yazmışlardır.

“... Muhtaç olduğumuz iktisadilik teşkilatlarından biri de:

“Haricî ticaretimizi tanzim bürosu” dur.

Haricî ticaretimizi iki cepheden tanzim etmek kabildir.:

İthalat ve ihracat cephelerinden.

İthalat cephesinden tanzim işini ana hatlariyle şöyle anlıyoruz:

a. *Memleketimize girecek malların vasıflarını tesbit etmek ...*

Türkiye, tapon malların pazarıdır. Bütün sanayi memleketleri stok mallarını, satılamayan mallarını Türkiyeye sevk ederler, İthalat emtiası üzerinde iktisadilik bakımından bir kontrolün yokluğu memleketimiz için kurulması lazım gelen geniş bir israf menbaıdır.

Zengin Amerika bile bütün ithalat emtiasından muayyen vasıflar isterken, bizim gümrük kapılarımızı büyük bir misafirperverlikle her türlü mala açık bırakmamız bugününün iktisadî telakkilerine uygun değildir. ...

b. *Hangi akelm ithalat eşyalarının azaltılabilmesini tetkik etmek*

Evelce arzettiğimiz üzere; Avusturya'daki iktisadilik kuratoryomuna tabi encümenlerden biri de bu meseleyi tetkikle muvazaftır.

Biz de böyle bir tetkika muhtacız. Bu tetkik neticesinde dahilde birçok ziraî ve sınaî istihsal şubelerimizin faaliyetini yükseltmek ve tanzim etmek kabil olacaktır. Ticaret muvazenemizin aktifleşmesi bir taraftan da —bilhassa istihlaka ait— ithalat eşyasının azaltılmasını teminle mümkün olacağı düşünülürse bu noktaya vermimiz lâzım gelen ehemmiyetin derecesi anlaşılır. ...

Haricî ticaretimizi ihracat cephesinden tanzim işini de biz ana hatlariyle şöyle anlıyoruz.

- a. Alıcı piyasaların arzularını tesbit
- b. Standart meselelerini tetkik
- c. Ambalaj meselelerini tetkik
- d. Teşkilat meselesi
- e. Beynelmilel sergi ve panayırlara iştirak şekillerini tesbit ...”²⁶⁰

Vedat Nedim önceki üç haftada olduğu gibi aynı konu üzerine bir makale yazmıştır. Bu makalesinde de önceki makalesine benzer görüşler bildirmiştir. Örneğin; Harici ticaret bürosu ile nasıl ithalat ve ihracat yapmamız gerektiğini detaylıca ve örnekler vererek aktarmıştır. Vedat Nedim’in görüşlerinde de belirttiği gibi her şeyin kontrol altında olması ve plana dahil olması gerektiği vurgulanmıştır. İthal ürünlere karşı gümrük duvarının olmayışı konusuna özellikle Amerika örneği vererek aslında hükümetinde ne yapması gerektiğini işaret etmektedir. Kısacası her şeyin kontrol altında ve planlı olması fikri ve ithalat azalınca üretim artacağı görüşü oldukça iddialıdır.

İsmail Hüsrev;

“... Biz dünya iktisadiyatının bir parçasıyız. Bu afakî varlığın bütün kanunları bize hükmeder. Dünyada "à la Fichte" izole bir millî iktisat bünyesi yoktur. Mesela cihan iktisadiyatında görülen ufak bir fiyat dalgası, memleketler üzerinden aşarak bütün dünyaya yayılır. Binaenaleyh hudutlarımız haricindeki her hangi bir konjunktur hareketinin tesirinden uzak kalmamıza imkân yoktur. Fakat bunun böyle olması, hiç bir zaman bizim dünya depresyonu karşısında Allahtan gelene eyvallah denir gibi eli kolu bağlı kalmamızın lüzumunu ifade etmez. Bilâkis biz depresyonun tahribatını azaltacak bazı tedbirler almak mecburiyetindeyiz bu tedbirler, hiç olmazsa, bazı istihsal branşlarımızın mukavemet kudretini arttırabilir. Dünya buhranı sittin sene devam edecek değildir. Buhran bu konjunktur devrinin bir sükut safhasıdır. Önümüzdeki bir iki sene içinde (eğer bu sükut daha menfi münasebetler tevhit etmezse) yeni bir yükseliş safhasına girilmiyeceğini kim iddia edebilir. Konjunktur tıpkı dünyanın güneş etrafındaki hareketi intikaliyesine benzer. Yazı kış takip ettiği gibi, depresyonu da yükseliş takip eder. Bu iktisadî kanuniyet karşısında serbest fırkacılar gibi gürültüye pabuç bırakamayız. Yalnız mukavemet etmesini bilmeliyiz. Bu ise plânlı bir iktisat siyasetile kabildir. ...”²⁶¹

²⁶⁰ Vedat Nedim, “Geniş Bir Tasarruf İçin Seferberliğe Muhtacız – IV”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Aralık 1930, s.4

²⁶¹ İsmail Hüsrev, “Türk Hububat Müstahsilini Dünya Buhranından Koruyalım”, *Hâkimiyeti Milliye*, 4 Aralık 1930, s.4

İsmail Hüsrev'in makalesinin sonunda da ve daha önceki yazılarında da belirttiği gibi planlı ve programlı bir ekonomik model ile yaşanan krizler daha az hasarla atlatılabilir. Ancak Vedat Nedim'in yan sütunda yazdığının tersine İsmail Hüsrev ekonomik sınırların kapanamayacağını ve dünyadan ekonomik olarak izole olunmayacağını vurgulamaktadır. Vedat Nedim ise *bizim gümrük kapılarımızı büyük bir misafirperverlikle her türlü mala açık bırakmamız bugünün iktisadî telakkilerine uygun değildir* görüşündedir. İki ayrı Kadrocu ismin aynı sütunda iki farklı görüş bildirmesi aralarındaki tutar açısından oldukça ilginçtir.

11 Aralık 1930 günü Vedat Nedim ve İsmail Hüsrev son kez *İktisat Günü* köşesinde kendi adlarıyla makalelerini yazmışlardır. Bu tarihten sonra *Hakimiyet-i Milliye* deki bu köşe *İktisat Sayfası* adı altında yayımlanmaya devam etmiştir. Vedat Nedim *İktisat Günü*ndeki son yazısında “Tasarruf ve Yerli Malı Haftası” Cuma günü başlıyor!” ve İsmail Hüsrev’de “Konjunktur nedir?” başlıklı makaleler yazmışlardır.

Vedat Nedim yazısına 1929 Aralık ayındaki Türk lirasının değeri ile 1930 Aralığındaki değeri kıyaslayarak başlamıştır. Daha sonra yerli malı kullanımının vatandaşlar arasında arttığını ve vatandaşların yerli malı kullanımı konusunda bilinçlendiğini aktararak devam etmiştir. Avrupa’daki ülkelerden örnekler vererek; Almanya, İsviçre, Avusturya, Fransa, İtalya, Macaristan, Hollanda, Bulgaristan ve Yunanistan gibi ülkelerin de yerli malı günleri ve haftaları olduğundan bahsederek Türkiye’de de “Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti”nin ilk defa düzenleyeceği “Tasarruf ve Yerli Malı Haftası”nın yakında olacağını aktarmıştır. Konuyla ilgili olarak orduda, okullarda, camilerde, sokaklarda, sinemalarda, radyolarda ve gazetelerde vatandaşlara bilinçlendirme amaçlı yazılar ve resimler dağıtılacaktır. Bu doğrultuda Vedat Nedim Beyoğlu’ndaki mağazaların konuya karşı tutumlarını şu sözlerle ifade etmiştir;

“... Beyoğlunun daha düne kadar yerli mallarını istihfaf eden büyük mağazaları bile vitrin müsabakasına iştirak etmek için müracaat etmişlerdir. Bunun manası ikidir; 1. Beyoğlunun büyük mağazalarından alışveriş eden halk “yerli malı” istiyor ki, bu mağazalar da yerli malı getirmeğe başlamışlardır. 2. Milli sanayimiz o derece inkişaf etmiştir ki mamulatu bu mağazalarda teşhir edilebilecek bir seviyeye yükselmiştir. Bu iki netice de çok mühimdir. Biri halkın şuuruna, diğeri sanayimizin inkişafına delalet eder. ... Görülüyor ki, tasarruf seferberliğinin ilk senesini gayet ümit verici bir bilanço ile kapatıyoruz”²⁶²

²⁶² Vedat Nedim, “Tasarruf ve Yerli Malı Haftası” Cuma Günü Başlıyor!”, *Hakimiyet-i Milliye*, 11 Aralık 1930, s.4

Vedat Nedim, yazısını tasarruf seferberliğinin başarılı bir şekilde devam ettiğini belirterek sonlandırmıştır. Bu yazıyı dikkatlice incelediğimizde karşımıza üç farklı güzelleme çıkmaktadır. Birincisi Vedat Nedim Türk lirasının değerinin sabitlendiğini söyleyerek İsmet Paşa hükümetinin başarılı olduğunu vurgulayarak hükümete bir güzelleme yapmıştır. İkinci dikkat çeken nokta ise Beyoğlu'nda bulunan mağazaların yerli malı kullanımına geçtiklerini belirtmesidir. Ancak bu noktada acaba bir zorlama mı olduğu veya gerçekten de bu mağazalarda yerli malı satılıp satılmadığı konusu muallaktır. Çünkü Beyoğlu'nda yerli malı satılıyor demek ile aslında yerli mallarının kullanımını konusunda dolaylı yoldan da bir propaganda yapılması kuvvetle muhtemeldir. Son olarak ise yazısını bitirirken tasarruf seferberliğinin gayet olumlu rakamlarla yılı bitirdiğini vurgulayarak aslında “Milli Tasarruf ve İktisat Cemiyeti”ni ve dolaylı yoldan da kendisinin, İsmail Hüsrev’in ve Şevket Süreyya’nın da başarılı olduklarını vurgulayarak mevcut konumlarını koruma şeklinde algılanabilir.

İsmail Hüsrev ise “konjunktur” kelimesinin iktisadi olarak ne anlama geldiğini açıklayan bir yazı kaleme almıştır. Konjunktur konusuna daha önceki yazılarında değindiğini ancak kelimenin tam anlamının ne olduğundan bahsetmediğine dair eleştiriler geldiği için bu yazısında kelime anlamını açıklayacağını belirtmiştir. Bu kapsamda;

“... Konjunktur, piyasa vaziyetidir. İlmî bir tabirle söyliyelim: Pazar münasebetlerinin muhassalasıdır. Bu muhassala, afakî ve otoriter bir varlıktır. Ferdin bütün iktisadî mukadderatı, bu pazar münasebetlerinin şu veya bu şekilde birleşmesine tabidir. Bunun için konjunktur kelimesi, bir sıfat ilavesile kullanılır: Eyi veya fena konjunktur. Satışın yolunda olması, kâr getirmesi, piyasanın düzelmesi eyi, bunun aksi fena konjunkturdur. ...”²⁶³

Yazının ilerleyen bölümlerinde konjunkturla ilgili ülkeleri ve üretim piyasalarını karşılaştıran geniş değerlendirmeler yaparak sonlandırmıştır.

İsmet İnönü 14 Aralık günü “Tasarruf ve Yerli malı Haftası” açılışı kapsamında Türk ocağında bir konuşma gerçekleştirmiştir.

---

²⁶³ İsmail Hüsrev, “Konjunktur Nedir?”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Aralık 1930, s.4

İnönü;

“Meselenin çok mücadeleli ve çok muğlak olduğunu zikretmeğe hacet yoktur. Bu hususta asıl amil Millî iktisatta, Millî teşkilattadır. Millî Tasarruf ve İktisat Cemiyetinin ifa etmeğe çalıştığı yüksek hizmetlerden biri de bu lüzum ve intibahı, fennî bir surette, millete anlatmağa çalışmaktır. Görüyorsunuz ki, Millî iktisat bahsında açıktan ve kendi kendine yemekten kurtulmak, sonra aktif bir iktisadi inkişafa girmek hükümetçi ve milletçi bir çok teşkilata ve içtimai tedbirlere lüzum gösteriyor. Hükümet teşkilatının ve Millî teşekküllerin iktisadın her sahasında müdahaleleri zaruri görünüyor. Müdafaa, istihsal ve satış hususunda milletler mütemediyen teşkilatlara gidiyor.

Bizim takip edeceğimiz yol da ancak teşkilât âlemi içinde mütemediyen kendimizi teçhiz etmek ve muhtelif sahalarda ferdî ve çaresiz kalan müstahsil ve müstehliklerimizi teşkilatlarla takviye etmeğe çalışmaktır. Hatta nazarî olanlar kendilerini ferdiyetçi ve liberal zannedenlerin bile, bir zaruret karşısında, hükümetten, yani onun yardım için teşkilatları olmamasından şikâyet etmeleri manidar değil midir?

Bu tabîî sebeplerledir ki, biz hükümetin, memleket iktisadiyatına her sahada yardımcı müdahalesi ve teşkilatı ile hükümetin vazife ifa etmesi lâzım geldiği esasını takip ediyoruz. Memleket ihtiyacına vefa eden bu hattı hare ketimizde millî teşekküllerden müzaharet bekliyoruz. ...

... Efendiler,

Hükümet ve halk teşkilatları, bir tek iktisadî varlığın uzuvları gibi çalışmalıdır. Bizim maksadımız ve siyasetimiz böyle bir ahengi temin etmeğe çalışmaktır.”²⁶⁴

İsmet İnönü'nün nutkunda da söylediği gibi ekonomik olarak gelişmek, milli iktisat ve milli tasarruf argümanları için devletin bazı teşkilatlar kurması ve bu teşkilatlarla müdahalede bulunması gerektiğini savunmaktadır. Hem İsmail Hüsrev hem Vedat hem de Şevket Süreyya'da bu fikirleri savunan yazılar yazmışlardır bu kongreden önce. İsmet İnönü'nün kongrede bu yazılanları adeta özetler nitelikte bir nutukta bulunması Paşa tarafından ne derece önemsendiklerinin bir göstergesi olarak görülebilir.

²⁶⁴ “Başvekil İsmet Paşanın Ocak'taki Nutku”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 14 Aralık 1930, s 1 ve 3

İsmet Paşa'nın 14 Aralık'taki Türk Ocağında'ki konuşmasından sonra Yakup Kadri'de 15 Aralık 1930'da *Hakimiyet-i Milliye*'de "Türkiye'nin İktisadi Hacmi" başlıklı bir makale yazmıştır.

Yakup Kadri bu makalesinde;

"Bugün, yeni Türkiye'nin medeniyet dünyasındaki vaziyeti şudur: Türk'ler, siyasî, hukukî, harsî ve içtimâî sahada Avrupa milletleriyle muasırdır. Fakat, iktisaden daha kurunu — vüsthâ hattı fâsılını asmış sayılamazlar. Bunun içindir ki... Evet, bunun içindir ki, türk milleti geçirdiği bütün inkılâplara rağmen belli başlı garp milletleri arasında, kendi tarih şanına layık mevki almış olmaktan uzaktır. O, kendisine lâyük olan bu yeri, ancak, modem dünya muvazenesinde iktisadî bir hacim sahibi olduktan sonra işgal edebilir.

Türkiye için bu iktisadî hacmi iktisap etmenin çareleri nedir? Muhitimizden henüz bunun cevabını almış değiliz. En ileri Avrupa cemiyetlerinde bile bütün ekonomik sistemlerin eskiliği hissolan bu hummalı Rasyonalizme devrinde, Türkiye'nin bir takım yarım çareler, küçük tedbirler ve ancak ailevî ve ferdî tasarrufkaidelerine işaret eden darbu mesellerle kendi kendine bir iktisadî hareket uyandırmaya çalıştığını görüyoruz. Bu vadideki teşebbüsler, bize, asrî manasiyle, iktisadî şuurumuzun henüz uyanmamış olduğunu ispattan başka bir şeye yaramaz.

*Genç Türk ekonomistleri, bu şuuru uyandırmak vazifesi size düşer. Türk inkılâbını ikmal edecek olan sizsiniz. Zira, siyasî ve içtimâî esaretten kurtulan bu millet henüz iktisadî esaretten kurtulmuş değildir."*²⁶⁵

Yakup Kadri, Türkiye'nin bir ekonomik kalkınma planı olmadığını eleştirmiştir ve bu kapsamda da alınan günlük tasarruf tedbirlerinin küçük ve yetersiz olduğunu vurgulamıştır. Bu kapsamda da genç Türk ekonomistlerine daha planlı ve programlı bir metot bulmalarının önemini vurgulamıştır.

Yakup Kadri'nin bu yazısının hemen ertesi günü 16 Aralık 1930'da *Hakimiyet-i Milliye*'de Şevket Süreyya'da "Cihan Biriktiriyor!" başlıklı bir makale yazmıştır.

Şevket Süreyya, bu makalesinde;

"Tasarruf davası bir millî dava oldu. Şimdi en kuvvetli milletler, en çok biriktiren milletlerdir ve en çok biriktiren milletler de gene en kuvvetli milletlerdir. Kuvvetli olmak istiyorsak biriktirelim:

²⁶⁵ Yakup Kadri, "Türkiye'nin İktisadi Hacmi", *Hâkimiyet-i Milliye*, 15 Aralık 1930, s.1

Umumî harbin insanları hesapsızlığa ve sefalete alıştırdığını söylerler, doğru değildir. Umumî harpten sonra insanlar, daha tutumlu ve daha hesaplı oldular. ...

... Hülasa: Cihan biriktiriyor. Cihan gittikçe daha tutumlu ve daha hesaplı oluyor. Harpten sonra milletlerin hesaplarını şaşırtdıkları hikâyeleri doğru değildir. Bilakis; harpten evel bir şahsî ve ailevî emniyet meselesi olan tasarruf davası, harpten sonra bir millî kudret ve hayatiyet meselesi oldu.

Memleketimize gelince, bizim küçük tasarruflar yekûnlarımız da, diğer bütün iktisadi işlerimiz gibi cihan istatistik neşriyatına aksetmiyor. Fakat bu yekûnlar elde mevcut perakende malûmata nazaran bizi cihan muvacehesine çıkaramıyacak kadar azdır. Halbuki yalnız kötü gramofon plaklarla ecnebi içkilerine ve lüks mensucat emtiasına verdiğimiz paraları tasarruf etsek bu yekûnu bir sene içinde hatırı sayılır bir dereceye çıkarabiliriz.

Vatandaş biriktir.

*Çünkü biriktirmek zarureti vardır.*²⁶⁶

Şevket Süreyya yazısının bir bölümünde Amerika, Sovyet Rusya ve Avustralya'nın I. Dünya Savaşından önceki tasarruf hesaplarında bulunan miktarlar ile savaştan sonraki dönemde tasarruf hesaplarında bulunan miktarlardaki artışları aktarmıştır. Bu örnekleme ile aslında ülkelerin tasarruf hesapları aracılığı elde ettikleri tasarruf miktarlarının azımsanamayacak derecede olduğunu vurgulamıştır. Bir bakıma 15 Aralık'taki Yakup Kadri'nin yazısına bir gönderme yaparak "Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti" nin küçümsenmeyecek bir oluşum olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca yazısında da vurguladığı gibi tasarruf davasını bir milli mesele olarak gördüğünü aktarmıştır. Bu kapsamda vatandaşın tasarruf etmesi için ne gibi harcamalar yapmayarak tasarruf edebileceğini bile söylemekten çekinmemektedir.

5 Ocak 1931 günü Birinci Türkiye Ziraat kongresi "Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti" tarafından düzenlenmiştir. Kongreyi iktisat vekili Mustafa Şeref Bey açmıştır.²⁶⁷ Kongre'nin gündemi:1.İstihsal şartları, 2. Zirai kredi, 3. Zirai vergiler, 4. Fiyat teşekkülü, 5. Satış teamülleri, 6. Standart ve ambalaj meseleleri, 7.Zirai teşekküller, 8. Zirai Asayiş, 9. Zirai tahsil ve zirai neşriyat, 10. Nakliye tarifeleri,

²⁶⁶ Şevket Süreyya, "Cihan Biriktiriyor", *Hâkimiyet-i Milliye*, 16 Aralık 1930, s.2

²⁶⁷ "Ziraat Kongresi Bugün Açıldı", *Hâkimiyet-i Milliye*, 6 Ocak 1931, s.1

11. İktisadi yollar, 12. Muafiyetler ve teşvikler, 13. Zirai kanunlar, 14. Hayvancılık, 15. Umumi meseleler olmak üzere toplam on beş başlıktan oluşmaktadır.

Gündem maddelerine dikkatlice baktığımız aslında Vedat Nedim ve İsmail Hüsrev'in *İktisat Günü* köşesinde yazdıkları makalelerin adeta bir özeti veya birleşmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. İki yazar da bu maddeler üzerine oldukça detaylı ve kapsayıcı birden fazla yazı yazmışlardır. Bu doğrultuda baktığımız zaman İsmail Hüsrev ve Vedat Nedim'in aslında Kadro dergisinden öncede oldukça etkili bir konumda oldukları görülmektedir. Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti ve köşe yazılar aracılığıyla İsmet Paşa hükümetinin ekonomi politikalarının şekillenmesinde oldukça nüfuz sahibidirler.

Kongre hakkında Yakup Kadri 20 Ocak 1931'de *Hakimiyet-i Milliye*'de "Ziraat Kongresi" başlıklı bir yazı yazmıştır.

Yakup Kadri bu yazısında:

"Ankara'da iki haftadan beri toplanmakta olan Ziraat Kongresi denilebilir ki, şimdiye kadar memleketimizde toplanmış olan birçok kongrelerin en faydalısı, en manalısı ve en velududur. Bu kongrede Türk çiftçisinin şuuru, toprağın karanlık derinliğinden güneşe doğru filiz sürdü. Kendisine iltihak eden münevver gençliğin kafasında, dertlerini, ihtiyaçlarını, arzu ve emellerini formüler edebilecek dil ve fikir vasıtalarını buldu.

Bu emel ve arzular, şimdiye kadar, yalnız kendilerine bir dil bulamamaktan dolayı sessiz ve kapalı değildi. Çok defa iklimin şeraiti ve ziraatin değişikliği yüzünden ihtiyaçlarının birbirine zıt olması, birbiriyle çatışması, bize bunları formüler etmek imkânını vermiyordu. Kongrede bu ihtiyaçların hepsini birleştirip umumi hüküm ve kararlara irca imkânı da hasıl oldu. Bunu, dört gözle beklediğimiz rasyonalisasyon'a doğru mühim bir adım telakki ederiz. Çünkü, ancak, ihtiyaçlar tesbit ve tevhit edildikten sonradır ki, bizde ziraat meselesi her hangi bir sistemin zaviyesinden tetkik ve müşahede edilebilir ve dağınık hâdiselerden umumî kanunlar çıkarmak ameliyesi de bununla kabildir. ...

*... Bazı münevver gençlerimiz, kongrede rasyonel ziraatten bahşederken işte bu esaslı yaraya dokunmuş oldular. Bu topraklarda fen denilen kudret taraf taraf bütün tabiatı kendi hükmü altına almadıkça Türk köylüsü dünyanın en betbaht ve en muztarip bir insan sınıfı olmaktan asla kurtulamayacaktır."*²⁶⁸

²⁶⁸ Yakup Kadri, "Ziraat Kongresi", *Hakimiyet-i Milliye*, 20 Ocak 1931, s.1

Yakup Kadri'nin yazısında belirttiği rasyonel ziraat ve yazısının sonunda tekrar değindiği bazı munevver gençlerimiz noktaları önemlidir çünkü *İktisat Günü* köşesinde Vedat Nedim ve İsmail Hüsrev o kadar sık tarımda ve diğer üretim alanlarında rasyonelleşmeden bahsetmişlerdi ki Yakup Kadri'nin genç munevverlerimiz diyerek bu iki ismi takdir etmesi olaya ne kadar önem verdiğini göstermektedir. Kısaca toparlarsak eğer, Vedat Nedim ve İsmail Hüsrev zaten aylardan beri bu kongre hakkında yazılar yazıp neredeyse kongrenin gündemi belirlemişlerdir ve yazdıkları yazılarında da aslında gündemdeki konular hakkında neler yapılması gerektiği hakkında da görüşleri mevcuttur.

SONUÇ

1923 yılından itibaren toplumun gündelik hayatıyla alakalı pek çok reform hayata geçmiştir ancak bu reformların birçoğu halk tarafından yeterince anlaşılammış veya yeterince iyi aktarılamamıştır. 1930'ların başı itibariyle Türkiye'de hem ekonomik hem de toplumsal alanlarda yeni politikalar üretmeye öncelik verilmiştir. Bu kapsamda da iktisadi olarak daha devletçi daha yerli ve milli imkanların önemine vurgu yapan bir politika benimsenmeye çalışılmıştır. Bu yerli ve milli sanayinin önemine yapılan vurgular dünya çapında etkisini gösteren 1929 krizinden sonra iyice öne çıkmıştır. Yerli ve milli sanayiye yapılan vurgu sadece Türkiye'de değil o dönem yaşanan krizin etkisiyle pek çok ülke tarafından krizden çıkış yolu olarak bir seçenek olmuştur.

Kadro dergisi, kuruluşundan kapandığı güne ve sonrasındaki dönemde de Türk siyasi tarihinde önemli bir yere sahip fikir dergisidir. Ancak literatürde bugüne kadar yapılan çalışmalarda *Kadro* dergisinden önceki süreçte Kadrocu isimlerin nerede ve ne zaman, hangi fikirleri savundukları, aktardıkları üzerinde hiç çalışılmamıştır.

Bu sebeple çalışmada hükümete yakınlığıyla bilinen *Hakimiyet-i Milliye* gazetesindeki ve Ahmet Cevat Emre'nin *Muhit* dergisindeki 1929 -1931 yılları arasındaki yazıları inceledik. Daha çok iktisadi kalkınma alanında önerdikleri fikirleri dikkatlice değerlendirmeye çalıştık.

Kadrocu isimler 1929 itibariyle gençliklerinde ilgi duyup yakınlaştıkları Marksizmden kopmuşlardır. Artık daha devletçi, daha yerli, daha milli görüşleri dile getirmeye başlamışlardır. Solculuk içinde de milliyetçilik lafları olur ancak Kadrocu isimlerde yerli ve milli vurgusu oldukça fazladır. Bu yüzden "sol milliyetçi" olarak tanımladık. Ayrıca İlhan Tekeli ve Selim İlkin *Bir Cumhuriyet Öyküsü Kadrocuları ve Kadro'yu Anlamak (2003)* adlı eserlerinde bir tablo yaparak Kadrocu isimlerin *Kadro* dergisinde kişilere ilişkin değer yargıları başlığı altında bir tablo oluşturmuşlardır. Bu tabloya göre dergide Kadrocu isimler tarafından birkaç defadan fazla kullanılan bazı

kelimeler İlhan Tekeli ve Selim İlkin tarafından olumlu bağlamda kategorilendirmişlerdir. *Milli şuur, milli irade, milli gurur, milli heyecan milli bütünlük, milletin ileri menfaatleri, milli refahı, milli dava*²⁶⁹ gibi kelimeler olumlu anlamla kullanılanlara örnektir. Olumsuz olarak kategorilendirilen kelimeler ise; *ferdiyetçilik, ferdi selamet, ferdi teşebbüs, hususi menfaat, endividualizm, şahsi hürriyet*'tir. Yapılan bu tabloya ve aktarılanları milliyetçi sol söylemi açısından değerlendirildiğinde bu isimlerin “milli” değerlere verdikleri önem kullandıkları kelimelerin sıklığı ve kökeni itibarıyla karşımıza çıkmaktadır.

Kadrocu isimlerin hem *Muhit*'te hem de *Hakimiyet-i Milliye*'deki yazılarını dikkatlice incelediğimizde aslında İlhan Tekeli ve Selim İlkin'in kategorilendirdikleri kelimeleri *Kadro*'dan önce kullanmaya başladıkları karşımıza çıkmaktadır. Bu kelimeler; *iktisadi istiklal, milli sermaye, milli iktisat, milli ekonomi, milli siyaset, milli sermaye, milli kurtuluş, milli piyasa, milli sanayii, milli gaye, Köy Kooperatifleri, yerli üretimin önemi, yeri malı kullanmanın önemi*. Ayrıca bazı kelimeler de olumsuz anlamlarda kullanılmıştır ve bu kelimeleri analiz ettiğimizde ise yine “sol milliyetçi” söylemi destekleyen argümanlar karşımıza çıkmaktadır. Bu kelimeler; *liberalizm, müstemleke (sömürge), ham madde ülkesi*'dir.

Yukarıdaki bölümlerde de değinildiği üzere Vedat Nedim Almanya'da öğrenciyken Werner Sombart'ın bir dersinde Osmanlı İmparatorluğu için “*yarı sömürge*” demesini hiç unutmamıştır. Vedat Nedim için ham madde ülkesi olarak görülmek demek sömürge devleti olmak demektir. Bu sebeple kendisi için yerli ve milli imkanlarla geliştirilen bir sanayii, tarım ve dolayısıyla ekonomi oldukça önemlidir çünkü ekonomik anlamda bağımsız olmadan gerçek manada bağımsızlık kazanılmamaktadır. Sanayileşmenin başladığı yerlerde milli kurutuluş hareketlerinin de başladığını *Hakimiyet-i Milliye*'deki “*Türkiye Sadece Bir Ham Madde Memleketi Kalamaz*” başlıklı yazısında Hindistan örneği ile vurgulamaktadır. Türkiye'nin sanayileşmesi gerektiğini ve milli bir ekonomi yaratmanın buradan geçtiğini aktarmaktadır. Vedat Nedim 20 Kasım 1930 tarihli “*Geniş bir Tasarruf Seferberliğine Muhtacız*” başlıklı yazısında da bu defa;

Türkiye sadece bir ham madde memleketi kaldıkça ve yabancı memleketlerin sanayi mamulatına açık Pazar oldukça daima bir müstemleke olmak tehlikesindedir. İşte milli kurtuluş hareketinin en tarihi rolü bu tehlikeyi ortadan kaldırmış olmasıdır. Bu

²⁶⁹ İlhan TEKELİ ve Selim İLKİN 2003, age, s.509

itibarla Türkiye’de milli sanayiın tesis ve inkişafı, milli iktisat siyasetimizin başlıca hedeflerinden biridir.

Bu maksatla bir “milli sanayii tanzim ve mürakabe” bürosu kurmak mecburiyetindeyiz.²⁷⁰ İsmail Hüsrev’in Köy Kooperatifçiliği üzerine yazdığı makalelerinde de milli iktisat söylemi karşımıza oldukça fazla çıkmaktadır.;

Bugünün köy kooperatifi siyaseti aynı zamanda milli iktisat siyasetimizin bir parçasıdır. Milli İktisat siyaseti sisteminde nasıl bir ticaret, bir sanayi, bir mesai siyaseti varsa, bir de köy kooperatifi siyaseti vardır.²⁷¹

Kadrocu üç ismin *Kadro* öncesinde görev aldıkları bir diğer oluşum ise *Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti*’dir. Cemiyet’in düzenlediği etkinlik olan *Milli Sanayi Numune Sergisi*’nde ve Kadrocu isimlerin *Hakimiyet-i Milliye*’deki yazılarında “*Milli İhracat Merkezi*” veya “*Ticaret Bürosu*” veya *Milli Sanayii Tanzim ve Mürakabe* bürosu kurmak fikirlerinde bile karşımıza hep *Milli* vurgusu çıkmaktadır. Ancak bu *Milli* vurgusunu yaparken de hep planlı, programlı ve devlet kontrolü altında olacak kurumların önemi özellikle vurgulanmaktadır. Ayrıca Cemiyet’in düzenlediği “*Tasarruf ve Yerli Malı Haftası*” nda İsmet Paşa da açılış konuşması yapmıştır. İsmet Paşa’nın konuşmasında da belirttiği gibi;

Görüyorsunuz ki, Milli iktisat bahsında açıktan ve kendi kendine yemekten kurtulmak, sonra aktif bir iktisadi inkişafa girmek hükümetçi ve milletçi bir çok teşkilata ve içtimai tedbirlere lüzum gösteriyor. Hükümet teşkilatının ve Milli teşekküllerin iktisadın her sahasında müdahaleleri zaruri görünüyor. Müdafaa, istihsal ve satış hususunda milletler mütemadiyen teşkilatlara gidiyor.

Bizim takip edeceğimiz yol da ancak teşkilât âlemi içinde mütemadiyen kendimizi teçhiz etmek ve muhtelif sahalarda ferdi ve çaresiz kalan müstahsil ve müstehliklerimizi teşkilatlarla takviye etmeğe çalışmaktır. Hatta nazarı olanlar kendilerini ferdiyetçi ve liberal zannedenlerin bile, bir zaruret karşısında, hükümetten, yani onun yardım için teşkilatları olmamasından şikâyet etmeleri manidar değil midir?²⁷²

İsmet Paşa’nın da belirttiği gibi iktisadi olarak kalkınmak, milli iktisat ve milli tasarruf argümanları için devletin bazı teşkilatlar kurması ve bu teşkilatlarla ekonomiye müdahalede bulunması gerektiğini savunmaktadır. Hem İsmail Hüsrev

²⁷⁰ Vedat Nedim, “Geniş bir Tasarruf Seferberliğine Muhtacız”, *Hakimiyet-i Milliye*, 20 Kasım 1930, s.4

²⁷¹ İsmail Hüsrev, “Köyde Kooperatife Niçin İhtiyacımız Var?”, *Hakimiyet-i Milliye*, 20 Kasım 1930, s.4

²⁷² “Başvekil İsmet Paşa’nın Ocak’taki Nutku” *Hakimiyet-i Milliye*, 14 Aralık 1930, s.1 ve 3

hem Vedat Nedim hem de Şevket Süreyya'da bu fikirleri savunan makaleler yazmışlardır bu kongreden önce.

Şevket Süreyya'nın *Muhit* dergisindeki “*Demir Yollarımız*” başlıklı yazısında siyasi istiklal ve iktisadi istiklal vurguları ön plandadır. Şevket Süreyya bu yazısında;

“Siyasi istiklal ve iktisadi istiklal: Siyasi istiklalini kazanan Cumhuriyet Türkiye’si şimdi de İktisadi ve müstakil bir Vahdet olmaya doğru gidiyor. ...

... Siyasi istiklalden sonra iktisadi istiklal! Siyasi birlikten sonra iktisadi birlik!... Zaten bu böyle olmasaydı inkılabımız akim kalırdı. Türk inkılabı Şarkta, bütün müstemleke ve yarı müstemlekelerde meydan alan milli kurtuluş hareketlerinin en güzel, en tam ve en şamil bir numunesi olmazdı. ...”

“... Fakat bütün bu mesut değişmeler, memleketin muhtaç olduğu planlı sistemli ve istikametleri belli bir iktisadi siyaset ile teyit edilmeseydi, dünya cemiyeti içinde Türkiye iktisadi bir cüzütam olamaz, milli zaferimiz yarım kalırdı. İşte Yeni Demiryollar Siyaseti, memleketin muhtaç olduğu iktisadi siyasetin karakteristik bir vechesidir...”²⁷³

Şevket Süreyya'nın vurguladığı planlı, yerli ve bağımsız ekonomi vurguları “milliyetçi sol” açısından oldukça çarpıcı bir örnektir. Mart 1929'da yani neredeyse *Kadro*'dan üç yıl kadar önce oldukça erken sayılacak bir dönemde görüşlerinde “milli” ve “yerli” vurgularının öne çıktığı gözükmektedir. Hatta yazının ilerleyen bölümlerinde devlet yollarının acilen “devletleştirilmesi” gerektiğini dahi vurgulayarak 1929 gibi erken bir dönemde devletin ekonomide daha etkin olmasını gerektiğinden bahsetmeye başlamıştır. Şevket Süreyya, bu yazısından dört ay sonra Temmuz 1929 sayısında “*Maliyemizin 5 Senesi*” başlıklı bir yazı daha kaleme almıştır. Bu yazısında da “milli ekonomi yaratma vurgusu öne çıkmaktadır.

Esasen milli hayatın fevkalade ihtiyaçlarını yalnız vatandaşların mütedavil sermayelerinden kapatmağa çalışmak modern iktisat prensipleri önünde iflas etmiş kurunu vustai bir usuldür. Binaenaleyh: Milli hayatın fevkalade ihtiyaçlarını Milli sermayeden değil, Milli Ziraat, Sanayi ve Ticareti haricidenin rasyonalizasyonu sayesinde elde edilecek ‘Fazla kıymet’ lerden temin etmek hem lazım hem zaruridir.²⁷⁴

Şevket Süreyya'nın yukarıdaki paragrafını dikkatlice incelediğimizde “yerli” ve “milli” vurgularının ardında yaratılmak istenen bağımsız ve üretim ekonomisi

²⁷³ Şevket Süreyya (1929), “Demir Yollarımız” *Muhit*, 5.Sayı, Mart 1929, s.339-343

²⁷⁴ Şevket Süreyya, “Maliyemizin 5 Senesi” *Muhit*, 9.Sayı, Temmuz 1929, s.658-660

arzusu dikkat çekmektedir. Devletin “milli” sermayeden harcamak yerine bağımsız ve milli ziraat, sanayii ve ticaret’ten elde edilecek gelirler ile yatırım yapmasının son derece önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Kadrocu isimler iktisadi kalkınma için devletin ekonomide daha görünür olmasını gerek teşkilatlarla gerek tesislerle gerekse yol gösterici bir kılavuz olarak, aktif olmasını dile getirdikleri yazıları mevcuttur. Vedat Nedim;

Memleketimizde inkişafı mümkün olan sanayi şubelerinin tesis mahallerini, tesis şartlarını esaslı bir surette tetkik ve murakabe edecek bir "tanzim edici ve yol gösterici" müesseseye ihtiyacımız vardır.

Bütün dünya iktisadiyatı, gittikçe teşkilatlı ve plânlı bir istikamette ilerlerken, biz, millî sanayiimizin taliini hususî fertlerin takdirlerine terk edemeyiz.

*Millî iktisadiyatımızın menfaatlerine uygun hususî teşebbüsleri himaye ve teşvik etmek ne kadar esaslı bir devlet borcu ise, millî servetlerimizi israf mahiyetinde olan hesapsız ve bilgisiz tesisler üzerinde "Veto" hakkı da o derece zarurî bir memleket vazifesidir.*²⁷⁵

Bu paragrafı dikkatlice okuduğumuzda tezin ana argümanı olan “sol milliyetçi” argüman açısından milli sanayii ve milli iktisat vurguları hemen dikkat çekmektedir. Planlı ve programlı yatırım yapmanın son derece önemli ve gerekli olduğu ve bu kapsamda da hem yatırımcı için hem de devlet için üretimi daha verimli hale getirecek yol gösterici bir oluşumun önemi vurgulanmaktadır. Hem milli ve bağımsız ekonomi vurgusunun yapılması hem de sol’un ekonomide planlı ve programlı ilerleme argümanı bir arada karşımıza çıkmaktadır. Yine aynı gün İsmail Hüsrev’de benzer bir köşe yazısı yazarak düzenleyici ve yol gösterici bir mekanizmanın önemine ve gerekliliğine vurgu yapmıştır.

Fakat bu her zaman böyle devam edemez. İktisadiyatın plânlaştığı bir devirde buna nasıl tahammül edilir? İktisadî hayat nasıl yularsız bir at gibi başı boş bırakılır?

*İktisadiyatımızın bir kaptan köprüsüne ihtiyacı vardır. Ancak bu suretle insiyakı kuvvetlerin esiri olmaktan kurtuluruz. Bu kaptan köprüsü statistik ve istihbarat bürolarile çalışan, iktisadî faaliyetlerimizde bize rehberlik eden konjunktur müessesesinden başka bir şey değildir.*²⁷⁶

1930’lar Türkiye’si ekonomik olarak kalkınmak için ihracat yapmak zorundadır. İhracat yapabilmesi içinde üretim yapmak zorundadır. Bu üretimin kaliteli

²⁷⁵ Vedat Nedim, “Paramızın Talii”, *Hakimiyet-i Milliye*, 13 Ekim 1930, s.4

²⁷⁶ İsmail Hüsrev, “Bir Konjunktur Müessesine İhtiyacımı Var”, *Hakimiyet-i Milliye*, 13 Ekim 1930, s.4

ve süreklilik arz etmesi içinde piyasaya yol gösterici bir oluşumun olması şarttır. Çünkü ülke sanayileşme alanında geri kaldığı ve bir anda sanayileşemeyeceği için daha planlı ve daha temkinli davranmak zorundadır. Vedat Nedim *“Bu işleri münferit müstahsiller yapamazlar. Bu devlet vazifesidir.”* Diyerek görüşlerini açık ve net bir şekilde adeta özetlemiştir.

Çalışmanın da ana argümanı olarak belirlediğimiz ana nokta olan “milliyetçi sol” perspektifinden Kadrocu isimleri anlamaya çalıştığımızda karşımıza önceki bölümlerde de değinildiği gibi ekonomik açıdan bağımsızlık isteyen, yerli sanayiinin gelişimi ve dışa olan bağımlılığının asgari düzeyde olmasını arzulayan bir siyasi görüş çıkmaktadır. Milliyetçi sol ile Marksizm’in aynı argümanları savunduğunun algılanmasına neden olan sebeplerden birisi her iki görüşünde “kurutuluş hareketi” olarak görülmesidir. Milliyetçi sol; sömürgecilğe, ekonomik işgale ve emperyalizme karşı verilen bir mücadeledir. Marksizm de ise verilen mücadele “burjuva” ve “sermaye”ye karşıdır. Solculuk içinde de milliyetçilik vurgularının olması gayet anlaşılır ve kabul edilebilir ancak bu isimlerde “milli” ve “yerli” vurgusu oldukça fazladır. Bu vurguyu görev aldıkları ve kurulmasını istedikleri devlet organlarının isimlerinde bile görmek mümkündür. Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, İhracat Büroları, Köy Kooperatifleri, Milli Sanayii ve Numune Sergisi ya da Milli İhracat Merkezi vb. Yukarıda ve önceki bölümlerde verilen örneklerden sonra literatürdeki yaygın kanının aksine bu isimler “Marksist” veya George Harris’in aktardığı gibi “Marksist” olarak algılamak oldukça sert ve bence yapılan bu çalışmada incelenen yazılarda “Marksizm” ve “Komünizm” propagandası kokan görüşleri yok. Genelde vurguladıkları noktalar sanayileşmeye, üretime ve gelişmeye verdikleri özen ve önem Türkiye’nin ekonomik yönden bağımsız olmasını sağlayacak adımlar olarak görülmüştür. Bu sebeple karşılaşılabilecek zorlukların ve ekonomik yönden güçlenme ve tam bağımsız bir ulus hırsıyla “sol milliyetçi” ve “devletçi” görüşlerini dile getirmişlerdir.

KAYNAKLAR

- AĞAOĞLU Ahmet (2018), *Serbest Fırka Hatıraları*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- AKÇETİN Elif (2000), “Anatolian Peasants in the Great Depression 1929-1933”, *New Perspectives on Turkey*, S.79, ss.79-102
- ALDCROFT Derek H. (1977), *From Versailles to Wall Street 1919-1929*, Allen Lane, London.
- ALPAR Cem (1980), *KADRO Cilt 3*, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi.
- AYATA Ayşe Güneş (1992), *CHP (Örgüt ve İdeoloji)*, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- AYBARS Ergun (1982), *İstiklal Mahkemeleri 1923-1927*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- AYDEMİR Şevket Süreyya (1966), *Tek Adam C.3*, s.386, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- AYDEMİR Şevket Süreyya (1976), *Suyu Arayan Adam*, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- AYDEMİR Şevket Süreyya (1999), *İkinci Adam I.Cilt*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- BAŞAR Ahmet Hamdi (1945), *Atatürk’le Üç ay ve 1930’dan sonra Türkiye*, Tan Matbaası, İstanbul.
- BAYDAR Mustafa (1968), *Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Anıları*, Menteş Kitabevi, İstanbul
- BAYKOV Alexander (1946), *Soviet Foreign Trade*, Princeton University Press.
- BİLA Hikmet (1979), *CHP Tarihi 1919-1979*, Doruk Matbaacılık Sanayi, Ankara.
- BORATAV Korkut (2018), *Türkiye İktisat Tarihi 1908-1925*, İmge Kitabevi, Ankara
- BOSWORTH J.B. Richard (2002), *Mussolini*, Hodder Arnold, Londra.
- CEBESEYOY Ali Fuat Cebesoy (1960), *Siyasi Hatıralar – II.Kısım*, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul.
- CURTİS Michael (1959), *Three Against the Third Republic Sorel Barrés, and Maurras*, Princeton University Press, Princeton, New York.
- ÇITIN Mahmut (2002), *İsyancı Bedirhan Bey’in Yaramaz Çocukları ve Bir Kardeşlik Poetikası Kart-Kurt Sesleri*, Marifet Yayınları, İstanbul.

- ELLIS Edward Robb (1995), *A Nation in Torment*, Kodansha International, New York, Tokyo, London.
- ERGÜDER Jülide (1978), *1927 Komünist Tevkifatı İstanbul Ağır Ceza Mahkemesindeki Duruşma*, Birikim yayınları, İstanbul.
- ERMENCE Cem (2006), *99 Günlük Muhalefet Serbest Cumhuriyet Fırkası*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- EMRENCE Cem (2003), “Turkey in Economic Crisis (1927-1930): A Panoramic Vision, *Middle Eastern Studies*, Vol. 39, No. 4, ss.67-80
- ERTAN Temuçin Faik (1994), *Kadrocular ve Kadro Hareketi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- GÖKTÜRK Halil İbrahim (1977), *Bilinmeyen Yönleriyle Şevket Süreyya Aydemir*, Arı Matbaası, Ankara.
- GRUNBERGER Richard (1973), *Red Rising in Bavaria*, Bristol Typesetting, London.
- GUIBERNAU Montserrat (1996), *Nationalisms The Nation-State and Nationalism in the Twentieth Century*, Polity Press, Cambridge.
- HARRIS S. George (1979), *Türkiye’de Komünizmin Kaynakları*, Boğaziçi Yayınevi, İstanbul.
- HARRIS S. George (2002), *The Communists and The Kadrco Movement: Shaping Ideology in Atatürk’s Turkey*, The Isis Press, İstanbul.
- HEIBER Helmut (1993), *The Weimar Republic*, Blackwell Publishers, Oxford.
- HİMMETOĞLU Hüsnü (1975), *Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları*, Cilt.2, Ülkü matbaası, İstanbul.
- İLOĞLU, Asım Süreyya (1974), *Türkiye Ekonomi Kurumunun Kuruluşu ve 1929-1973 Yıllarındaki Çalışmalarına Toplu Bir Bakış*”, Ayyıldız Matbaası, Ankara.
- İNAN Afet (1989), *İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat – 4 Mart 1923*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara
- İSKİT Servet (1943), *Türkiye’de Matbuat İdareleri ve Politikaları*, Başvekalet Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- JOHNSON Paul (2001), *Modern Times The World From the Twenties to the Nineties*, Harperperennial, New York.
- KANDEMİR Feridun (1965), *Hatıraları ve Söylemedikleri ile Rauf Orbay*, Sinan Matbaası, İstanbul.
- KANDEMİR Feridun (1955), *İzmir Suikastının İç Yüzü*, Ekicigil Matbaası, İstanbul.

- KANSU Aykut (2000), *Politics in Post-Revolutionary Turkey, 1908-1913*, Brill, Leiden – Boston- Köln.
- KARAOSMANOĞLU Yakup Kadri (1958), *Vatan Yolunda*, Selek Yayınları, İstanbul.
- KARAOSMANOĞLU Yakup Kadri (1969), *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, Bilgi Yayınevi, İstanbul
- KARAOSMANOĞLU Yakup Kadri (1984), *Politikada 45 yıl*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- KARAOSMANOĞLU Yakup Kadri (1999), *Hüküm Gecesi*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- KARAOSMANOĞLU Yakup Kadri (2012), *Zoraki Diplomat*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- KEPENEK Yakup ve YENTÜRK Nurhan (1994), *Türkiye Ekonomisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul
- KEYDER Çağlar (1981), *The Definiton of a Peripheral Economy: Turkey 1923-1929*, Cambridge University Press, Cambridge.
- KINROSS Patrick Lord (1981), *ATATÜRK – The Rebirth of a Nation*, K.Rustem&Brother, Nicosia.
- KODAL Tahir (2014), “Mustafa Kemal Atatürk ve Türk Ocakları”, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 52 (2014), ss.309
- KURAN Ahmet Bedevi (1945), *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, Tan Matbaası, İstanbul.
- KÜÇÜK Yalçın (1988), *İtirafçıların İtirafları TKP Pişmanları*, Tekin Yayınevi, İstanbul.
- LEWIS Bernard (2002) Lewis, *The Emergence of Modern Turkey*, Oxford Univesity Press
- MOMMSEN Hans (1996), *The Rise and Fall of Weimar Democracy*, The University of North Carolina Press, Kuzey Carolina.
- MUMCU Uğur (1991), *Kürt-İslam Ayaklanması 1919-1925*, Tekin Yayınevi, İstanbul.
- NAS Alparıslan (2019), “Kadro ve Kadrocular: Marksizmden Kemalizme”, <https://birikimdergisi.com/guncel/237/kadro-ve-kadrocular-marksizmden-kemalizme> (E.T 12.02.2021)
- NURETTİN Vala (1965), *Bu Dünyadan Nazım Geçti*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

- OKYAR Ali Fethi (1987), *Serbest Cumhuriyet Fırkası Nasıl Doğdu, Nasıl Fesh Edildi?* İstanbul.
- OKYAR Ali Fethi (1980), *Üç Devir'de Bir Adam*, Tercüman Yayınları, İstanbul.
- OLSON Robert (1991), *The Emergence of Kurdish Nationalism*, University of Texas Press, Austin.
- OWEN Roger ve PAMUK Şevket (1998), *Middle East Economies in the Twentieth Century*, I.B Tauris, Londra.
- ÖKE Kemal Mim (1992), *Belgelerle Türk-İngiliz İlişkilerinde Musul ve Kürdistan sorunu 1918-1926*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- RAUCH Von Georg (1972), *A History of Soviet Russia*, Stevens & Sons Limited, Londra
- RYDER A.J. (1973), *Twentieth-Century Germany: From Bismarck to Brandt*, Columbia University Press, New York.
- SAYILGAN Aclan (1967), *Sovyetlerde Eğitim ve Türk Öğrencileri*, Mars Matbaası, Ankara.
- SOYAK Hasan Rıza (2004), *Atatürk'ten Hatıralar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- TEK Müfide Ferit (2002), Aydemir, Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- TEKELİ İlhan ve İLKİN Selim (2003), *Bir Cumhuriyet Öyküsü Kadrocuları ve Kadro'yu Anlamak*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- TEKELİ İlhan ve İLKİN Selim (1982), *Uygulamaya Geçerken Türkiye'de Devletçiliğin Oluşumu*, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- TEVETOĞLU Fethi (1967), *Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler*, Ayyıldız Matbaası, Ankara.
- TOPUZ Hıfzı (2000), *Eski Dostlar*, Remzi Kitabevi, İstanbul
- TÖR, Vedat Nedim (1976), *Yıllar Böyle Geçti*, Milliyet Yayınları, İstanbul.
- TREAGOLD W.Donald (1959), *Twentieth Century Russia*, Rand McNally & Company, Chicago.
- TUNÇAY Mete (1978), *Türkiye'de Sol Akımlar 1908-1925*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- TUNÇAY Mete (1999), *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- TÜRKEŞ Mustafa (1999), *Ulusçu Sol Bir Akım: Kadro Hareketi (1932-1934)*, İmge Kitabevi, Ankara.

- TÜRKEŞ Mustafa (2001), “A Patriotic Leftist Development-Strategy Proposal in Turkey in the 1930s: The Case of the Kadro (Cadre) Movement”, *International Journal of Middle East Studies*. 33/1, No.1, (Şubat., 2001), ss. 91-114,
- ÜSTEL Füsün (1997), *İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- YALMAN Ahmet Emin (1997), *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim Cilt-2*, Pera Yayın, İstanbul
- YÜCEL Hasan Ali (1957), *Edebiyat Tarihimizden*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- YETKİN Çetin (1982), *Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı*, Karacan Yayınları.
- ZÜRCHER Erik Jan (1991), *Political Opposition in the Early Turkish Republic – The Progressive Republican Party 1924-1925*, E.J Brill, Leiden.
- ZÜRCHER Erik Jan (2004), *Turkey A Modern History*, I.B. Tauris, Londra-New York, 2004
- ZÜRCHER Erik Jan (1984), *The Unionist Factor – The Role of the Committee of Union and Progress in the Turkish National Movement 1905-1926*, E.J Brill, Leiden.
- ZÜRCHER Erik Jan (2010), “*Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*”, Çeviren; Yasemin Saner, İletişim Yayınları, İstanbul.
- WALTER F.Weiker (1973), *Political Tutelage and Democracy in Turkey: the Free Party and its aftermath*, E.J Brill, Leiden.
- WATSON Christopher Seton (1967), *Italy from Liberalism to Fascism 1870-1925* Methuen, London and New York.